

**TÜRKİYE'DE UYGULANAN BÖLGESEL
KALKINMA POLİTİKALARI VE
2003 – 2011 DÖNEMİ BİLECİK İLİ EKONOMİK GELİŞİMİ**

ERTUĞRUL ZEYBEK

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Abdülkadir KÖKOCAK

Uşak

Eylül, 2013

**TÜRKİYE’DE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE
2003 – 2011 DÖNEMİ BİLECİK İLİ EKONOMİK GELİŞİMİ**

ERTUĞRUL ZEYBEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Abdülkadir KÖKOCAK

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2013

ÖZET

Her insanın yaşamını sürdürebilmesi için biyolojik ihtiyaçlara sahip olduğu gibi bir takım sosyal ihtiyaçlara da gereksinim duymaktadırlar. Bireylerin zorunlu ihtiyaçlarının ötesinde daha yüksek bir refah düzeyine sahip olmaları en temel haklarından birini oluşturmaktadır. Özellikle sanayi devrimiyle beraber insanlar arasında sınıf farklılıkları oluşmuştur. Sanayi devrimi ile beraber yine ülkeler arasında da meydana gelen bu farklılık ülkeler arasında gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler şeklinde bir ayrıma gidilmesine neden olmuştur. Ülkeler arasında meydana gelen gelişmişlik farklılıkları ülkelerin kendi içindeki bölgelerinde de farklılıklar oluşturmuştur. Bu gelişmişlik farklılıkları kalkınma ve bölgesel kalkınma iktisadının doğuşuna neden olmuştur.

Tezimizin giriş bölümünde çalışmamızın konusu, amacı ve önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Hedeflediğimiz amaç ile tezin hazırlanışında kullandığımız yöntemler ele alınmıştır.

Az gelişmişlik olgusu ülkelerin bir problemi haline gelmiştir. Bu probleme çözüm üretmek isteyen bilim adamları bu anlamda çalışmalar yapmışlardır. Bazı iktisatçılar kalkınmanın dengeli bir şekilde ülke düzeyinde aynı oranda ve aynı zamanda gerçekleşeceğini savunmuşlardır. Diğerleri ise kalkınmanın dengesiz bir biçimde ülkenin her bölgesinde aynı anda ve aynı oranda olmayacağını dile getirmişler ve oluşturulacak kalkınma kutuplarının kalkınmayı daha hızlı gerçekleştireceklerini savunmuşlardır. Tezimizin birinci bölümünde öncelikle kalkınma iktisadının doğuşuna ve kalkınma iktisadının doğmasının nedeni olan az gelişmişlik olgusu açıklanmaya çalışıldı. Az gelişmişlik olgusundan kurtulmak ve kalkınmanın gerçekleşmesinin sağlanması için kaynak dağılımının nasıl olması gerektiği, kalkınmanın gerçekleşmesi için iktisatçıların ortaya koydukları teori ve politikalar incelendi. Bu teori ve politikalar çerçevesinde yatırımlar incelendi.

Ülkelerin kendi aralarında gelişmiş ve az gelişmiş diye ayrılırken, ülkelerin kendi içlerindeki bölgelerde gelişmiş ve az gelişmiş bölge şeklinde ayrılmaktadır. Bu ayrım kalkınma iktisadının bir alt disiplini olan bölgesel kalkınma iktisadının doğuşuna neden olmuştur. Tezimizin ikinci bölümünde öncelikle bölge kavramı açıklanmaya çalışıldı. Daha sonra bölgesel kalkınma politikasının ilkeleri, amaçları ve araçları açıklandı. Bu bağlamda ekonomistlerin yapmış olduğu bölgesel kalkınma

teorilerine yer verildi.

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları bulunmaktadır. Temizin üçüncü bölümünde ise ülkemizde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarına değinildi. Ülkemizde ki bölgesel dengesizliğin nedenlerine ve göstergelerine bakıldı. Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları üç bölüme ayrılmıştır. 1923-1950 arası plan öncesi dönem, 1950-1960 liberal dönem ve 1960 sonrası planlı dönem şeklindedir. Planlı dönem başlangıcından bu yana dokuz adet Beş Yıllık Kalkınma Planı ve çok sayıda Bölgesel Kalkınma Projeleri hazırlanmıştır. Bu bölümde kalkınma planlarında ki bölgesel kalkınma politikaları ve hazırlanan bölgesel kalkınma projeleri incelendi. Son olarak ülkemizde AB uyum çerçevesinde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları ve ülkemizde bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşeme yer verildi.

Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak için birçok politika uygulanmıştır. AB’ye uyum sürecinde bölgesel kalkınma politikalarında bir dönüşüm yaşanmış ve yeni uygulamalar başlatılmıştır. Tezimizin dördüncü bölümünde ise yaşanan bu dönüşümler çerçevesinde Bilecik ilinin 2003-2011 dönemi ekonomik gelişimi incelendi. Bu bölümde Bilecik ilinin ekonomisi tarım, sanayi ve turizm sektörü alt başlıklarında incelendi.

Sonuç ve değerlendirmeler bölümünde ise uygulanan bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde Bilecik ilin ekonomik gelişimi değerlendirildi ve öneriler sunuldu.

ABSTRACT

Human being has both biological needs and some social needs to continue his life. A better welfare level is one of the fundamental rights of individuals beyond vital needs especially with the industrial revolution, class differences arouse. While some people lived in high life standards, some others struggled to survive. Also the industrial revolution divided the countries as less developed or developed. The less developed countries' life standard was low, and it took the attention of the scientists, made them begin scientific studies. Thus basics of economic progress have begun. Although, studies were made, economic progress emerged as a discipline after the Second World War.

In this context, many economists have made studies. Some economists have believed simultaneous development at an equal rate in balance. On the other hand, the others have pointed that it is not possible and polar zones where progress will be fast, must be established.

Not only the countries of the world but also regions in these countries were separated as less developed or developed. These development differences are seen widely in less developed countries. They had to consider differences in their own countries while taking necessary steps for economic development. The necessity has encouraged economics to make works in this field and regional economic development has aroused as a sub branch. Different economists have come up with various theories and policies. Economists have provided that necessity of creating development poles can affect nearby regions and decrease the level of development between the regions. In addition, within the frame of relation between centre-periphery, they have thought that constructing metropolitan cities and their having high standards may affect other cities around. By this way, development will be provided. Developing and renovating technology has made the knowledge important and small and medium- scaled enterprises have become advantageous. Thus, it has made regions where these kinds of enterprises are frequent, advantageous and helped

their development.

Since the Republican period, many works have been made in terms of regional development, but have never succeeded exactly. Since 1960s, five-year development plans have been started to be made and nine of them have been made up to now. Furthermore, many regional development projects have been performed. However, they haven't been applied completely and become successful. Great changes in regional development works have been experienced in recent years.

In this paper, it is intended to analyse applied policies of regional development in our country and transformation in these policies. Finally, within the frame, economic development of the city, Bilecik, in the period of 2003-2011 is tried to be analysed.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İKTİSAT Anabilim Dalı yüksek lisans yeterlik öğrencisi ERTUĞRUL ZEYBEK 'ın " Türkiye' de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları ve 2003 – 2011 Dönemi Bilecik İli Ekonomik Gelişimi " başlıklı tezi 20/09/2013 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Abdulkadir KÖKOCAK

.....

Üye : Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. İsmail AYDEMİR

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Musa ÇİFCİ

M. ÇİFCİ

ÖNSÖZ

Bu tezi hazırlarken benden emeğini hiç esirgemeyen, bana bu konuda yol gösteren, tecrübelerini bana aktaran ve bu çalışmanın başından sonuna kadar benimde yanımda olan beni motive eden saygı değer danışman hocam sayın Doç. Dr. Abdulkadir KÖKOCAK'a sonsuz teşekkür ederim.

Bu güne kadar her konuda olduğu gibi bu tez çalışmamda yanımda benim yanımda olan, maddi ve manevi şekilde desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli anneme, babama ve ablalarımın teşekkür ederim.

Araştırmalarım sırasında bana gerekli destekleri gösteren Bilecik İl Özel İdaresi İnsan Kaynakları Müdürü İbrahim DEMİR'e Bilecik Tarım İl Müdürlüğüne, Bilecik Sanayi ve Ticaret Odasına, BEBKA'ya ve kaynak tarama çalışmamda bana yardımcı olan tüm kişi ve kuruluşlara teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında görüş alışverişi içerisinde bulunduğum hocalarım ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarımız sırasında bize yardımcı olan Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü hocalarına ve personeline teşekkür ederim.

Ertuğrul ZEYBEK

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı: Ertuğrul ZEYBEK

Doğum Yeri ve Tarihi: Eskişehir-1988

Lisans Öğretimi: Uşak Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme

Yüksek Lisan Öğretimi: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi: 1 yıl

Çalıştığı Kurumlar: Uşak Seramik Sanayii A.Ş. Ercan İnşaat Ltd Şti.

İletişim:

e-posta adresi: ert_zeybek11@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM: KALKINMA VE KALKINMA TEORİLERİ

1.1. KALKINMA SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI.....	3
1.1.1. Sanayi Devriminden II. Dünya Savaşına Kadar Olan Dönem.....	3
1.1.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler.....	4
1.1.2.1. Kalkınma İktisadının Doğuşu.....	4
1.2. AZ GELİŞMİŞLİK OLGUSU.....	5
1.2.1. Az Gelişmiş Ülkelerin Özellikleri.....	5
1.2.2. Az Gelişmişliğin Tanımlanması Sorunu.....	5
1.2.3. Az Gelişmişliğin Ölçülmesi Ve Uluslararası Karşılaştırılması.....	6
1.3. KAYNAK DAĞILIMININ KURUMSAL TEMELERİ.....	6
1.3.1. Optimal Kaynak Dağılımı.....	6
1.3.1.1. Temel Dağılım İlkesi.....	7
1.3.1.2. Marjinal Verimlilik Eşitliği İlkesi.....	7
1.3.1.3. Sosyal Marjinal Verimlilik İlkesi.....	7
1.3.1.3.1. Pazar Fiyatlarının Yetersizliği.....	8
1.3.2. Bugün Ve Yarın Tercihleri.....	8

1.3.3. Kaynak Dağıtım Mekanizmaları.....	10
1.4. KALKINMA KURAMLARI.....	10
1.4.1. Dengeli Kalkınma.....	10
1.4.1.1. Rosenstein-Rodan'ın Görüşleri.....	11
1.4.1.2. Nurkse'nin Görüşleri.....	12
1.4.2. Dengesiz Kalkınma.....	13
4.2.2. Hirschman'ın Görüşleri.....	13
4.2.3. Streenten'in Görüşü.....	14
4.2.4. Kalkınma Kutupları.....	14
1.4.3. Bağımlılık Kuramları.....	15
5. YATIRIM KRİTERLERİ.....	15

2. BÖLÜM: BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMA

2.1. BÖLGE KONUSUNA GİRİŞ.....	17
2.1.1. İktisadi Açıdan Bölge Kavramı.....	17
2.1.1.1. Bölge Kavramı.....	17
2.1.2. Bölge Ayrımları.....	17
2.1.2.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler.....	18
2.1.2.1.1. Homojen Bölgeler.....	18
2.1.2.1.2. Polerize Bölgeler.....	18
2.1.2.1.3. Plan Bölgeler.....	20
2.1.2.2. Gelişmişlik Açısından Bölge Kavramı.....	21
2.1.2.2.1. Az Gelişmiş Bölge.....	21
2.1.2.2.2. Gelişmiş Bölge.....	22
2.1.2.2.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge.....	22
2.1.2.2.4. Potansiyel Bakımdan Az Gelişmiş Bölge.....	22
2.2. BÖLGESEL KALKINMA.....	23
2.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Temel İlkeleri.....	23
2.2.1.1. Sosyal Karlılık İlkesi.....	24
2.2.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi.....	25
2.2.1.3. Halkın Katılım İlkesi.....	25
2.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları.....	26
2.2.3. Bölgesel Kalkınma Politikasını Araçları.....	26

2.3. BÖLGESEL BÜYÜME VE KALKINMA TEORİLERİ.....	27
2.3.1. Bölgesel Büyüme Modelleri.....	27
2.3.1.1. Keynesgil Bölgesel Büyüme Modelleri.....	27
2.3.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelleri.....	27
2.3.2. Kalkınma Kutupları.....	28
2.3.2.1. Sektörel Kutuplaşmış Kalkınma.....	29
2.3.2.2. Bölgesel kutuplaşmış kalkınma.....	31
2.3.2.2.1. Hirschman ve Myrdal ın Yaklaşımları.....	31
2.3.2.2.2. J.Friedman'ın Yaklaşımı: Merkez-Çevre Modeli.....	32
2.3.2.2.3. Boudeville Yaklaşımı.....	33
2.3.2.2.4. Buttler'in Büyüme Merkezleri Yaklaşımı.....	34
2.3.3. Bölgesel Kalkınmada Şehirleşme Modelleri.....	34
2.3.3.1. Richardson Modeli.....	34
2.3.3.2. Von Boventer Modeli.....	35
2.3.4. Yeni Sanayi Odakları Teorisi.....	35

3. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

3.1. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL DENGESİZLİKLER.....	37
3.1.1. Türkiye'de Bölge Kavramı ve Bölgesel Dengesizliğin Nedenleri ve Göstergeleri.....	37
3.2. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMADA ROL ALAN BELLİ BAŞLI KURUMLAR.....	38
3.3. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI.....	39
3.3.1. Planlı Dönem Öncesi Bölgesel Kalkınma Politikaları (1923-1950).....	39
3.3.2. Liberal Dönem (1950-1960).....	40
3.3.3. Planlı Dönemde Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	40
3.3.3.1. I.Beş Yıllık Kalkınma Planı (I. BYKP).....	40
3.3.3.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (II. B.K.Y.P).....	41
3.3.3.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (III. B.Y.K.P).....	42
3.3.3.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (IV. B.Y.K.P).....	42
3.3.3.5. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (V. B.Y.K.P).....	43
3.3.3.6. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (VI. B.Y.K.P).....	44

3.3.3.7. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (VII. B.Y.K.P).....	45
3.3.3.8. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (VIII. B.Y.K.P).....	45
3.3.3.9. IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı (IX. B.Y.K.P.).....	46
3.3.4. Bölgesel Plan Ve Projelerle Kalkınma Politikaları.....	47
3.3.4.1. Köyceğiz-Dalaman Projesi.....	47
3.3.4.2. Doğu Marmara Planlama Projesi.....	48
3.3.4.3. Zonguldak Projesi.....	48
3.3.4.4. Antalya Bölgesi Projesi.....	48
3.3.4.5. Çukurova Bölgesi Projesi.....	49
3.3.4.6. Keban Projesi.....	49
3.3.4.7. Güneydoğu Anadolu Projesi.....	50
3.3.4.8. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi.....	51
3.3.4.9. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi.....	51
3.3.4.10. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP).....	52
3.3.4.11. Doğu Anadolu Projesi.....	52
3.4. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA	
YAŞANAN DÖNÜŞÜM.....	53
3.4.1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması.....	53
3.4.2. Yerelleşmeyi Arttırıcı Kamu Yönetimi Reformları.....	56
3.4.3. Kalkınma Ajanslarını Kurulması.....	56
3.4.4. İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi (İkis).....	59
3.4.5. Yeni Teşvik Kanunu.....	61
3.4.6. Cazibe Merkezi Projeleri.....	64
3.4.7. GAP Eylem Planı.....	65
3.4.8. Üniversitelerin Yaygınlaştırılması.....	65
3.4.9. Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi.....	66
3.4.10. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (Yoikk).....	67
3.4.11. Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı.....	68
3.4.12. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi ve Eylem Planı.....	68
3.4.13. Ulaşım Sektöründeki Yatırımlar.....	69
3.4.14. Toplu Konut Faaliyetleri.....	70
3.4.15. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi.....	70
3.4.16. Kırsal Kalkınma.....	71
3.4.17. Köydes, Beldes, Sodes.....	72

3.5. AB ÜYELİK SÜRECİNDE YÜRÜTÜLEN BÖLGESEL KALKINMA ÇALIŞMALARI.....	73
3.5.1. Doğu Anadolu Kalkınma Programı.....	74
3.5.2. TR 2, TR 83 ve TR A1 Düzey 2 Kalkınma Programı.....	74
3.5.3. TR A2, TR 72 ve TR B1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı.....	74
3.5.4. TR 90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı.....	74
3.5.5. Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı.....	74
3.5.6. IPA Yapılanması.....	75
4. BÖLÜM: 2003 – 2011 DÖNEMİ BİLECİK İLİNİN EKONOMİK GELİŞİMİ	
4.1. İLİN DOĞAL YAPISI.....	76
4.2. İLİN NÜFUS YAPISI.....	77
4.2.1. İlde Nüfusun Gelişimi.....	77
4.2.2. İlin Kırsal-Kentsel Nüfus ve Yoğunluğu (2012).....	78
4.3. İLİN TARİHİ VE KÜLTÜREL YAPISI.....	78
4.4. İLİN EKONOMİK YAPISI.....	79
4.4.1. Bilecik İlinde Tarım Sektörü.....	79
4.4.1.1. Tarımsal Arazi Yapısı Ve Tarımsal İşletmeler.....	79
4.4.1.2. Tarımsal Sanayi Yapısı.....	81
4.4.1.3. Bitkisel Üretim Yapısı.....	82
4.4.1.3.1. Tarla Bitkileri Üretimi.....	82
4.4.1.3.2. Meyve Üretimi.....	83
4.4.1.3.3. Sebze Üretimi.....	84
4.4.1.4. Hayvansal Üretim Yapısı.....	85
4.4.1.4.1. Hayvan Varlığı.....	85
4.4.1.4.2. Hayvansal Üretimin Gelişimi.....	87
4.4.1.5. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklemesi Programı Çalışmaları.....	87
4.4.2. Bilecik İli Ekonomisinde Sanayinin Yeri.....	88
4.4.2.1. Bilecik İlinde Dış Ticaret.....	92
4.4.2.1.1. İthalat.....	92
4.4.2.1.2. İhracat.....	93
4.4.3. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA).....	93
4.5. BİLECİK İLİNDE SOSYO-EKONOMİK GELİŞMELER.....	95

4.5.1. Bilecik İlinde Eğitim Alanındaki Gelişmeler.....	95
4.5.2. Bilecik İlinde Sağlık Alanındaki Gelişmeler.....	96
4.5.3. Bilecik İli Toplu Konut Faaliyetleri.....	97
4.5.4 Köydes Projeleri.....	98
4.6. İLİN TURİZM YAPISI.....	101
4.6.1. Bilecik İli Ziyaretçi Sayısı.....	101
4.6.2. İlin Turizm Potansiyeli.....	102
SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER.....	103
KAYNAKÇA.....	109
EKLER.....	114

TABLolar LİSTESİ

Tablo.1: Farklı Planlama Dönemleri ve Farklı Yatırım Oranlarına Göre Tüketim Kazançları.....	9
Tablo.2: Ülkemizde Yerleşme Merkezleri Kademeleşmesi Çalışmasına Göre Saptanan Polarize Bölgeleri.....	19
Tablo.3: Bölgesel Politikaların Sosyal Fayda ve Maliyetleri.....	24
Tablo.4: Bölgesel Gelişmeyi Desteklemek İçin Kurulmuş Teşkilatlar ve Faaliyet Alanları.....	38
Tablo.5: Türkiye’ de istatistiki bölge birimleri sınıflandırması.....	54
Tablo.6: Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Tarihiçesi.....	57
Tablo.7: Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Süreci.....	58
Tablo.8: Teşviklerin Verildiği Destek Unsurları.....	61
Tablo.9: Gelişmişlik Açısından 6 Bölgedeki İller.....	62
Tablo.10: Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destekler.....	63
Tablo.11: Yıllar İtibariyle Bilecik İli Nüfusu.....	77
Tablo.12: Kır ve Kent Nüfus Yoğunluğu.....	78
Tablo.13: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Arazi Yapısı.....	80
Tablo.14: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Tarımsal Sanayi Tesisleri.....	81
Tablo.15: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Tarla Bitkileri Üretimi.....	82
Tablo.16: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Meyve Üretimi.....	83
Tablo.17: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Sebze Üretimi.....	84
Tablo.18: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Hayvan Varlığı.....	85
Tablo.19: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Hayvansal Ürünler Üretimi.....	87
Tablo.20: Bilecik İli 2003-2009 Dönemi Kurulan ve Kapanan Şirket ve Kooperatiflerin Sayısı.....	90
Tablo.21: 2008-2011 Dönemi Türkiye ve Bilecik İli İşsizlik Oranları.....	92
Tablo.22: Bilecik İli 2004-2011 Dönemi Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	95
Tablo.23: Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Sağlık Personeli ve Eczacı Sayısı.....	96
Tablo.24: Belediye ve Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Yapılan Geceleme ve Tesislere Geliş Sayısının Türkiye’de ki Payı (%).....	101

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABKF: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

BEBKA: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

BKA: Bölgesel Kalkınma Ajansı

BTİM: Bilecik Tarım İl Müdürlüğü

BYKP: Beş Yıllık Kalkınma Planı

ÇATOM: Çok Amaçlı Toplum Merkezi

DAB: Doğu Anadolu Bölgesi

DAP: Doğu Anadolu Projesi

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DOKAP: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ: Devlet Su İşleri

FAO: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GİDEM: Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi

GEF: Küresel Çevre Fonu

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IPA: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı

IPARD: Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni

İBBS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

İGEME: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi

İFM: İstanbul Uluslararası Finans Merkezi

İKİS: İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi

JICA: Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı

KA: Kalkınma Ajansı

KİT: Kamu İktisadi Teşekkülü

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme

İdaresi Başkanlığı

KÖY: Kalkınmada Öncelikli Yöreler

MPM: Milli Prodüktivite Merkezi

MWh: Mega Watt Saat

NUTS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

OSB: Organize Sanayi Bölgesi

ÖKYAF: Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu

TESK: Türkiye Esnaf ve Sanatkar Dernekleri ve Birlikleri Konfederasyonu

TKDK: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

TSKB: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası

TTK: Türkiye Taş Kömürü İşletmeleri

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TYDTA: Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı

YOİKK: Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile başlayan hızlı sanayileşme ile beraber ekonomik yönden olumlu etkilerin yanı sıra olumsuz etkiler de meydana gelmiştir. Toplum içinde sınıflar oluşurken ülkeler arasında da gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olmak üzere farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıklar devam etmiş ve bu alanda birçok iktisatçı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sonucu, II. Dünya savaşından sonra bu çalışmalar, kalkınma iktisadı altında toplanmış ve literatüre girmiştir. Nasıl ki ülkeler arasında gelişmişlik farklılıkları bulunmaktaysa ülkenin kendi içinde ki bölgeleri arasında da gelişme yönünden farklılıklar bulunmaktadır. İşte bu farklılıklardan dolayı kalkınma iktisadının bir alt disiplini olarak bölgesel kalkınma iktisadı geliştirilmiştir. Bölgesel kalkınma iktisadı bu sorunlara çözüm aramakta ve politika geliştirmektedir. Bu bağlamda da, ülkemizde bölgeler arasında farklılıkların olduğu görülmekte ve bilinmektedir. Bu farklılıkları giderme anlamında çalışmalar, planlar, uygulamalar ve politikalar yapılmış ve uygulanmıştır. Bu uygulanan plan ve politikalar çerçevesinde bölgesel farklar giderilmeye çalışılmıştır. Ülkemizde uygulanan bu politikalar ve bu politikaların Bilecik ili ekonomisindeki katkısı tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde Bilecik ilinin kalkınmışlık düzeyinin irdelenmesi ve ilin gelişime dönük avantaj ve dezavantajlarının tespiti ve bu çerçevede politika önerilerinin geliştirilmesi çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışma öncelikle bölgesel kalkınma politikalarının tespitini yaparken diğer taraftan Bilecik ilinin kalkınma performansı analizinin yanı sıra ilin ekonomik gelişmesine katkı sağlayacak kalkınma problematiğini çözmeye yönelik politikalara odaklanmaktadır.

Tezimizi hazırlarken genel tarama modeli ve ilişkiel tarama modeli çerçevesinde literatür taraması gerçekleştirildi. Bu doğrultuda birinci bölümde

kalkınma kavramının ortaya çıkışı ve kalkınma kuramlarına değinildi. İkinci bölümde bölge ve bölgesel kalkınma teorileri ele alındı, üçüncü bölümde Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarına değinildi, dördüncü bölümde Bilecik ilinin ekonomik gelişimine değinildi ve son olarak da sonuç ve değerlendirmeler ortaya konuldu.

1. BÖLÜM: KALKINMA VE KALKINMA TEORİLERİ

1.1. KALKINMA KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Temel ilgi alanı az gelişmiş ülkeler ve bunların kalkınma sorunları olan Kalkınma İktisadının iktisadın bir alt disiplini olarak bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkması 2. Dünya savaşı sonrasına denk gelmektedir. Bununla birlikte kalkınmaya özgü bu literatürün oluşmaya başladığı bu dönemin teorik altyapısı iktisat bilimini doğuşuna kadar uzanmaktadır (Berber, 2011).

Kalkınma iktisadının gelişim süreci iki ana bölüme indirgenebilir. Bunlardan birincisi sanayi devriminden 2. Dünya savaşına kadar olan dönem, ikincisi ise 2. Dünya savaşından günümüze kadar olan dönem şeklinde sıralanabilir.

1.1.1. Sanayi Devriminden II. Dünya Savaşına Kadar Olan Dönem

Sanayi devrimi öncesinde gerek ülkeler arasında gerekse ülkelerin kendi içlerinde gelir ve hayat standartları açısından çok fazla farklılıkların olduğu gözlemlenmemektedir. Sanayi devrimi ile birlikte ekonomik ve sosyal yaşamda değişimler olmuştur. Yaşanan teknolojik gelişmeyle üretim artışı sağlanmıştır ve hız kazanmıştır. Bunun sonucunda ise üretim artışı ile beraber kaynaklar yetersiz kalmış ve sanayi devrimini gerçekleştirmiş ülkeler dış pazar arayışına girmişler ve sömürgecilik anlayışı doğmuştur. Sanayi devrimi ile II. Dünya Savaşına kadar olan dönemde büyüme ve kalkınma konuları klasik iktisat ve tamamlayıcı ekollerıyla Marxizmin etkisi altında incelenmiştir. Bu dönemde klasik iktisat aynı zamanda büyüme iktisadı olarak da kabul edilmiştir (Berber, 2011).

1.1.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler

1.1.2.1. Kalkınma İktisadının Doğuşu

Latin kökenli batı dillerinde kalkınma kavramı; development, developement, desarrollo v.b. oldukça da eski bir kullanıma sahip olan kalkınma kavramı asıl olarak 15. yüzyılda ortaya çıkıyor ve 17. ve 18. yüzyıllarda yaygın kullanıma ulaşmaktadır. Ekonomik içerik kazanması ise daha çok II. Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. II. Dünya Savaşından sonraki yıllar sömürgeciliğin ortadan kalkmaya başladığı yıllar olsa bile aslında yeni bir sömürgecilik anlayışına geçiş süreci olmuştur. Sömürge toplumlar kendi yetenek ve becerilerini kullanamaz hale gelmişlerdir. Onlara göre iyi bir toplumsal yapı ve refah düzeyine sahip olmanın yolu Avrupalı ülkelere bezemekle gerçekleşmektedir. Sömürgecilikten kurtulan devletlerin yine bu doğrultuda ilerlemeleri, batılı devletlerin uygarlık seviyelerini yakalamak istemeleri ile kalkınma kavramı söz konusu olmaya başlamıştır (Başkaya, 1997).

Ekonomik çerçevede kalkınma kavramına değinecek olursak, kalkınma İktisadının doğuş gerçekleri de kabul edilebilecek bu kriterleri maddeler halinde özetleyebiliriz;

- 1) Bu disiplinin doğuşuna felsefi ve düşünsel alanda etki eden gelişmeler arasında aydınlanma geleneği felsefesi ve modernleşme teorisi ilk sırada yer alır.
- 2) Kalkınma İktisadının geleneksel klasik İktisattan ayrı olarak ortaya çıkmasında etkili olan en önemli unsur, geleneksel İktisadın az gelişmiş ülkelerin kalkınma problemini çözemediği ve bundan sonrada çözemeyeceği konusunda oluşan ortak anlayıştır.
- 3) 1929 da yaşanan büyük kriz dünya genelinde ekonomik ve sosyal yapıyı alt üst etmiştir. Kriz sürecinde ve sonrasında her ülke sorunlarına çözüm bulabilmek için İktisadi ve sosyal alanda yeniden yapılanmaya gitmiştir.
- 4) Henüz krizin etkileri atılmadan ikinci dünya savaşının başlamasıyla dünya savaş ekonomisi şartları işlemeye başlamıştır. Bu süreçte ülkeler bir taraftan savaş şartlarıyla uğraşırken diğer taraftan da savaş sonrası durumla ilgili senaryolar üretmişlerdir.
- 5) Uluslararası ekonomik ilişkilerin sorunsuz yürümesi ve oluşturulmaya çalışılan sisteminde süreklilik arz etmesi için de uluslararası düzeyde bir takım anlaşmalar

yapılmıştır.

- 6) Az gelişmiş ülkeler siyasi bağımsızlıklarını kazanarak yeni bir yapılanma sürecine girmişler ve siyasi bağımsızlıklarını ekonomik bağımsızlıkla devam ettirmek istemişlerdir (Berber, 2011).

Bunun sonucunda gelişmiş ve az gelişmiş ülke kökenli birçok iktisatçının, ülkelerin kalkınmasına yönelik ortaya koydukları öneri, politika ve modellerin oluşturduğu yazınlar kalkınma iktisadıyla literatüre yerleşmiştir.

1.2. AZ GELİŞMİŞLİK OLGUSU

Çağımızın insanı gün geçtikçe değişik boyutlar kazanan ve çeşitlenen sorunlar dünyasında yaşamını devam ettirmektedir. Bu sorunların en önemlisi ise üçüncü dünya olarak adlandırılan az gelişmiş ekonomiler topluluğunda yoğunlaşmaktadır (İlkin,1983).

1.2.1. Az Gelişmiş Ülkelerin Özellikleri

Az gelişmiş ülkelerde; kişi başına düşük reel gelir en başta gelen özelliklerinden birisidir. Bu ülkelerde nüfus artışı hızı ise yüksektir. Nüfus artış hızının yüksek olması ve yeterli iş imkânlarının bulunmaması ise işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu ülkelerdeki gelir dağılımına bakacak olursak gelir dağılımının eşit olmadığı görülmektedir. Ekonomideki hâkim sektör tarımdır. Bu ülkelerde dış ticaret çok azdır ve genelde hammadde gibi birincil malların ihracını yaparken sanayi mallarının ithalatını yapmaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerin diğer bir özelliği ise girişim ruhunun ve girişimci ruha sahip olan insanların eksikliğidir (Kaynak, 2005).

1.2.2. Az Gelişmişliğin Tanımlanması Sorunu

Az gelişmişlik uluslararası gelişme farklılıklarına göre, ekonomik kaynakların kullanım potansiyeline göre ve toplumsal aynı zamanda bireysel temel ihtiyaçların karşılanmasına göre tanımlanmaktadır. Her ülkenin kendisine göre ekonomik kaynaklarını tam ve etkin kullanması ile ulaşabileceği bir üretim düzeyi vardır. Bundan dolayı ilgili ülkede gerçekleşen fiili üretim, gerçekleşmesi muhtemel olan potansiyel üretimin altında ise bahsi geçen ülke az gelişmiş ülke konumundadır. Son tanımlamaya göre ise insanın temel ihtiyaçlarının bilimsel çalışmalarla belirlenmiş ölçüler ve kalıplar çerçevesinde karşılanması temel alınır. Bir ülke

nüfusunun büyük bir bölümü toplumsal ve bireysel ihtiyaçlarını (insanca yaşamak için gerekli masraflarını) gideremeyecek durumdaysa, o ülke az gelişmiş bir ülke konumundadır (Han ve Kaya,2008).

1.2.3. Az Gelişmişliğin Ölçülmesi Ve Uluslararası Karşılaştırılması

Bir ülkenin gelişme sürecinde yerini bilmesi, gerçek ekonomik durumunu bilmesi ülke açısından çok önemlidir. Ülkelerin az gelişmişliğini ortadan kaldırması, bu anlamda çalışmalar yapması için az gelişmişliğin ölçülmesi önemlidir.

Az gelişmişliğin ölçülmesinde en çok kullanılan yöntemlerden birisi uluslararası farklarına göre ölçümdür. Bu ölçümde parasal ölçüt olarak GSMH değeri kullanılır. GSMH değerleri uluslararası karşılaştırma yapılarak ölçüm gerçekleştirilmektedir. Parasal olmayan ölçütlere bakacak olursak; fiziksel tüketim düzeylerini gösteren endeksler, elektrik enerjisi üretim ve tüketimi, çimento üretim ve tüketimi, petro-kimya üretim ve tüketimi sayılabilir. Bu alanda elde edilen bilgiler bize ülkenin kalkınma düzeyinin ölçülmesinde yardımcı olmaktadır. Kaynak kullanım durumuna göre ölçümde ise işgücü için işsizlik oranı, sabit sermaye için kapasite kullanım oranı ya da atıl kapasite oranı, doğal kaynaklar için ekilebilir arazinin kullanım oranı ve yeraltı zenginliklerinde ise ham madde ihracatı temel alınabilir. Bireysel ihtiyaçların karşılanmasına göre ölçümde ise İnsanların beslenme, sağlık, konut, eğitim vb. ihtiyaçlarının karşılanmasında minimum bir düzey belirlenebilir ayrıca günümüz gelişmiş ülkelerince ulaşılan düzeyleri temel alabiliriz. Böylece belirlediğimiz düzeyle ilgili ülkenin durumunu karşılaştırarak az gelişmişlik derecesini ölçebiliriz (Han ve Kaya, 2008).

1.3. KAYNAK DAĞILIMININ KURAMSAL TEMELERİ

1.3.1. Optimal Kaynak Dağılımı

Kalkınma ve büyüme sorununda en iyi sonuç genelde en yüksek üretim ya da hâsıla olarak kabul edilir. Yani kıt olan kaynaklar öyle bir dağıtılmalı ki üretim ve hasıla maksimum olsun. Bu problemin diğer bir yolu ise önceden saptanmış üretim ya da hâsıla düzeyine en az kaynak kullanılmasıyla ulaşılmıştır. İşte, eldeki kıt kaynakları üretim ya da hasılayı en yüksek seviyeye ulaştıracak şekilde, çeşitli kullanım alanları arasında dağıtılması ile oluşan kaynak dağılımına optimal kaynak

dağılımı denilmektedir. Yukarıdaki ikili problemi yeni bir üretim ya da hâsıla düzeyine ulaşabilmek için, kaynak kullanımını minimize edilerek üretimin çeşitli alanlarına dağıtılması ile de üretimin optimizasyonu elde edilmektedir. Bir ekonomide ulaşılmak istenen amaçlar farklılık gösterebilir. GÜdülen amaç, her zaman hasılanın maksimizasyonu olmayıp; istihdamın, tüketimin, dış ticaret hacminin maksimizasyonu olabileceği gibi büyümenin istikrarı, paranın iç ve dış değerlerinin istikrarı, modern teknolojinin yaygınlaştırılması ya da hakça gelir dağılımının sağlanması gibi farklı amaçlarda olabilir. Buna göre, güdülen amacı en iyi şekilde sağlayacak kaynak dağılımına optimal demek zorundayız (Han ve Kaya, 2008).

1.3.1.1. Temel Dağılım İlkesi

Kaynakların optimal dağılımı denildiği zaman, sadece bildiğiniz üretim faktörleri ile özellikle az gelişmiş ekonomilerde döviz üzerinde durulur. Ekonomide gelişmeyi belirleyen ya da sınırlayan öbür faktörlerin istenilen durumda olduğu varsayılır. İşte buradan hareketle, aşağıda bu kaynakların (üretim faktörleri ve döviz) maksimum üretimi sağlama amacıyla nasıl bir dağılım göstermeleri gereği üzerinde durulacaktır (Han ve Kaya, 2008).

1.3.1.2. Marjinal Verimlilik Eşitliği İlkesi

İktisat biliminde, üretimin maksimize edebilmenin en temel koşulu, her kaynağın çeşitli kullanım yerlerindeki marjinal verimliliklerinin birbirine eşit olması ile sağlanmaktadır. Başka bir deyişle eldeki kaynaklar, ekonominin çeşitli üretim birimlerine ve kesimlerine öyle dağıtılmış olmalıdır ki, bunların her biri kullanım yerinde sağlamış oldukları marjinal verimlilikler birbirine eşit olsun. Alternatif alanlarda kullanımları ile normalde kullanıldığı alanlardaki marjinal verimlilikleri birbirine eşitse optimal kaynak dağılımı sağlanmış demektir (Han ve Kaya, 2008).

1.3.1.3. Sosyal Marjinal Verimlilik İlkesi

Optimal kaynak dağılımı, tam rekabet piyasa koşullarında kendiliğinden gerçekleşir. Oysa gerçek yaşamda oluşan fiyatlar, tam rekabet fiyatları değildir. Bu nedenle söz konusu fiyatlar marjinal sosyal maliyetleri yansıtmayacağından dolayı optimal kaynak dağılımı sağlanmayacaktır. İşte bu sakıncaların giderilmesi için,

marjinal verimlilik kriterlerinin sosyal bir içeriğe kavuşturulması gerekecektir. Pazarda oluşan fiyatların, marjinal sosyal maliyetleri yansıtacak bir biçimde düzeltilmesiyle elde edilen marjinal verimliliğe, sosyal marjinal verimlilik kriteri denilmektedir. Dolayısıyla gerçek yaşamda optimal kaynak dağılımı için, kaynakların sosyal marjinal verimliliklerinin eşitlenmesi gerekmektedir (Han ve Kaya, 2008).

1.3.1.3.1. Pazar Fiyatlarının Yetersizliği

Gerçek yaşamda görülen pazarlar tam rekabet pazarları değildir. Devletin ekonomiye önemli ölçüde müdahale ederek kaynak fiyatlarını etkilemesi ya da saptaması, pazarlarda oluşan fiyatların tam rekabet fiyatından büyük ölçüde sapma göstermesine neden olmaktadır. Dolayısıyla pazar fiyatlarına göre oluşan kaynak dağılımı, optimalden uzaklaşarak kaynak israfına yol açmakta ve toplam hasılanın maksimizasyonunu önlemektedir. İşte bu nedenlerle, pazar fiyatlarının düzeltilmesi gerekmektedir. Gölge ya da muhasebe fiyatları dediğimiz fiyatlar tam rekabet piyasasında oluşan arz talep dengesiyle oluşan pazar fiyatlarıdır. Yapısal dengesizliklerden dolayı pazar fiyatlarında değişiklikler meydana gelmektedir. Optimal kaynak dağılımının gerçekleşmesi için gölge ya da muhasebe fiyatlarının hesaplanması gerekmektedir. Muhasebe fiyatlarının hesaplanmasında deneme-yanılma yolu izlenirken gölge fiyatlar, doğrusal programla yöntemiyle elde edilir. Bu yöntemlerden biri ya da her ikisiyle bulunacak fiktif fiyatların temel alınmasıyla kaynakların optimal dağılımı sağlanabilmekte ve ekonomide toplam üretim ya da hasılanın maksimizasyonu gerçekleştirebilmektedir (Han ve Kaya,2008).

1.3.2. Bugün ve Yarın Tercihleri

Tablo.1’de %0, %10 ve %50 olmak üzere üç farklı yatırım oranı ve 3,6 ve 10 yıllık olmak üzere üç farklı planlama döneminde, sermaye-hâsıla oranı 2 ve basitlik sağlamak üzere de amortismanlarla, iskontolaştırma dikkate alınmayan, başlangıç sermaye stoku 200 birimdi ve 100 birim çıktı üretilen üç farklı yatırım stratejisi ve üç farklı planlama döneminde meydana gelen çıktı, tüketim, yatırım ve sermaye stoku miktarları verilmiştir.

Tablo 1. Farklı Planlama Dönemleri ve Farklı Yatırım Oranlarına Göre Tüketim Kazançları

Zaman	1.Politika (Sıfır Yatırım)				2.Politika (%10 Yatırım)				3.Politika (%50 Yatırım)			
	K	Y	I	C	K	Y	I	C	K	Y	I	C
1	200	100	0	100	200,00	100,00	10,00	90,00	200,00	100,00	50,00	50,00
2	200	100	0	100	210,00	105,00	10,50	94,50	250,00	125,00	62,50	62,50
3	200	100	0	100	220,50	110,25	11,03	99,22	312,50	156,25	78,12	78,12
4	200	100	0	100	231,53	115,76	11,57	104,19	390,62	195,31	97,65	97,65
5	200	100	0	100	243,10	121,55	12,15	109,40	488,27	244,13	122,07	122,07
6	200	100	0	100	255,25	127,62	12,76	114,86	610,34	305,17	152,58	152,58
7	200	100	0	100	268,01	134,00	13,40	120,60	762,92	381,46	190,73	190,73
8	200	100	0	100	281,41	140,70	14,07	126,61	953,65	476,82	238,41	238,41
9	200	100	0	100	295,48	147,74	14,77	132,97	1192,06	596,03	298,01	298,01
10	200	100	0	100	310,25	155,12	15,51	139,61	1490,07	745,03	372,51	372,51

* K: Sermaye Stoku Y: Hâsıla I: Yatırım C: Tüketim

Kaynak: Kaynak, 2005, s.301

Üç yıllık planlama dönemi söz konusu olan ilk durumda toplam tüketim, hiç yatırımın yapılmadığı birinci politikada maksimum seviyeye ulaşmıştır. Altı yıllık planlama döneminin geçerli olduğu ikinci duruma baktığımızda toplam tüketim, %10 yatırım oranının olduğu ikinci politikada ençoklaşmıştır. 10 yıllık planlama döneminin geçerli olduğu üçüncü duruma baktığımızda ise toplam tüketim %50 yatırım oranının olduğu üçüncü politikada maksimum seviyeye ulaşmıştır. Tabloda yer alan hesaplar ve bunlardan tüketimi ençoklaştıran zaman dönemlerine yönelik çıkarılan sonuçlar, kuşkusuz, iskontalaştırma süreci ile seçilen iskonto oranından etkilenmektedir. Çünkü gelecekteki tüketim kazançlarının değeri zaman uzadıkça daha azalır ve yine bunların bugünkü değeri zaman uzadıkça daha azalır ve yine

bunların bugünkü değeri iskonto oranı ne kadar yüksek olursa o kadar az olur. O halde şunu söylemek mümkündür. Ne kadar yatırım yapılacağı temelde planlama dönemi ile iskonto oranına bağlıdır. Başlangıçta düşük sermaye stoku ve düşük tüketim düzeyine sahip ülkeler eğer gelecekte daha yüksek yaşam standartlarına yükselmek istiyorlarsa yatırımlarını bugünden itibaren geniş tutmak zorundadırlar (Kaynak, 2005).

1.3.3. Kaynak Dağıtım Mekanizmaları

Firmalar bazı malları üretmek için sermayeyi tahsis ederler, emek istihdam ederler ve hammadde satın alırlar. Üretilen bu ürünlerle tüketicilerin arzularını tatmin ederler. Bu üretimi yapabilmek için bazı kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kaynakları; toprak, emek ve fiziksel sermaye olarak üç grupta toplayabiliriz. Kaynakların dağılımı ekonomik ekollere göre farklılık gösterebilmektedir.

Kaynak dağılımı pazar ekonomisinde işlevsel rekabet pazarlarında serbestçe oluşan fiyatlarla çözümlenir. Merkezi yönetim ekonomisinde eldeki üretim faktörleri (kaynaklar), bunların marjinal verimlilikleri tüm kullanım alanlarında aynı düzeyde kalacak biçimde kullanıldıkları zaman optimal kaynak dağılımı gerçekleşmiş olur. Ne var ki, gerek pazar ekonomisinin gerekse merkezi yönetim ekonomisinin saf, pür, kurumsal biçimlerinin gerçekte görülmemektedir. Karma ekonomide devlet pazar ekonomisini düzenleyici olarak kaynak dağılımında rol almaktadır (Han ve Kaya, 2008).

1.4. KALKINMA KURAMLARI

1.4.1. Dengeli Kalkınma

19.yüzyılın ilk yarısında, List ulusal sanayinin desteklenmesi ve dışa karşı korunması gerektiğini öne sürerek en azından stratejik bakımdan dengeli kalkınma görüşünü ilk kez ortaya atan isim olmuştur. Bu yaklaşımın günümüz kalkınma stratejileri bakımından önemi büyüktür. Rosenstein-Rodon, Nurkse, Fleming, Scitovsky, Lewis, Tinbergen gibi iktisatçılar tarafından dengeli kalkınma kuramı üzerine çalışmalar yapılmıştır (Han ve Kaya,2008).

Az gelişmiş ekonomilerde piyasa mekanizmasının kaynak dağılımını iyi bir şekilde sağlayamadığı düşüncesi, dengeli kalkınma modelinin hareket noktası olmaktadır. Bu gibi ekonomilerde piyasa fiyatları, üretim faktörlerinin nispi kıtlıklarını ve bunun sonucunda oluşan sosyal maliyetleri yansıtmamaktadır. Piyasa koşulları altında erişilen maksimizasyonlarda özel yarar ile sosyal yarar arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılığın ortadan kaldırılması için, piyasayı düzenleyici bir yatırım planlaması yapılması gerekmektedir. İşte dengeli kalkınma kuramı, bu yatırım planlarının esaslarını belirtmeye çalışmaktadır (Dinler, 1994).

Dengeli kalkınma teorisini savunan iktisatçılara göre az gelişmiş ülkelerde altyapının yetersiz oluşu ve gelir seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanan talep yetersizliği sonucu, tekil yatırımların verimli olma şansı yoktur. Dolayısıyla da girişimciyi harekete geçirecek sosyo-ekonomik ortam mevcut değildir. Girişimci yapacağı yatırım sonucu piyasaya süreceği mallara bir alıcı bulabileceği gözükmemektedir. Rodenstein-Rodon bu konuda şunları ifade etmektedir: “Farklı bir sanayi sistemi oluşturulduğunda, iki tür dışsal ekonomi ortaya çıkacaktır. Bunlardan birincisi büyüyen bir sanayi içinde her bir tekil firmaya sağlanan Marshallcı dışsal ekonomilerdir. Bir de başka sanayicilerin büyümesinden kaynaklanan, o sanayiye dışarıdan sağlanan dışsal ekonomiler olacaktır.” Bu görüşe göre az gelişmiş bir ekonominin sözü edilen her iki türdeki dışsal ekonomilerden yararlanabilmesi için, birbirini tamamlayan kapsamlı bir özel ve kamusal yatırım programı devreye sokulmalıdır. Özel ve dış yatırımların devreye girmesiyle bu süreç hızlanacak kalkınma gerçekleşecektir (Başkaya, 1997).

Dengeli kalkınma, özel getirilerle sosyal getiriler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak üzere birbirlerine talep oluşturması muhtemel olan faaliyetlerle yatırımların yapılmasıyla birlikte ve aynı zamanda tek yatırım faaliyetlerinin geniş tutulması ile sonuçta tek tek kurulduğunda kârsız olabilecek faaliyet kollarının birlikte yapılan yatırımlar sonucunda kârlı hale gelebilmesidir (Kaynak, 2005).

1.4.1.1. Rosenstein-Rodan’ın Görüşleri

Rosenstein-Rodan’ın önderliğini yaptığı “büyük itiş”de dengeli büyümenin talep yönü Smithgil bir yaklaşımda ele almıştır. Uzmanlaşma veya işbölümünün, pazar büyüklüğüyle sınırlandığı ve böylece pazar darlığı çeken ekonomik faaliyetlerin yaşayamayacağı belirtilmektedir. Buna karşın, çeşitli faaliyetler aynı

anda kurulduğunda birbirleri için talep oluşturabileceğinden tek başına kârlı olmayan faaliyetler, pazarın genişlemesiyle birlikte kârlı hale gelebileceklerdir (Kaynak, 2005).

Kalkınmanın ve sanayileşmenin yavaş yavaş değil, “büyük itiş”le başlatılabileceğini öne süren Rosenstein-Rodan göre, yaygın bir sanayileşme için çeşitli sanayilerin karşılıklı olarak birbirini tamamlamalarının en önemli koşul olduğunu ileri sürmektedir (Han ve Kaya,2008). Rodan’a göre kendi halinde bırakılmış bir bölgede özel üretici için kâr getirmeyen bir yatırım, kamu tarafından gerçekleştirilebildiğinde büyük sosyal fayda sağlayabilir. Teoriye göre dışsal ekonomileri analize sokmakta, endüstri ve firmalar arası tamamlamaya yer verilmektedir. Bu durumda ekonominin içsel dinamizmden yoksun olmasından dolayı ortaya çıkan durgunluk hali, makro maksimizasyon gözetilerek başlatılabilecek bir yatırım ile dinamizm kazanabilmektedir. (Manisalı, 1978)

Sonuç olarak Rodan, önerdiği bu sanayileşme sürecini gerçekleştirmek amacıyla, devlet tarafından oluşturulacak bütün bir endüstrinin bir tek dev firma olarak ele alınması ve planlanmasını öne sürerek bu işlevi yerine getirebileceğini önermektedir. Çünkü bu işlemin, özel kesim tarafından yerine getirilmesi olanaksızdır (Pirili, 2000).

1.4.1.2. Nurkse'nin Görüşleri

Nurkse'nin modelinde ise ekonominin bütün bölümlerinde bir büyümeyi değil çok sayıda bölüme yatırım yapılmasını önermektedir. Nurkse, dengeli kalkınmayı, pazar büyüklüğünün yatırımlara bağlı olarak geliştiğini açıklamaktadır (Han ve Kaya, 2008).

Nurkse dengeli kalkınmayı savunurken, pazar yetersizliği fikrini esas alarak yatırımların az ya da çok ayarlanarak değişik endüstri kollarına yapılması halinde, pazar bulma güçlüklerinin en azından ilke olarak ortadan kalkacağını savunmaktadır. Yazar, yatırımların birbirlerini tamamlayıcı bir biçimde çeşitli endüstriler arasında dağıtılması ile çıkmazdan çıkılacağını şöyle belirtmektedir: “Burada sonuç piyasanın tamamen genişletilmesidir. Bol ve iyi aletlerle birbirini tamamlayıcı çeşitli iş sahalarında çalışan insanlar birbirinin müşterisi olmak suretiyle birbirlerine destek olurlar. Geniş kitlelerin istihkakı için faaliyette bulunan çeşitli sanayi kolları bir

piyasa oluşturmak konusunda tamamlayıcı olurlar ve birbirlerini desteklemiş olurlar.” Bu ifadedeki denge fikrinde Say Kanunu’nun geçerli olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi Say Kanunu üretimdeki her artış, (özel çıkarların yönlendirildiği oranlarda) üretimin tüm türleri arasında hesap hatasına meydan bırakmaksızın dağıtılmışsa kendi talebini oluşturacağı şeklinde ifade edilmektedir. Demek ki yatırımlar birbirini tamamlayan çeşitli endüstri kolları arasında dağıtılsa, talep yetersizliği ortadan kalkacaktır (Dinler, 1994).

1.4.2. Dengesiz Kalkınma

Dengesiz kalkınmaya ilişkin kuramlar, dengeli kalkınma konusundaki kuramların alternatifi sayılmaktadır. Dengeli kalkınma kuramlarına göre bazı koşullarda dengesizlik iktisadi kalkınmayı hızlandırabilir, iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek için kimi zaman dengeden vazgeçilebilir. Buna göre dengesiz kalkınma kuramlarının dayandığı temel ilkeyi şöyle açıklayabiliriz. Az gelişmiş ülkelerin kalkınması durgun, yumuşak bir biçimde gerçekleşemeyebilir. Ekonomide esasen mevcut olan ya da bilinçli bir şekilde oluşturulacak dengesizliklerle uyarılacak sıçrama, atılma, tamamlanmalar ve uyuşmalar sonucunda ekonomiyi statik bir duruma getirmekte ve ekonominin büyüme hızını düşürmektedir. Diğer taraftan az gelişmiş ülkelerde iç pazarın dar olması dengeli kalkınma görüşüyle bağdaşmamaktadır. Örneğin sanayide, tamamlanmalara katı bir biçimde uyulması, işletmelerde optimum ölçeğin altında kalmasına yol açmaktadır. Bu da kaynak israfına neden olmaktadır. Bu görüşe göre iç pazarın darlığı yanında, finansman kaynaklarının yetersizliği ile teknolojik düzeyin geriliği de, dengeli kalkınma açısından olumsuz etkenler olarak öne sürülmektedir (Han ve Kaya, 2008).

1.4.2.2. Hirschman’ın Görüşleri

Hirschman’a göre, iç piyasanın sınırlı olmasından dolayı, az gelişmiş ülkelerde çok sayıda sektörün hepsinin gelişmesine izin vermemektedir. Bazı sektörler bir ekonomide daha fazla gelişme potansiyeline sahiptir. Başlangıçta sürükleyici bir güce sahip olan sektörün gelişmesine öncelik verilmesiyle birlikte, ekonomiye bir dinamizm gelecek ve tüm ekonomi hızla gelişme gösterecektir (Dinler, 1994).

Hirschman’ın modeli, sektörler arası ilişkilere ve sektörlerin durumuna dayandırılmıştır. Ekonomi içinde öyle sektörler vardır ki, az gelişmiş ekonomilerde

bu sektöre dengesiz bir biçimde de olsa ağırlık verilmesi az gelişmiş ekonomide bir sıçrama, bir büyük itiş gerçekleştirilebilir. Örneğin, yirmi sektörden başlangıçta iki tanesine ağırlık verilmesi ekonomide bir itiş gücü oluşturur. Oysa yirmi sektöre birbirini tamamlayacak şekilde uygun ağırlıklar verilmesi iç piyasanın sınırlılığı nedeniyle olanaksız ve ayrıca az gelişmiş ekonominin mali olanakları buna el vermemektedir. Başlangıçta bir iki sektöre ağırlık verilerek sağlanacak kalkış, sektörlerin kendi aralarındaki ilişkilerden dolayı diğer sektörlerinde gelişmesine yol açmaktadır. Piyasa ekonomisine dayandırılarak meydana getirilecek bu sıçrama niçin dengesiz bir gelişme olarak tanımlanmaktadır? Dengesizlik, öncelik verilen sektör ile diğer sektörler arasındaki bütünleşmenin başlangıçta gerçekleştirilmemiş olmasından dolayıdır (Manisalı, 1978).

Dengesiz kalkınmayı gerçekleştirmek için acaba hangi sektörler öncelik verilmelidir sorusuna Hirschman, ‘‘Söz konusu sektörü saptamak için sektörler arası önsel ve gerisel bağılıklara bakmak gerekir. Toplam sektörler arası bağıllık katsayısı en yüksek olan sektörler, ağırlık verilmesi gereken sektörlerdir.’’ cevabını vermektedir (Dinler, 1994).

1.4.2.3. Streenten’in Görüşü

Streenten, belli şartlarda dengesizlik ilerlemeyi bozmaktan çok hareket kazandıracağı ve teşvik edeceğini savunmaktadır. Streenten dengesiz kalkınma durumunu daha çok önce tüketim daha sonra üretim üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Streenten dengesizliği statik ve dinamik olarak iki grupta incelemiştir. Bu bağlamda statik etken belirli ihtiyaçlar ve teknoloji karşısında bölünmezliğin durumu ile ilgili bir kavramken, dinamik etken ise yeni ihtiyaçların doğmasını karşılayacak uyarıcı kuvvetlerle ve yeni faaliyet ve teknolojik yeniliklere yönlendirecek neden ve faktörlerle ilgili bir terimdir. Streenten’e göre yeniliklerin veya tamamlayıcı özellik taşıyan endüstrilerin kalkınmayı hızlandıracağını savunmaktadır (Yavalioglu,2002).

1.4.2.4. Kalkınma Kutupları

Dengesiz kalkınma yollarından biriside Kalkınma Kutupları modelidir. Kalkınma kutupları olgusu sanayileşme sürecinde meydana gelen bölgesel ekonomik farklılaşmaları ele almaktadır. Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalar sonucunda kalkınma sürecinin belli dönemlerinde, ülkelerin belli bölgelerinde diğer bölgelerine

göre daha çok geliştiğini göstermektedir. Kalkınma ülkenin her yerinde aynı zamanda ve aynı oranda gerçekleşmez, bazı bölgeler öncelik kazanır, başka bir ifadeyle belirli kalkınma kutupları ortaya çıkmaktadır (Han ve Kaya,2008).

Kalkınma kutupları konusu, bölgesel kalkınma kuramlarının alt başlıklarında daha detaylı açıklanacaktır.

1.4.3. Bağımlılık Kuramları

Bağımlılık kuramları ya da daha bilinen adıyla Latin Amerika Bağımlılık Okulu, 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır ve az gelişmişlik olgusuna daha çok Latin Amerika ülkelerinin denetimlerinden kaynaklanan bakış açılarını yansıtmaktadır.

Bağımlılık okulunu tanımlayan temel özellik şu şekildedir. Az gelişmiş denem ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında süregelen ilişki üzerinde yoğunlaşmaları ve bu ilişkiyi bağımlılık ilişkisi olarak ele almaktadır. Bağımlılık kavramını Santo şöyle açıklamaktadır: “Bağımlılık, bir grup ülke ekonomisinin diğer ülkelerin büyüme ve yayılmaları tarafından belirlendiği bir durumu ifade etmektedir. İki veya daha fazla ekonomi arasında veya bu ekonomilerle dünya ticaret sistemleri arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi, bazı ülkelerin, kendi gelişmelerine olumlu ya da olumsuz etkiye bulundurabilecek biçimde, ancak başka ülkelerdeki genişlemenin bir yansıması olarak genişleyebilmeleri durumunda, bağımlılık ilişkisine dönüşür” (Saraç,2006).

1.5. YATIRIM KRİTERLERİ

Yatırımın pek çok tanımı vardır, bunlardan biri ülkenin sermaye stokunun artmasıdır. Gerçekten bir ülke yatırım yaparak sabit varlıklarını artırır, toplam sermaye stoku da artar. Bu da ülkenin üretken kaynaklarının artması demektir. Yatırımın bir diğer tanımı ise mobil mali sermayenin sabit kaynaklara dönüştürülmesidir.

Az gelişmiş ülkelerde yatırımlara ayrılacak kaynaklar çok sınırlı olmaktadır. Bundan dolayı mümkün olan bütün yatırım projeleri aynı anda gerçekleşmesi olanaksızdır ve bu yüzden yatırım projeleri arasında seçim yapmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Buda çeşitli yatırım kriterlerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Geliştirilen bu yatırım kriterleri;

- Minimum Sermaye-Hâsıla Oranı Kriteri
- Sosyal Fayda Maliyet Analizi
- Sosyal Marjinal Ürün Kriteri
- Kişi Başına En çok Yeniden Yatırılabilir Artık Kriteri şeklindedir (Kaynak,2005).

Minimum sermaye-hâsıla oranı kriterinde sermaye-hâsıla oranı, yatırılan sermayenin, hasılaya (katma değere) bölünmesiyle elde edilir. Bu kritere göre, az gelişmiş ülkeler, sermaye-hâsıla oranı minimum olan yatırım projelerine öncelik vermek zorundadırlar. Böylece, sermaye ihtiyacını en düşük düzeyde tutarak, kıt olan sermaye kaynağından en çok hasılayı elde ederler. Sosyal fayda-maliyet analizine göre, bir projenin sosyal yönden karlı olması demek sosyal getirisinin sosyal maliyetinden fazla olması demektir. Diğer bir ifadeyle, projenin topluma sağladığı net bu günkü değerinin sıfırdan büyük olmasına bağlıdır. Eğer bir yatırımın topluma sağladığı net bugünkü değer sıfırda büyükse, o proje toplumsal yönden karlıdır; değilse karsızdır. Sosyal marjinal ürün kriterine göre kaynakların etkin dağıtımını, sermayenin farklı kullanımlarından doğan sosyal marjinal ürünlerin eşitlenmesiyle gerçekleştirilebilir. Bu kritere göre, yatırılan birim sermaye başına topluma en yüksek net bugünkü değeri sağlayan projeye öncelik sağlar. Son olarak kişi başına en çok yeniden yatırılabilir artık kriterine göre temel hedef ise, gelecekteki kişi başına reel geliri maksimuma çıkarmaktır. Gelecekteki reel geliri maksimum düzeye çıkarmak ise, şimdiki birim emek başına düşen sermayenin arttırılmasına bağlanmıştır (Kaynak, 2005).

2. BÖLÜM: BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMA

2.1. BÖLGE KONUSUNA GİRİŞ

2.1.1. İktisadi Açıdan Bölge Kavramı

2.1.1.1. Bölge Kavramı

Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerin çözüm bekleyen temel sorunlarından birisi de ekonomik ve toplumsal dinamizmi ülke düzeyinde aynı oranda yaymak, bölgeler arası farklılaşmayı azaltmaktır ve ortadan kaldırmaktır. Bölgesel kalkınma ve bölgesel dengesizlikleri daha iyi açıklayabilmek için öncelikle bölge kavramının tanımını yapalım. Bölge, bir şehirden daha büyük fakat ülke topraklarının bütününden daha küçük olan, kendine has ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip ülkenin bir parçasıdır (Gündüz, 2006).

2.1.2. Bölge Ayrımları

Bölge tanımında, bölgeyi tanımlarken değişik ölçütlerin kullanılmasına rağmen çalışmamız ekonomik ağırlıklı olduğu için bölge ayrımları yaparken ekonomik gelişme derecelerine ve ekonomik yapılarına göre bölge sınırlarını çizmeye çalışacağız.

Bölge ayrımları ile ilgili ilk sistematik çalışma alansal ekonominin kurucusu olan Thunen tarafından yapılmıştır. Yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak günümüzde bölge kavramı makro ekonomik açıdan ele alınmaktadır. Genellikle Fransız bölge plancısı ve iktisatçısı Bouddeville'nin sınıflandırılması benimsenmektedir. Bu sınıflandırmaya göre bölgeler; Homojen bölge, Polarize (Kutuplaşmış) Bölge ve Plan Bölge diye üçe ayrılmaktadır. Ayrıca bölgeler

ekonomik gelişme derecesi göz önünde tutularak “Gelişmiş ve Az Gelişmiş Bölgeler” olarak da genel bir ayrıma tabi tutulmaktadır (Gündüz, 2006).

2.1.2.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler

2.1.2.1.1. Homojen Bölgeler

Homojen bölge, seçilen bir veya birçok kriterlere göre birbirini takip eden kesimlerin teşkil ettiği bir bütün olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle homojen bölge, nitelikleri birbirine oldukça benzeyen birimlerden meydana gelen devamlı bir mekândır (İldırar, 2004).

Homojen bölgenin daha iyi kavranabilmesi için homojen alan kavramını açıklamak gerekmektedir. Homojen bütün unsurları aynı yapıda ya da aynı nitelikte olan bağdaşık anlamına gelen Homojen alanı bütün noktaları kendi aralarında mümkün olduğu kadar yakın özellikler gösteren alan şeklinde tanımlamak mümkündür. Uygulamada bir ülkedeki çeşitli yerleşme merkezlerini birbiriyle karıştırarak homojen alanı tespit edebilmek için homojenlik ölçütü olarak çok çeşitli ölçütler kullanılmaktadır. Bu ölçütler arasında kentli nüfus oranı, eğitim düzeyi, sağlık düzeyi, beslenme düzeyi, işsizlik oranı, endüstriyel işletme sayısı, fert başına düşen milli gelir gibi unsurlar sayılabilir. Buna göre ülke düzeyinde çeşitli alanlar arasında homojenlik, ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen ölçütler yardımıyla ölçülmektedir. Bu ölçütlerden herhangi biri alınarak o ölçüte göre homojen alan saptanabilmektedir. Buna göre homojen bölgeyi şu şekilde tanımlayabiliriz. Sürekli bir homojen alana tekabül eden birbirine bitişik ve aynı karakteristik özelliklere sahip alanlar grubudur. Ülkemizde homojen bölge ayrımı İmar ve İskân Bakanlığı ile DPT tarafından 1970'lere girerken yapılmıştır. Bu ayrımın yapılma amacı ise bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık olmasıdır (Dinler, 1994).

2.1.2.1.2. Polarize Bölgeler

Homojen bölge, sosyo-ekonomik gelişmişlik farkının boyutlarının ne olduğunun ortaya konulmasını sağlamaktadır. Polarize bölgenin öteki bölgelerle olan ilişkilerinin yoğunluğunun da göz önüne alınması gerekmektedir. Polarize bölge, bir merkezle onu çevreleyen ve ondan etkilenen alandan meydana gelmektedir ve buna göre ekonomik gelişmenin çok yönlü ve çeşitli nedenlerle bazı bölgelerde

gerçekleşmesi diğer bölgeleri bu bölgelere göre ekonomik bakımdan daha az avantajlı hale getirmektedir. Ülkemizde polarize bölgelerin saptanması için DPT tarafından bir çalışma yapılmış ve bu çalışmanın sonuçlarının özeti 1982 yılında iki kitap halinde yayınlanmıştır (Gündüz, 2006).

Türkiye'deki mevcut 35.446 yerleşme merkezinin tespiti yapılmış ve hiyerarşi olarak yedi gruba ayrılmıştır. Hiyerarşinin en alt basamağını sayıları 35.117 adet köy karakterli yerleşme merkezinin bulunduğu birinci kademe merkezler oluşturmaktadır. Hiyerarşinin en üst basamağında ise, Türkiye'de en gelişmiş merkez olan İstanbul bulunmaktadır. İkinci derecede polarize merkezlerin sayısını İstanbul ile birlikte beşe çıkarmak mümkündür. Bu merkezler Ankara, İzmir, Adana ve Gaziantep'tir. Daha sonra Bursa, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas ve Trabzon olmak üzere polarize bölge sayısı 16'dır. Bu polarize bölge merkezler ve bu merkezlerin etki alanını gösteren bölge etki merkezi alanını aşağıdaki tabloda göstermek mümkündür (Dinler,1994).

Tablo 2. Ülkemizde Yerleşme Merkezleri Kademeleşmesi Çalışmasına Göre Saptanan Polarize Bölgeleri

Bölge No'su	Bölge Merkezi	Merkezin Etkilendiği İller
Bölge I	İstanbul	Bolu, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Zonguldak, Kastamonu
Bölge II	Bursa	
Bölge III	Eskişehir	Bilecik, Kütahya
Bölge IV	İzmir	Afyon, Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Uşak, Balıkesir
Bölge V	Ankara	Çankırı, Çorum, Kırşehir
Bölge VI	Konya	Niğde
Bölge VII	Adana	Hatay, Mersin

Bölge VIII	Samsun	Amasya, Giresun, Ordu, Tokat, Sinop
Bölge IX	Kayseri	Nevşehir, Yozgat
Bölge X	Sivas	
Bölge XI	Malatya	
Bölge XII	Gaziantep	Adıyaman, Urfa, Kahramanmaraş
Bölge XIII	Trabzon	Artvin, Rize, Gümüşhane
Bölge XIV	Erzurum	Erzincan, Ağrı, Kars, Muş
Bölge XV	Elazığ	Bingöl, Tunceli
Bölge XVI	Diyarbakır	Bitlis, Hakkari, Mardin, Siirt, Van

Kaynak: Dinler,1994,s.106

2.1.2.1.3. Plan Bölgeler

Ekonomik bölge ayrımının ortaya çıkardığı bir diğer bölge kavramının da plan bölge olduğu görülmektedir. Plan bölge, kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulusal yönetsel birim sınırlarıyla çakışan ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen demokratik–katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi şeklinde tanımlamak mümkündür (Ildırar,2004).

Plan bölge uygulamasına başvuru sebepleri arasında şunlar sayılabilir:

- Geri kalmış bölgenin sorunlarının hafifletilmesi
- İşsizliğin azaltılması
- Tarımsal göçün önlenmesi
- Hızlı sanayileşen yörelerin sorunlarının çözümü
- Zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının harekete geçirilmesi
- Metropol bölgelerdeki nüfus yoğunluğunun azaltılması
- Ekonomik canlılığı kaybolmaya başlayan yörelerin yeniden hareketlendirilmesi
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması gibi daha birçok sebep başvuru

sebepleri arasında sayılabilir (Dinler,1994).

2.1.2.2. Gelişmişlik Açısından Bölge Kavramı

Gelişme düzeylerine göre ülkelerin gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde sınıflandırıldığı gibi aynı şekilde ülkelerin kendi içlerinde de gelişmiş bölge, az gelişmiş bölge, gelişme halindeki az gelişmiş bölge ve potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge şeklinde sınıflandırılmaktadır (İldırar, 2004).

2.1.2.2.1. Az Gelişmiş Bölge

Az gelişmiş bölge, belli bir zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından başka bölgelere göre, ülkenin bütünü ile karşılaştırıldığında iktisadi avantajları olmayan bölge olarak tanımlanmak mümkündür. Az gelişmiş bölgelerin temel özellikleri aşağıda belirten başlıklar altında özetlenebilir;

- Faktörlerin verimliliği zayıftır
- Faktör dağılımı bozuktur
- Alt yapı yatırımları yetersizdir
- Doğal çevre gelişmeye imkan vermemektedir
- Bölgede gelir dağılımının dengesiz olması nüfusun dışarıya göçlerini hızlandırmaktadır.
- İlim adamlarının sayıları azdır
- Kullanılan teknoloji basit ve gelişmemiştir
- Nüfusun beslenme düzeyi düşük ve artış oranı ise yüksektir
- Eğitim ve sağlık düzeyleri düşüktür
- Ekonomik yapıları tarıma dayanır
- Az gelişmiş bölgelerin toprakları da verimsizdir. Bu yüzden topraktan elde edilen birim başına verimde düşüktür (Gündüz, 2006).

2.1.2.2.2. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölgeyi çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından ülkenin diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında iktisadi açıdan ileri olduğu görülmektedir. Gelişmiş

bölgelerde gelir seviyesi ve gelir artış hızı ülke ortalamasının üstünde olan bölgelerdir. Ayrıca sosyal ve kültürel göstergelere göre de gelişmiş bölgeler diğer bölgelere göre gelişmiş bir özellik taşımaktadır. Gelişmiş bölgelerin belirgin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Üretim faktörlerinin verimliliği yüksektir,
- Faktör dağılımında aşırı dengesizlik yoktur veya azdır,
- Alt yapı yatırımları yeterlidir,
- Doğal çevre gelişmeye elverişlidir,
- Bölgede gelir dağılımı dengelidir ve dışarıdan göç almaktadır,
- Gelişmiş bölgelerin kalkınma hızları yalnız geri kalmış bölgelerin değil aynı zamanda ülke kalkınma hızından da yüksektir,
- Bölgede tasarruflara bağlı olarak yatırımlarda yüksektir ve sürekli artışlar kaydetmektedir (Gündüz, 2006).

2.1.2.2.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge

Gelişme halindeki az gelişmiş bölge, gelir seviyesi itibariyle ülke ortalamasının altında olmakla beraber gelişme hızı ülke ortalamasının üstünde olan bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Bu tür bölgelerin gelişme potansiyelinin de olduğu bilinmekte ve bu potansiyel uzun süre harekete geçirilmediği için, bölge az gelişmiş niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla bölgedeki kaynakların yeterince değerlendirilmemesinin yanı sıra, bölgeye özel veya kamu yatırımlarının çekilmemesi, mevcut iş gücü kaynaklarından faydalanılmaması sonucu bölge az gelişmişliğini sürdürmesine rağmen bir taraftan da gelişmesini sürdürmektedir (İldırar, 2004).

2.1.2.2.4. Potansiyel Bakımdan Az Gelişmiş Bölge

Potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge, gelişme potansiyelini kaybetmiş bölge olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgelerin kişi başına düşen ortalama gelir seviyeleri, belirli dönemde ülke ortalamasını üstünde çıkmakla birlikte, gelişme bazı, ülke ortalamasının altında bulunduğu için bu bölgelerin refah düzeylerindeki düşüş nedeni ile az gelişmiş bölgeler arasına girdikleri görülmektedir. Bu durumda olan bölgeler gelişme potansiyelini kaybettikleri için az gelişmiş bölge haline geldikleri görülmektedir. (İldırar, 2004)

2.2. BÖLGESEL KALKINMA

Sanayileşme süreciyle birlikte ekonomik kalkınma sürecini başlatan ülkelerin genellikle üretim kapasitesinin bölgeler arasındaki dağılımını, başka bir ifadeyle yatırımların hangi sektörlerle ve hangi bölgelere yapılacağını piyasa güçlerine bıraktıkları görülmektedir. Ancak son dönemlere baktığımızda piyasa güçlerine bırakılan yatırım kararları bölgeler arası aşırı gelişmişlik farklılığı ve bunun ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlar meydana getirmiştir. Bölgesel dengesizlik sorunun bilincine ilk kez varan birinci dünya savaşından sonra batı ülkeleri olmuştur. Birinci dünya savaşından sonra işsizlik ve tam istihdam sorunlarıyla karşılaşan gelişmiş batı ülkeleri, henüz bölgesel kalkınma kuramının temelleri bile atılmamış olmasına rağmen, bu ülkelerde dengesizliğin azaltılması ya da tamamen kaldırılması için devlet müdahalesinin gereği üzerine durulduğu görülmektedir (Ildırar,2004).

Günümüzde birçok ülkede, mekâna göre ekonomik faaliyetlerinin dolayısıyla refahın dağılımının farklılıklar göstermesi yeni bir olgu değildir. Ancak bölgesel kalkınma politikasının önem kazanması günümüz modern toplumlarında ortaya çıkmaktadır. İleri refah düzeyine ulaşmış toplumlar ülkelerinin her köşesinde ve her bir bireyine ekonomik ve toplumsal gelişmeye katılma ve refah düzeylerini yükseltme olanağı vermeye çalışmaktadırlar (Tokgöz, 1976).

Bölgesel kalkınma kavramının tanımı, ülke bütününde yer alan bölgelerin çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak yapılmaktadır (Ildırar, 2004).

2.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Temel İlkeleri

Bölgesel kalkınma politikasını ilkelerini 3 başlıkta toplayabiliriz. Bunlar; sosyal karlılık ilkesi, kalkınma kutbu ilkesi ve halkın katılım ilkesidir.

2.2.1.1. Sosyal Karlılık İlkesi

Kısıtlı üretim kaynaklarının alternatif kullanım alanları arasında dağıtım kararı verilirken, özel faydayla toplumsal faydaların farklılık gösterdiği

görülmektedir. Her şeyden önce firmalar karını maksimize edecek yatırım alanlarına ve bölgelere yönelmekte ve toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamaktadırlar. Ekonomik yönden geri kalmış bölgeler için büyük önem taşıyan, aynı zamanda kalkınmanın başlamasını ve devamını sağlayacak, bölgeler arası ekonomik ve sosyal farklılıkları ortadan kaldırmak veya en düşük seviyeye çekmek için, ekonomik karlılığı düşük, ancak sosyal karlılığı yüksek olan bu yatırımların kamu tarafından yapılması gerekmektedir. (İldırar,2004)

Öyleyse geri kalmış bölgelerin hayati gereksinimlerini karşılayacak, aynı zamanda ekonomik gelişmesinin başlamasını ve devamını sağlayacak bu yatırımları kim yapmalıdır? Bu sorunun cevabı ise şu şekildedir. Bölgeler arası ekonomik ve sosyal gelişme farklılıklarını azaltmak amacıyla geri kalmış bölgelerde ekonomik canlılık sağlayacak buna karşı uzun vadede verimli olabilen ancak sosyal karlılığı yüksek olan bu yatırımların devlet veya otoritesini devletten alan kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Dinler,1994).

Böyle bir bölgesel politikanın sosyal fayda ve maliyetleri genel hatlarıyla aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 3. Bölgesel Politikaların Sosyal Fayda ve Maliyetleri

Sosyal Faydalar	Sosyal Maliyetler
İktisadi faaliyetlerden kaynaklanan üretim artışı	verimli kaynakların ekonominin başka alanlarına aktarılmasın- dan kaynaklanan üretim kaybı
Yüksek istihdam sağlayan bölgelere göçü azaltarak, bu bölgelere yapılan altyapı yatırımlarına yönelik kamu harcamalarında azalış	Yeni tesis inşa maliyetleri
Göçlerin olumsuzluk etkilerinin önlenmesi	Yeni tesislerin yol açtığı çevresel maliyetler
Sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması	Altyapı maliyetleri
	Yönetim Maliyetleri

Kaynak: İldırar,2004,s.17

2.2.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının ikinci ilkesi, birincisinin sonucu diyebileceğimiz, kalkınma kutbu ilkesidir. Perroux kalkınma kutbunu şöyle

belirtmektedir. ‘‘Ekonomik gelişme aynı anda her yerde birden görülmez, farklı şiddetlerde, gelişme kutup ya da noktalarında görülür, çeşitli kanallardan değişen nihai etkilerle bütün ekonomiye yayılır.’’ Bir kutup oluşturulurken, yatırım çabasının tüm sektörlere birden değil de, bölgenin özelliğine göre daha hızlı gelişme şansı olan sektöre ve genellikle ikinci sektöre (endüstriyel sektör) yöneltilmesi gerekmektedir (Dinler, 1994).

2.2.1.3. Halkın Katılım İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının üçüncü ilkesi halkın katılım ilkesidir. Bölgesel kalkınmayı sağlayacak olan kalkınma kutbunun oluşturulması, ekonomik ve sosyal ortamın etkin beraberliğiyle gerçekleştirilmektedir.

Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanma ve uygulanma aşamasında bu ilke doğrultusunda aşağıdaki metotlar uygulanabilmektedir (Ildırar,2004).

- Bilgilendirme
- Ortak çalışma
- Danışma
- Delegasyon

Bölge halkına mensup bireylerin, bölgesel kalkınma faaliyetlerine karar veya uygulama aşamasında fiilen ya da danışman olarak katılmaları gerektiği savunulmaktadır. Böylelikle halkın motivasyonu artacak, merkezi ve yerel yönetimlerin ekonomik ve politik kararları halkın daha büyük bir kesimi tarafından genel kabul görecektir. Halkın yönetime katılmasında sivil toplum örgüleri çok önemli bir paya sahiptirler. Bu bağlamda, güçlü ve geniş tabanlı işçi ve işveren sendikaları, parti örgütleri kadın ve gençlik teşkilatları, vakıf ve dernekler ile diğer tüm demokratik sivil toplum kuruluşlarına önemli görevlerin düştüğü görülmektedir (Ildırar, 2004).

2.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikasının genel ekonomi politikasından türetilen üç temel amacı bulunmaktadır. Büyüme amacı; genel ekonominin daha iyi

büyüyebilmesi için bölgelerde büyüme için gerekli ön koşulların oluşturulmasını ifade etmektedir. Bunun için özel ve kamusal yatırımların etkin koordinasyonu yoluyla, üretim faktörlerinin optimal dağılımı amaçlanmaktadır. İstikrar Amacı; ekonomide istihdam ve gelirin mümkün olduğu kadar istikrarlı gelişmesini sağlayabilmek için bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjoktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı olarak düşmesinin önlenmesi esas alınmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı politikasının koordinasyonu ile bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli olması hedeflenmektedir. Dengeleme ve eşitleme amacı; ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve göreceli olarak eşit dağılım ve donatımının sağlanmasına yöneliktir. Bu şekilde bölgeler arasındaki gelir ve refah dengesizliği azalarak, bölgede sağlıklı çalışma ve yaşama için ön koşullar oluşturulmaktadır. Bu amaçla bölgelerin olabildiğince eşit alt yapı donatım düzeylerine ulaştırılması esas alınmaktadır (Ildırar, 2004).

2.2.3. Bölgesel Kalkınma Politikasını Araçları

Bölgesel kalkınma politikasının araçları gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için farklı olabileceği gibi, canlılığını kaybeden gerilemekte olan bölge için farklı, o zamana kadar hiçbir gelişmenin olmadığı bir az gelişmiş bölge için farklı olabilmektedir. Bu farklılıkları göz önüne alarak, bölgeleri ya da ülkeleri sınıflandırmak, her bir kategori için araçların neler olabileceğini belirtmek yerine genel olarak bölgesel kalkınma politikasının neler olabileceği analiz edilmektedir. Bu bağlamda, bölgesel kalkınma politikasının araçları şu şekilde sıralanabilir;

- Bölge planlama
- Kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi
- Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunu sağlamak
- Mali ve vergisel teşvik önlemleri
- Girişimciliğin teşvik edilmesi
- Diğer araçlar şeklinde sıralanmaktadır (Ildırar, 2004)

2.3. BÖLGESEL BÜYÜME VE KALKINMA TEORİLERİ

2.3.1. Bölgesel Büyüme Modelleri

2.3.1.1. Keynesgil Bölgesel Büyüme Modelleri

Keynesgil büyümenin yöneldiği alan ekonomik sürecin talep yönüdür. Bu durum, Keynesgil büyüme modelleri içinde geçerlidir. Keynesgil modele göre bir bölgenin geliri o bölgenin tüketim, yatırım, ihracat ve ithalat toplamından oluşmaktadır. Keynesgil büyüme modeline göre üç tip büyüme modeli vardır.

Bunlardan birincisi, Keynesgil bölgesel ihracat modelidir. Bu modelde bölgesel gelir artışının temel belirleyicisi olarak bölgenin ihracat faaliyetlerini görmektedir. Modele göre bölgesel büyümenin temeli, bölgenin ihracatı olmaktadır. Bölgenin ekonomik faaliyetleri ihracata yönelik olan temel (basic), diğerleri ise temel olmayan (no basic) faaliyetler olarak ikiye ayrılmaktadır. İkinci tip büyüme modeli olarak Keynesgil bölgesel yatırım modeli; konjoktür, büyüme modellerinin, bölgesel büyümeye uyarlanmış şeklidir. Model bir yatırım fonksiyonu içermesine rağmen, bölgesel ihracat modelinin sahip olduğu yetersizlikleri görmekte, diğer bir taraftan da yatırımların çarpan ve hızlandırıcı etkileri ötesinde, büyüme olayını kümülatif bir süreç olarak ortaya koymaktadır. Üçüncü tip Keynesgil bölgesel büyüme modeli ise Harrod-Domar tipi bölgesel büyüme modelidir. Bu modelde; ekonominin dengeli büyümesi için, bütün bölgelerin aynı büyüme hızına sahip olması gerekmektedir. Bu modelde bölgenin ithalatı bölge gelirinin doğrusal bir fonksiyonu, ihracatında dışsal bir büyüklük olarak ele alınmaktadır (Saraç, 2006).

2.3.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelleri

Neo-Klasik bölgesel büyüme modelleri, Keynesgil modellerin ihmal ettiği bir alana; bölgesel büyümenin arz alanına yönelmektedir. Bu modelde herhangi bir bölgenin üretim fonksiyonundan hareketle, bölgesel büyümesine ilişkin veriler sunulmaktadır. Neo-Klasik bölgesel büyüme modelinde sistemin, tam kapasite büyüme yolunu izlemesi gerekir. Neo-Klasik modellerin temel ilgi alanı dengeli büyüme olmaktadır. Denge mekanizmasını sağlanabilmesi için belli varsayımlar söz konusudur. Bunun için mal ve faktör piyasalarında tam rekabetin geçerliliği, teknik ilerlemenin tam rekabet koşullarında herkese açık, faktör akışkanlığının tam, ölçeğe göre sabit getirinin geçerli olması gibi temel varsayımlardan yola çıkılmaktadır. Eğer sermaye piyasasında tam rekabet yoksa; sermayenin marjinal getirisi ölçeğe göre

artan getiri gibi nedenlerle farklılık gösteriyorsa veya teknik ilerleme bazı bölgelerde daha yüksek ise, neo-klasik modelde dengeli büyüme gerçekleşmemektedir (Saraç, 2006).

Neo-Klasik modeller, bu modellerin esası olarak kabul edilen temel varsayımları nedeniyle, bölgesel ekonominin temel karakterini yansıtmamaktadır. Ekonomik faaliyetin yerel yığılışını, şehirleşmeyi, merkez çevre ilişkisini, yerel kuruluşlarının karşılıklı bağımlılığını ve taşıma masraflarını açıklayamamaktadır (Erkan, 1987).

2.3.2. Kalkınma Kutupları

Bölgesel büyüme modellerindeki temel faktörü denge düşüncesi oluşturmaktadır. Bölgesel kalkınma teorilerinin ilgi alanı ise, gelişme sürecinde ortaya çıkan farklılaşmalar, kutuplaşmalar ve dengesizlikler oluşturmaktadır. Bunlar bölgesel kalkınmanı özünü oluşturmakta; bölgesel kalkınma dinamiği bu farklılaşma, dengesiz gelişme ve kutuplaşmada aranmaktadır. (İldırar, 2004)

Burada ekonominin mekan boyutunda oluşan dengesizlikler, gelişme sürecinin motoru ve sürükleyici unsuru olarak görülmektedir. Ekonomide ki sürecin kutuplaşması olgusu sektörel ve bölgesel boyutta gerçekleşmektedir. Ekonomik sürecin bölge boyutunda meydana gelen kutuplaşmalara bakıldığında, ilkinde bölgesel kalkınma sektörler boyutunda kutuplaşırken, ikincisinde bölge boyutunda kutuplaşma ortaya çıkmaktadır. (Erkan, 1987)

Bir veya birkaç sanayi grubunun belirli bir bölgede bir araya gelerek bir kutup olarak ortaya çıkmasının nedenleri;

- Pazar büyüklüğü
- Hammaddeye yakınlık
- Alt yapı durumu
- Yan sanayi
- İnsan gücü
- Sosyal üst yapı şeklindedir (İlkin, 1983).

2.3.2.1. Sektörel Kutuplaşmış Kalkınma

Sektörel kutuplaşmış kalkınma ya da kalkınma kutupları teorisinin doğuşuna baktığımızda Fransız iktisatçı, Perroux'un çalışmalarına dayandığını görmekteyiz. Büyüme kutbu teorisi ilk bölgesel büyüme teorilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Neo-Klasik teoride bölgesel kalkınmanın nispi faktör fiyatlarının önemini vurgulanmaktadır. Perroux ise, yaklaşımını ara mallar ve hizmetlerinin değişiminin ekonomik etkilerine ve teknolojik değişimin hayati rolüne dayanmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, Neo-Klasik teori fiyat farklılıklarına dayandırırken Perroux, büyümenin fiyat dışı teorisini açıklamaya çalışmaktadır (Ildırar, 2004).

Perroux göre iktisadi kalkınma ülkenin her yerinde ve aynı anda gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Bazı bölgelerin öncelik kazanacağını, başka bir ifadeyle belirli bölgelerin kalkınma kutupları olacağını ileri sürmektir. Gerçekte her ülkede sanayileşme döneminde sanayi sektörünün belirli bölgelerde toplanması aslında bir rastlantı değildir. Ekonomik koşulların bir gereğidir. En önemli neden sermayenin etkin kullanılması amacıdır kutuplaşma belli sayıda iktisadi ünitelerinin faaliyetleri nedeniyle fonksiyonel bir bütünleşme sonucunda ortaya çıkan dengesiz bir kalkınma sürecidir (İlkin, 1983).

Ekonomik kalkınma, yatırımların tüm ülke yüzeyine eşit ve dengeli bir şekilde dağıtılması şeklinde bir politika ile sağlanamamaktadır. Ekonomik kalkınma sürecinin başlangıcındaki her ülke ekonomik faaliyetlerin belirli sayıdaki ayrıcalıklı bölgelerde oluşturmak zorundadır. Ancak bu şekilde bir hareketle, kalkınma hamlesini başarmak mümkün olacaktır. Perroux'un şu ifadesi birçok iktisatçı tarafından kabul görmekte ve benimsenmektedir. "Ekonomik gelişme her yerde birden görülmez, farklı şiddetlerde çeşitli nokta ya da kutuplarda oluşur. Çeşitli yollardan değişen nihai etkilerle tüm ekonomiye yayılır." (Dinler,1994).

Perroux kalkınma kutbu kavramını ekonomik mekân kavramından yola çıkarak tanımlama yoluna girmiştir. Perroux ekonomik mekânı ekonomik birimler arasındaki ilişkileri yansıtan kuvvetler alanıdır şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle kalkınma kutbu ekonomik kuvvetlerin oluşturduğu bir vektör olmaktadır. Böylece ekonomi içinde sürükleyici bir birim etrafında girdi çıktı bağlantıları yoluyla birbirleriyle sıkı ilişki içerisindeki endüstriler topluluğunun oluşturduğu gelişme alanı bir büyüme kutbu olarak tanımlanmaktadır. Perroux'un modeline yer verdiği

sürükleyici birim baskın ekonomik bir birim yani büyük bir firma olarak tanımlanmaktadır. Perroux'a göre baskın ekonomik birim ikiye ayrılır (Erkan, 1987).

- Sürükleyici firma veya endüstri
- Anahtar (kilit) firma veya endüstri

Sürükleyici birim ekonomik gelişmeyi başlatacak birimdir. Sürükleyici birim basit bir birim olacağı gibi birçok birimin iç içe geçtiği bir arada bulunan endüstriyel komplekslerde olabilir. Belirli bir bölgede faaliyetlerini sürdüren sürükleyici işletme, söz konusu bölgedeki toplam girdi ve çıktıların önemli bir kısmını üretmekte ve aynı zamanda tüketmektedir. Bu şekilde faaliyette bulunduğu bölgede önemli bir yere sahip olan sürükleyici endüstri, satın aldığı girdiler ve piyasaya çıktı olarak sunduğu ürünler göz önüne alındığında, gelişmeyi harekete geçiren ve sürükleyen bir motor görevine sahip olmaktadır. Sürükleyici endüstriyi saptanırken şu ölçüt esas alınmalıdır. Bir endüstrinin girdilerini ve dolayısıyla çıktılarını arttırdığı zaman başka bir ya da birçok endüstrinin de satışlarını arttırmalıdır. Bu durumda birinciye sürükleyici endüstri, ikinciye ya da ikincilere de sürüklenen (bağlı) endüstriler denilmektedir. Perroux'nun kalkınma kutupları modelinde yer verdiği baskın ekonomik birimlerden, sürükleyici birimden sonra gelen anahtar firma veya endüstriyel birim (endüstriyel kompleks) de karşımıza çıkmaktadır. Endüstriyel kompleks baktığımızda birden çok endüstri bir arada iç içe geçmiş bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. İşte bu sürükleyici endüstriler arasında en yüksek gelişme hızına sahip olan endüstriye kilit ya da anahtar endüstri denilmektedir. Hammadde, enerji, nakliye vb. tamamlayıcı ürünler üreten endüstriler anahtar endüstri olmaktadır (Dinler, 1994).

Kilit endüstriler bir başka şekilde şöyle tanımlanabilir. Kilit endüstri, endüstriler arası ilişkiler sisteminin (endüstriyel kompleks) analizinde ortaya çıkmakta olup, bu ilişkiler sisteminde sürükleyici endüstrinin üretimindeki artış bu endüstriye girdi veren bağlı endüstrilerin üretim artışını da uyarmaktadır. Bu durum uyarılmış üretim artış hızını da arttıracaktır. Eğer uyarılmış üretimin artış hızı, sürükleyici endüstrilerin başlangıçtaki büyüme hızından daha yüksek ise böyle bir sürükleyici endüstri kilit endüstri olarak adlandırılmaktadır (Erkan, 1987).

Perroux'un üzerinde durduğu sorunlardan biride sürükleyici motor endüstrinin ekonominin tamamını nasıl etkileyeceğidir. Burada Perroux iki varsayımdan bahsederek durumu açıklamaktadır. Bunlar; yeni kurulan endüstrinin kullandığı faktörler o güne kadar kullanılmayan faktörler ise ve endüstrinin üretimi diğer sektörlerde kayıplara yol açmıyor ise yeni kurulan endüstri bir dönem sonra ekonominin tümünde üretim artışına yol açar. Yeni endüstrinin kullanıldığı faktörler yer değiştirme sonucu kullanılıyorsa iki durum söz konusudur. Eğer yer değiştiren faktörlerin şimdiki kullanımı eski kullanımlarına oranla daha verimli ise toplam üretimde ne kadar miktarlık bir artış söz konusu olur. Eğer yararlanma verimli bir şekilde olmuyorsa net üretim artışı verimlilikleri kazanç ve kayıpların cebirsel toplamına eşittir. Sonuç olarak baktığımızda yeni bir endüstrinin belli bir dönemdeki toplam üretim üzerindeki etkisi iki şekilde görülmektedir. Bunlar yeni endüstrilerin toplam üretime katkısı ve yeni endüstrinin dönem boyunca çevresinde meydana getirdiği üretim artışıdır (Pirili, 2000).

2.3.2.2. Bölgesel kutuplaşmış kalkınma

Perroux tipi bir büyüme kutbunda ister kutbun içsel bağlantıları isterse diğerleriyle olan ilişkileri ele alınsın sorun yine endüstriler arası ilişkiler sistemi olarak kendini göstermektedir. Bunula birlikte farklılaşma ve dengesizlikleri kalkınma sürecinin sürükleyicisi olarak bölgesel boyutta da ele alan bölgesel kutuplaşmış kalkınmaya yönelik analizlerde çok geçmeden ortaya çıkmıştır (Ildırar, 2004).

2.3.2.2.1. Hirchman ve Myrdal ın Yaklaşımları

Myrdal ve Hirchman'ın öncelikle bölgeler arası etkileşim ve ilişkilerin analizine yönelmektedirler. Myrdal ve Hirchman'a göre ekonomik gelişme ve kalkınma ülkenin bütün bölgelerinde ve aynı zamanda görülmemektedir. Aksine ekonomik gelişmenin ilk başladığı bölgelerde yoğunlaşıp güçlendiği görülmektedir. Modele göre; ülke boyutunda ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için, öncelikle ülkedeki çeşitli bölgelerde büyüme noktalarının oluşturulması gerekmektedir (Ildırar, 2004).

Myrdal'ın yaklaşımında büyüme noktalarına sahip bölgeler, gelişme bölgelerini oluştururken diğer bölgeler, az gelişmiş gerileyen yoksul bölgeleri oluşturmaktadır. Gelişme bölgesinin çevreye yaydığı çeşitli etkiler söz konusudur. Büyüme kutbundan

yayılan ve çevrenin gelişmesini sağlayan olumlu yöndeki etkiler olmaktadır. Büyüme noktalarındaki gelişmeler az gelişmiş bölgelerden iş gücü çekmeye başlayacaklar ve bu göç az gelişmiş bölgeleri demografik açıdan olumsuz etkileyecektir. Ayrıca büyüme merkezlerinde gerçekleşen talep artışı yatırımları özendirilecek ve artan gelirle birlikte sağlanan tasarrufları yatırım dönüştürmek istenecektir. Bundan dolayı az gelişmiş bölgelerdeki yatırım imkânları iyi olmadığı için yatırımları büyüme merkezlerine çekecektir (Muradov, 2012).

Hirschman'ın analizlerinde olumsuz etkilerin gücü zamanla azalmakta buna karşın olumlu etkilerin gücü artmaktadır. Örneğin, yetişmiş iş gücünün gelişmiş bölgeden az gelişmiş bölgeye göçü başlangıçta az gelişmiş bölgede olumsuz etki oluşturmakta ve bölgeler arası kutuplaşmayı arttırmaktadır. Ancak, daha sonraları bu bölgede işgücünün azalması işgücünün marjinal verimliliği artmakta, dolayısıyla yayılma etkisi devreye girmektedir. Myrdal ise Hirschman'a göre daha karamsar bir yaklaşım içindedir. Myrdal'a göre gelişmiş bölgede olumlu etkiler daha fazla ağırlık kazanırken aradaki ilişkinin geri bölge aleyhine işlemesi olumsuz etkilerin daha da yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu arada bölgeler arası ilişkiler dönüşlü ve kümülatif nedensellik içinde gelişmiş bölgenin daha da gelişmesini sağlarken, geri bölgenin daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır. Dışarıdan müdahale edilmesi durumunda kümülatif gelişme yayılma ve geri itme etkilerine bağlı olarak gelişen bölgede sürekli olumlu, diğerinde sürekli olumsuz yönde işlemekte ve bölgeler arası eşitsizlik, Neo-Klasik öngörünün aksine gittikçe artmaktadır. (Erkan,1987)

2.3.2.2.2. Friedman'ın Yaklaşımı: Merkez-Çevre Modeli

Myrdal ve Hirschman'ın yaklaşımları, gelişen ve gelişmeyen bölge ayırımına dayanırken, Friedman'ın yaklaşımı merkez-çevre ayırımına dayanmaktadır. Merkez sanayilerin toplandığı çekim yerleridir. Belirli sanayilerin yol açtığı arz ve talep potansiyelleri ile mal ve faktör piyasalarının etkileri çekim merkezlerini oluşturmaktadır. Böylece bu sanayiler kendileri belli kuruluş yeri etkenlerine bağlı iken, bunların varlığı kuruluş yeri etkisi oluşturmaktadır. İşte bu tür çekim merkezlerinin oluşmadığı bölgeler çevre olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle çevre çekirdeğin çekim ve etki alanında olduğu için oranın kuruluş yeri ve üretim yapısına bağlı bir ilişki ağına sahip olmaktadır (İldırar, 2004).

Friedman'a göre, bölgesel gelişmenin merkez çevre ilişkisi şeklinde farklılaşması özellikle endüstrileşme öncesi ekonominin endüstriyel yapıya geçiş döneminde ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada ekonomik gelişme belirli bir merkez etrafında etkin bir şekilde yoğunlaşırken diğer bölgeler buraya bağlı duruma gelmektedir. Bu nedenle merkez-çevre ilişkisi koloniyel bir yapı göstermektedir. Çünkü çevrenin merkeze bağımlılığı sermaye, yetişmiş işgücü ve doğal kaynakların çevreden merkeze doğru akmakta olduğu görülmektedir (Erkan, 1987).

2.3.2.2.3. Boudeville Yaklaşımı

Boudeville ise Peroux'un görüşlerini coğrafi mekana aktararak bölgesel sektörel büyüme kutuplarını geliştirmiştir. Boudeville'ye göre endüstriler arası ilişkileri veren girdi-çıkı ilişkisi içerisinde matematiksel mekanı oluşturmaktadır. Bu matematiksel mekanın coğrafi mekana uygulanması sonucunda ekonomik mekana ulaşılmaktadır. Dolayısıyla ekonomik mekan hem bölgeler hem sektörler arası ilişkileri kapsamaktadır. Ekonomik süreç hem bölgesel hem de sektörel boyutlarda gerçekleşmektedir. Boudeville ekonomik mekanı üçe ayırmaktadır. Bunlar; benzer öğelerden oluşan homojen, merkezci ve merkez kaç kuvvetlere sahip farklı gelişme politikasının bir aracı olan plan mekânlardır (İldırar, 2004).

- Benzer öğelerden oluşan homojen, merkezci ve merkez kaç kuvvetlere sahip mekân
- Farklı gelişme odakları gösteren heterojen veya kutuplaşmış mekan
- Gelişme politikasını bir aracı olan plan mekanlar.

Boudeville'nin büyüme kutbunun coğrafik yorumu, mekana bağlı fonksiyonel büyüme kutbunu ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, kutuplaşma coğrafik-fonksiyonel mekanda oluşmaktadır. Bu durumda coğrafik büyüme kutbunun oluşması için bölgesel sürükleyici endüstriyel birim veya komplekslerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin belirli bir coğrafik alanda toplulaşması şehirleri ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bir şehrin büyüme kutbu olabilmesi için, sürükleyici endüstriyel komplekslere sahip olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, bölgesel ekonomik gelişme yersel yığılma veya endüstriye komplekslere dayalı, şehirlerarası ilişkiler tarafından belirlenmektedir (Erkan,1987).

2.3.2.2.4. Buttler'in Büyüme Merkezleri Yaklaşımı

Büyüme merkezleri yaklaşımı Buttler tarafından ortaya atılmıştır. Bu yaklaşım Boudeville'nin büyüme kutupları kavramı ile daha sonra Christaller ve Losch'un tarafından geliştirilen kuruluş yeri ve merkezi yerler kavramının bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Buttler kutupların sektörel yorumlaması içinde sürükleyici birimler ile merkezi yerler arasında bağlantı kurmaktadır. Buttler'in büyüme merkezleri teorisinde sektörel kutuplaşmaya dayalı olarak bölgesel kutuplaşmalar açıklanırken, analizin içine şehirleşme yapısı da eklenmektedir. Böylece şehirleşme süreci gelişim sürecine dâhil edilmiş ve şehir merkezlerinin coğrafi dağılımı ve büyüklüklerini dikkate alan bu yaklaşımda, yerleşim yerlerinin hiyerarşik yapısına bağlı olarak kutuplaşmalar oluşmaktadır (Erkan, 1987).

2.3.3. Bölgesel Kalkınmada Şehirleşme Modelleri

2.3.3.1. Richardson Modeli

Bölgesel kalkınmayı şehirleşme olgusuyla açıklamaya çalışan Richardson şehirleşmeyi bölgesel kalkınmanın motoru olarak görmektedir. Ekonomik faaliyetler ilk olarak şehirlerde yoğunlaşmaya başlaması, şehirleşme süreci ile bölgesel kalkınma arasındaki yakın bir ilişki oluşturmaktadır. Ekonomik gelişme ilk başlarda belli kutuplarda olur fakat uzun zaman içerisinde bu kutuplaşmaların diğer bölgelere doğru yayılmaya başladığı görülmektedir. Gelişme sürecinin hızlanması ve birikimli bir yapıya dönüşmesi, ekonomik faaliyetlerin her bölgede belli şehirlerde oluşmakta ve yayılma merkezleri metropoliten alanları oluşturmaktadır. Ekonomik gelişme yığılma ve yayılma şeklinde iki farklı gelişme süreci ortaya çıkarmaktadır ve buda teknolojik ve sosyo-ekonomik metropoliten şehirleri ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bunlar aynı zamanda teknik ve bilimsel bilginin üretilip aktarıldığı iletişim merkezleridir. Metropoliten şehirler sosyal etkileşim, haberleşme, eğitim, öğretim, araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile potansiyel yenilikler açısından uygun ortamlardır (Saraç, 2006).

Richardson modeli bölgesel gelişmeyi açıklayan diğer modellere göre bir takım üstünlüklere sahiptir. Diğer modellerin dikkate almadığı mekâna ilişkin birçok unsura bu modelde yer verilmiştir ve yığılma ekonomileri, yerel sabitler, yerel tercihler gibi bölgesel gelişmenin önemli unsurları modele alınmıştır. Bunların

etkileri ve yeniliklerin mekân içinde dağılımı şehirleşme hiyerarşisi içinde sunulmuştur (Ildırar, 2004).

2.3.3.2. Von Boventer Modeli

Von Boventer'de Richardson'ın modelinde olduğu gibi yığılma ekonomilerinden ve yerel tercihlerden hareketle modelini geliştirmiştir. Von Boventer modelinde yerel kaliteler kavramını kullanmıştır. Bu kavramla bir yerel birimin trafik bağlantıları, iskân kalitesi, iklimi, kültürel koşulları, fiyat ve kira koşulları gibi değişkenler kapsamaktadır. Von Boventer, büyüme sürecini etkileyen değişkenlerin her birinin muhtemel bireysel etkilerini ayırmamaktadır. Von Boventer bunların karşılıklı etkileşimine dayanarak aralarındaki bağlantıları, yığılma ekonomileri içinde analiz etmeye çalışmıştır. Von Boventer dikkatini büyüme sürecini etkileyen; yerleşim biriminin gelir, işgücü, sermaye büyüme hızları ile yerleşim biriminin endüstri yapısı yerleşim birim içi yığılma ekonomisi, yerleşim birimleri arası yığılma ekonomisi, ulusal gelir veya ekonominin büyüme hızı, alt bölge şehir merkezinde gelirin büyüme hızı gibi değişkenlerin büyüklük, yapı, uzaklık unsurları ile ülke, bölge ve alt bölge düzeyinde incelenmesine yöneltmiştir. Buradan hareketle modeline yığılma ve yoğunlaşma kadar yayılma süreçlerini de katmaya çalışmıştır (Erkan, 1987).

2.3.4. Yeni Sanayi Odakları Teorisi

Yeni sanayi odakları teorisi Bellusi ve Porter tarafından savunulmaktadır. Bu teoriye göre bölgesel kalkınma yerel özgünlükler çerçevesinde sağlanmaktadır. Bu modelin oluşmasında ve gelişmesinde esnek üretim sistemi etkili olmuştur. 1990'lı yıllarda geliştirilen bu modelle rekabetçi başarı gösteren sanayi odakları ve yeni esnek üretim sistemine uyum sağlaması modeli önemli kılmıştır. Sanayi odakları birbirleri arasında girdi ve çıktı bağlantıları bulunan, ortak tedarik ve pazar amaçları taşıyan ve yerel uzmanlaşmanın bulunduğu endüstri ve kurumların mekânsal yoğunluğudur. Bu modelin teması sanayi kümelerine yerel uzmanlaşmanın ve yenilikçi yapının bu kümelere kazandırılması yolu ile bölgesel gelişmenin sağlanmasıdır. Bu doğrultuda bu modelde bölgesel kalkınmanın en temel faktörünü yerel özellikler ve yerel sermaye oluşturmaktadır (Kırankabeş, 2013).

Kalkınma kavramındaki ve kalkınmadaki aktörlere yüklenen rollerdeki bu değişimler devletin bölgesel gelişmedeki sorumluluğunu yeni bir anlayışa taşımıştır. Bununla birlikte yeni bölgecilik diye tanımlanan bölgedeki kamu, özel sektör ve farklı sivil toplum kuruluşlarının birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projelerini tanımlandığı bir anlayışın benimsenmesine yol açmıştır (Eraydın, 2004,).

Bilgi toplumuna geçiş ile birlikte, gerek bölge tanımı gerekse bölgesel kalkınma alanındaki yerleşik görüşlerde değişme yaşanmaktadır. Büyük ölçekli kamusal/özel kesim yatırımlarının ağırlıkta olduğu eski bölgesel kalkınma yaklaşımları geride bırakılarak, yerine günümüz de değişen teknolojilere adaptasyonu daha kolay olan küçük ve orta büyüklükteki firmaların esas alındığı yatırımlar almıştır. Bu şekilde sürdürülebilirlik, katılımcılık ve bütün bölgenin yerel dinamiklerini ön plana çıkartan, bu bölgelerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlarla dünya ölçeğinde rekabet edeceği ilkesini benimseyen mekânsal sürekliliğin geri planda olduğu küreselleşme sürecinde oluşan yeni bir bölgesel kalkınma yaklaşımının amaçlandığı görülmektedir. İşte yerel dinamikleri temel alan ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin rekabetçi yapısıyla bölgesel kalkınmanın gerçekleşeceği yeni sanayi odakları teorisi geliştirilmiştir. Yeni sanayi olarak nitelendirilen illerde ortaya çıkan sanayileşme hareketinin hızlanmasını sağlayan unsurlar arasında en önemlileri girişimcilik, ortaklık olgusu, bölgesel teşvikler, bölge kalkınma ajansları ve teknoparklardır (Ildırar, 2004).

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

3.1. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL DENGESİZLİKLER

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de bölgesel gelişme kavramına büyük önem verilmiştir. Bölgeler gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler diye ayrımına tabi tutulmuştur.

Türkiye’de ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan görülen dengesizlikler cumhuriyet dönemiyle ele alınıp incelenmiştir. Fakat bölge ayrımı ile ilgili olarak bir birliktelik sağlandığı söylenemez. Sosyo-ekonomik yönleriyle çeşitli kamu ve kamu kuruluşlarınca farklı bölge ayrımına gidilmiştir.

İllerin gelişmişlik düzeyi ele alınarak DPT tarafından bölge ayrımı çalışması yapılmış ve bu çalışma ile iller kalkınmada öncelikli birinci, ikinci ve üçüncü derecedeki iller şeklinde sınıflandırılmıştır. (Gündüz, 2006)

3.1.1. Türkiye’de Bölge Kavramı ve Bölgesel Dengesizliğin Nedenleri ve Göstergeleri

Türkiye’de bölgelendirme konusunda yapılan ilk çalışma 1941 yılında Türk Coğrafya Kongresinde olmuştur. Bu kongrede ülkenin Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere 7 bölgeye ayrılması karar verilmiştir (Gündüz,2006).

Türkiye’de bölgesel dengesizliğin nedenleri coğrafi, tarihsel, sosyo-ekonomik ve kültürel nedenler olarak sayılabilir. Ayrıca bölgesel dengesizliğin göstergeleri ise; nüfus hareketleri, tarımda çalışan nüfus, endüstrileşme, milli gelir, ulaşım imkânları, sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetleri şeklinde sıralanmaktadır.

3.2. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMADA ROL ALAN BELLİ BAŞLI KURUMLAR

Türkiye’de bölgesel gelişmeye yönelik politikaların esas olarak merkezi devlet ve buna bağlı kurumlar tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Bu yapı ve faaliyet alanları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Bölgesel Gelişmeyi Desteklemek İçin Kurulmuş Teşkilatlar ve Faaliyet Alanları

Kuruluşun Adı	Faaliyet Alanları
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı	Kalkınma planlarında sanayi işletmeleri ile ilgili tedbirlerin belirlenmesi, teşvik sistemi ve kaynak tahsis politikaları ile de ilişkili olarak KÖY’in belirlenmesi
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü	Küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri kurulması, küçük sanayi ve el sanatları ile ilgili geliştirme ve koordinasyon, teşkilatlandırma hizmetleri
KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı	Küçük ve orta ölçekli işletmelerin bilimsel teknolojik yeniliklere ayak uydurarak rekabet güçlerinin artırılması için danışmanlık hizmetleri, eğitim, malzeme analizleri, laboratuvar, kalite kontrolü ve teknik yardım sunumu
Türkiye Halk Bankası	Yatırım ve işletme kredileri verilmesi, teknik danışmanlık ve ortak girişimlerin desteklenmesi
TESK: Türkiye Esnaf ve Sanatkar Dernekleri ve Birlikleri Konfederasyonu	Mesleki teşkilatlanma, sanayi sicillerinin tutulması, sinai eğitim, bilgilendirme
MPM: Milli Prodüktivite Merkezi	Verimliliği artırıcı yöntem ve olanaklarının araştırılması, bununla ilgili teknik yardım ve eğitim sunumu
Hazine Müsteşarlığı Dış Ticaret Müsteşarlığı	Yatırım ve ihracat teşvik belgesi, ithalat ve ihracat belgesi verilmesi, yabancı sermaye izinleri
İGEME: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi	İhracatın teşviki ve geliştirilmesi için dış pazar araştırmaları, ihracat prosedürleri, sergi ve fuarlar hakkında bilgi sunumu
TSE: Türk Standartları Enstitüsü	Kalite standart ve normlarının hazırlanması, kalite belgelendirme test ve analiz laboratuvarları
TOBB: Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği ve İl Ticaret ve Sanayi Odaları	Müşterek ihtiyaçlar, mesleki faaliyetlerin kolaylaştırılması, mesleki bilgi ve haberlerin ulaştırılması, kapasite raporlarının hazırlanması

Üniversiteler	Üniversite-sanayi işbirliği kapsamında yürütülen teknoloji parkı gibi projeler, araştırma projeleri, eğitim ve danışmanlık hizmetleri
TKB: Türkiye Kalkınma Bankası	Yatırım ve işletme kredisi temini, ortak girişimlerin teşviki
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu	Sosyal güvenlik ve sigorta hizmetleri, malullük yaşlılık ve ölüm sigortası yardımları, sağlık hizmetleri
DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü	İstatistiki bilgi temini ve yayını
İhracatçı Birlikleri	İhracatla ilgili yayınların izlenmesi, kotolar, pazarlama sorunları, gümrük tarifeleri
Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri	Mesleki kredi temini için üyelerine kefil olma, borç para verme, ihtiyat fonları oluşturma
Küçük Sanayi Kooperatifleri	Üyeleri için işyeri yaptırma amacıyla arsa ve kredi temini, inşaat işlerinin yaptırılması
Türkiye İş Kurumu	Eleman temini ve eğitim hizmeti
Eximbank	İhracat kredisi verilmesi ve ihracatın teşviki için bilgilendirme
TSKB: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Finansman sağlanması
Yerel Yönetim Birlikleri	Yerel yönetimler kendilerine mevzuatla verilmiş görevlerden bir ya dabirkaçını yapmak üzere kendi aralarında birlik kurarlar

Kaynak: İldırar,2004,s.164

3.3. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları planlı dönem öncesi bölgesel kalkınma politikaları, liberal dönem ve planlı dönem bölgesel kalkınma politikaları şeklinde üçe ayrılır.

3.3.1. Planlı Dönem Öncesi Bölgesel Kalkınma Politikaları (1923-1950)

1923-1950 döneminde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ülke genelinde bölgesel ayrıma gidecek ve bölgesel kalkınma politikası uygulayacak durumda imkana sahip olmadığı görülmektedir. Bu dönemde bölgesel kalkınma politikalarından ziyade bu dönemde az gelişmiş ekonomik yapıdan kurtulmak için genel olarak devletçilik ilkesi paralelinde ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi izlenmiştir. Bu politika çerçevesinde cumhuriyetin sonraki yıllarında nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayılması için çalışılmışlar yapılmıştır. Bu

bağlamda, Ankara'nın başkent yapılması, devletin sanayi tesislerinin yer seçiminde İstanbul ve Marmara bölgesi dışında, İç Ege ve İç Anadolu bölgelerine yönelmesi gibi faaliyetlerin bu amaçla gerçekleştirildiği görülmektedir (İldırar, 2004).

3.3.2. Liberal Dönem (1950-1960)

1950-60 yılları Demokrat Partinin iktidar olduğu bir dönemdir. Bu on yıllık dönemde geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için özel bir çaba ya da görüş ortaya konulmamıştır. Sadece Adnan Menderes'in başkanlığında 1951 yılında oluşturulan hükümetin kapsamında Doğu Anadolu ile ilgili olarak köy okulları inşaatında doğu illeri ve bu iller kadar geri kalmış diğer illerin gereksinimlerinin ön planda tutulacağına ve doğuda bir üniversitenin temelini atılacağına yer verilmiştir. Bu dönemde yayılma politikasına sistematik bir şekilde devam edilmiştir. KİT'lerin satışından vazgeçilmiştir Anadolu da yeni fabrikalar kurulmaya devam etmiştir. Fakat bu fabrikaların kuruluş yeri seçiminde politik etkenler etkili olmuştur. Yine bu dönemde ortaya atılan her bir fabrika sözünde verimlilik hesaplarından çok politik çıkarlar etkili olmuştur. Kısaca özetlersek 1950-60 arasındaki dönemde plan fikrinden oldukça uzaklaşmış, ülkelerin nispeten geri kalmış bölgelerini kalkındırmak için özel gayret gösterilmemiştir. Bu dönem liberal dönem olarak bilinse de devletin ekonomideki ağırlığı devam etmiştir (Dinler, 1994).

3.3.3. Planlı Dönemde Bölgesel Kalkınma Politikaları

1950-60 yıllarında iktidar olan Demokrat Parti döneminde ekonomik gelişmeye yön vermek amacıyla hiçbir planlama çalışması yapılmamıştı. 1960'ı izleyen yıllarda özellikle 1950-60 döneminden sonra gelen hükümetler, ekonomik gelişmeye beş yıllık kalkınma planları ile yön vermeyi amaçladılar ve bu amaçla 3 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1963 yılından itibaren de beş yıllık kalkınma planları uygulamasına başlanmıştır (Dinler, 1994).

Planlı dönem bölgesel kalkınma planlarını beş yıllık kalkınma planlarını irdeleyerek açıklayacağız.

3.3.3.1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (I. BYKP)

Sektörel olarak hazırlanmış olan kalkınma planının faaliyetlerinin bölgelere dağılışı yönünden yapılacak incelemelerle tamamlanması öngörülmektedir. Bunun

için de çok amaçlı bölgesel planlamanın yapılmasının uygun olacağı ve bu şekilde hazırlanacak planın şu amaçları içereceği belirtilmektedir. Kalkınmanın bölgelerarası dengesizlikleri önleyici bir yönde olmasını, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesini, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzeltici şekilde dağıtılmasını, potansiyel kaynakları olan bölgelerin düzenli bir şekilde gelişmesini sağlayacağı belirtilmektedir (Dinler, 1994).

Bu kapsamda yurt genelinde gelişme bölgesi olarak saptanan bazı bölgelerde hedeflemeler yapılmıştır. Doğu Marmara bölgesinde sanayinin, Çukurova bölgesinde tarım ve sanayinin, Antalya bölgesinde tarım ve turizmin, Zonguldak bölgesinde sanayinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Zonguldak bölgesi dışında diğer bölgelerde hedefe doğru gidiş gerçekleşmesine rağmen, planlı dönemden önce yapılmasına başlanan Zonguldak bölgesindeki Karadeniz Ereğli Demir-Çelik tesislerinin tamamlanması dışında bir gelişmenin meydana gelmediği görülmektedir (İldırar, 2004).

Geri kalmış bölgeler olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kamu hizmetlerinin dağıtılmasında eşitlik ilkesine göre öncelik verilmiştir. Ayrıca I. BYKP'nda geri kalmış bölgelerin kalkınmasında özel kesimin rolünü artırmak ve bu bölgelerde özel kesimin faaliyetlerini desteklemek gayesiyle geri kalmış bölgelere vergi kolaylığı sağlanacağından söz edilmektedir. Bu kapsamsa 19 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı kanun ve 193 sayılı Gelir Vergisi kanununda bir değişiklik yapılarak yatırım indirimi uygulaması getirilmiştir. I. BYKP'da az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması amacıyla alınan tedbirler uygulama aşamasında fazla etkili olamamış hatta tersine bir durum gözlenmektedir (Gündüz, 2006).

3.3.3.2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (II. B.K.Y.P)

II. BYKP'nda, I. BYKP'nda ki ilkeler aynen korunmuştur. Geri kalmış bölgeler bünyesinde kalkınma kutuplarının oluşturulması benimsenmiştir. II.BYKP döneminde bölgelerarası dengeli kalkınmanın gerçekleşmesi için bölge planlamanın bir araç olarak kullanılması gerektiğinden söz edilmiştir. II.BYKP döneminde bölgelerarası dengeli kalkınmanın gerçekleşmesi için bölge planlamanın bir araç olarak kullanılması gerektiğinden söz edilmiştir. Ayrıca teknik bakımdan önümüzdeki yıllarda kullanılacak bölgesel planlama metotlarının geliştirildiği bölge planlama çalışmaları için gerekli ortamın ve yetişmiş insan gücünün sağlanmasının

gerçekleşmiş olduğu vurgulanmaktadır. I.BYKP döneminde yatırım indirimi uygulaması, II.BYKP döneminde de sürdürülmüştür. (Dinler,1994).

3.3.3.3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (III. B.Y.K.P)

III. BYKP’nda bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak için izlenecek politikada değişiklikler yapılmıştır. I. BYKP’daki politikadan vazgeçilmiştir. Bir başka yaklaşımla II. BYKP’nın son yılına ait programda görülen geri kalmış bölge teriminin terkedilmiştir. Bunun yerine kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) teriminin kullanılmasıyla ortaya çıkan yeni bir anlayış benimsenmiştir (Dinler,1994).

III. BYKP, bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermenin uzun dönemde gerçekleştirileceği bir amaç olduğunu belirtmektedir. Ayrıca az gelişmiş yörelerin potansiyellerini ve kaynaklarını değerlendirmede özel çaba gösterilmesi gerektiği kabul edilerek bölgesel gelişmişlik farklarının uzun dönemde giderilmesi için dengeli ve fonksiyonel bir yerleşme ve şehirleşme düzeninin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik mahalli kalkınmanın zorunlu kıldığı milli plan tercihlerine göre yatırım programlarına girmeyen veya yıl içinde bu yöreler için ortaya çıkan bazı yatırım kararlarının uygulanmasında kullanılmak üzere 1977 yılında DPT bütçesine “Kalkınmada Öncelikli Yörelere İlişkin Dengeleme Transferi” adı altında bir ödenek konulmuştur (Gündüz, 2006).

III. BYKP’nda da öngörülen bu tedbirlerin uygulamada gerçekleştirilmediği görülür. Planlı dönemde kamu yatırımlarının kalkınmada öncelikli iller ve diğer iller arasındaki dağılımına bakılacak olursa 40 ile yapılan toplam kamu yatırımları miktarı 2.9 milyon lira iken, diğer illerin payı ise 58.4 milyondur. Söz konusu bölgelere yapılan bu yatırımların büyük bir kısmı da enerji, eğitim, ulaşım ve haberleşme hizmetlerini kapsamaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT],1982).

3.3.3.4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (IV. B.Y.K.P)

IV. BYKP döneminde hizmetler, altyapı ve sanayinin ülke mekanında dağılım politikalarının belirlenmesi, bu tesislerin yer seçim kararlarının alınışı, mahalli yatırım girişimlerinin yönlendirilmesi ve özendirilmesi amaçlanmaktadır. Özendirme önlemleri sanayinin bölgelerarası dengesiz dağılımını giderecek yönde kullanılacaktır. Buna göre özendirme sistemi, mal ve mekân bazında

kademelendirilecek, alınacak önlemler bölgeler için farklılaştırılacaktır (DPT, 1979).

Planda; ekonomik gelişmenin sağlanması için bir takım öneriler getirilmiştir. Bu öneriler; iş bölümünün yapılması, planlama kararlarının mekân boyutuna indirilmesi, hizmetlerin, sanayinin ve alt yapının ülke düzeyinde dengeli dağılımının sağlanması uygulanmakta olan teşviklerin bölge kaynaklarını ve potansiyellerini harekete geçirecek tarzda yeniden düzenlenmesi şeklindedir (İldırar, 2004).

Planın uygulanma döneminde iki siyasi iktidar değişikliği olmuştur. KÖY'lere uygulanan teşviklerin çıkarılan kanunlarla daha cazip hale getirilmesine çalışılmıştır. Bu hususta üç kanun çıkarılmıştır. Bunlardan birincisi KÖY'de fiilen çalışanların ücretlerinde özel yatırım indirimi yapılması ve KÖY'de yapılacak yatırımlarda vergi indirimi oranının %100'e kadar artırılmasının Bakanlar Kurulu'na bırakılması kararlaştırılmıştır. İkincisi ise KÖY'de yapılacak konut inşaatı ile tesis inşaatı ve bunlarla ilgili işlemlere getirilen vergi, resim ve harç muafiyeti ve Kamu Ortaklığı Fonundaki paranın en az onda birinin KÖY'de yapılması zorunluluğudur (Dinler, 1994).

IV. BYKP döneminde de bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik çeşitli politikalar benimsenmiştir. Fakat benimsenen bu politikalara rağmen bölgelerarası denge sağlanamamıştır. Bu dönemde az gelişmiş bölgelerden göçler devam etmiş, tarımda çalışan nüfus miktarında azalmalar meydana gelmişse de istenilen seviyeye ulaşmamış ve kişi başına düşen gelirden de önemli artışlar gerçekleşmemiştir (Gündüz, 2006).

3.3.3.5. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (V. B.Y.K.P)

IV. BYKP ile V. BYKP arasında kalkınmada öncelikli yöreler yönünde öngörülen hedefler arasında büyük benzerlik göstermektedir. IV. planda yer alan bölgesel gelişmeye ilişkin hedefler, V. planda karşımıza bölge planlaması olarak çıkmıştır. Daha önce 1963 yılında ilk planda karşımıza çıkan bölge planlama, 1973 yılında üçüncü planla terkedilmesine rağmen bölge planlama ilkesi on yıl sonra tekrardan benimsenmiştir (Dinler, 1994).

Bölge planlarının yapılacağı bölgelerin seçiminde bazı kriterler göz önünde tutulmuştur. Bölgenin iktisadi durumu, çeşitli sektörler açısından gösterildiği potansiyel ve büyük ölçekli projelerin yer alması gibi faktörlere bağlı olarak

yapılması bu bölgelerin tanımında idari sınırlara bağlı olmayan bölgelerin tespit edileceği şeklinde kriterler belirlenmiştir. Bu bağlamda “Fonksiyonel Bölgeler” oluşturulması öngörülmüş ve DPT tarafından 16 bölge tespit edilmiştir. Bu bölgeler; İzmir, Ankara, Konya, Adana, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Gaziantep, Trabzon, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır illeri olarak belirtilmiştir (Ildırac, 2004).

V. BYKP'nın da temel amaç daha önceki planlarda olduğu gibi KÖY'in geliştirilmesine yönelik tedbirleri kapsamaktadır. V. BYKP'da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin kalkındırılmasının gerçekleştirilmesi amaçlanan temel hedeflerden biri olarak kabul edilmiştir ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını azaltılması üzerinde durulmuştur (DPT, 1984a).

KÖY'de planlanacak olan sanayiler, önemli ölçüde mevcut ve potansiyel kaynakları harekete geçirecek ve o bölgelerin gelişmesinde itici güç olabilecek sektörlerde gerçekleştirilecektir. Bu amaçla söz konusu bölgelere götürülecek yatırımlarla bu yatırımları destekleyecek altyapı yatırımlarının beraberce planlanması ve bunlar için her yıl bütçeden belirli bir ödenek ayrılmasının yanında bütçe dışı “Konut Fonu”na benzer bir fonun oluşturulması kararlaştırılmıştır (DPT, 1984b).

16 bölge bir ayırım yapılmış olmasına rağmen, ne özel sorunları olan bölgeler ne de ülke genelinde bölgesel planlama çalışması yapılmamıştır. KÖY'le ilgili olarak başlatılmış olan teşvik tedbirleri bu dönemde de devam etmiştir (Dinler,1994).

3.3.3.6. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (VI. B.Y.K.P)

V. BYKP ile VI. BYKP arasındaki en önemli farklılık, V. BYKP'da yer alan bölge planlamasının yerini VI. BYKP'nda bölgesel gelişmeye bırakmıştır. Bölge planlaması yaklaşımı bu planda yeniden terkedilmiştir. VI. BYKP'nda bölgesel gelişmeye ait ilke ve politikalarda bölge planlamasından söz edilmezken, bu defa KÖY'e ilişkin ilke ve politikalar arasında KÖY'de daha ayrıntılı çalışmalar yapabilmek amacıyla bölge ve alt bölge bazında planlar yapılacaktır ifadesiyle yeniden bölge planlamasından söz edilmektedir. Ancak V. BYKP'nda yer alan 16 bölgeden bu planda söz edilmemektedir. Ancak bu iki kalkınma planı arasında, KÖY'le ilgili ilke ve politikalar arasında paralellik vardır (Dinler,1994).

VI. VYKP döneminde kalkınmanın bölgeler arasında dengeli olması, bölgesel gelişme çabalarının refahı yaygınlaştırıcı ve artırıcı yönde ele alınması temel ilke olarak benimsenmiştir. Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere KÖY'in ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içerisinde azaltılması temel hedeftir. Bu plan döneminin ilkelerinden birini bölgesel politikalar oluştururken, AB bölgesel politikalarının dikkate alınması diğer bir ilktir (DPT, 1989).

VI. BYKP döneminde de daha önce uygulanan planlarda olduğu gibi oldukça genel olan ilke ve politikaların uygulanması için somut adımlar atılmamıştır. Bu dönemde de daha önce olduğu gibi V. BYKP dönemindeki teşvik tedbirleri devam etmiştir (Dinler, 1994).

3.3.3.7. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (VII. B.Y.K.P)

Bölgesel Gelişmeye ilişkin politika ve önlemlerin önceki planlara kıyasla en geniş şekliyle bu plana yansımıştır. Bu bağlamda planda önceki planlardan farklı olarak “Bölgesel Planların Sağlanması” ana başlığı altında bölgesel gelişme, il planlama, metropollerle ilgili düzenleme konularına yer verildiği görülmektedir. Planın temel ilkelerinden biri her yönüyle (ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal) bir bütün olan sürdürülebilir kalkınmanın devam ettirilmesi olmuştur. Bu düşünce çerçevesinde, ulusal bütünlüğü artırmak amacıyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde ele alınması gerekliliği düşüncesi olmuştur. Bu amaçla Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde coğrafi bütünlük gösteren iller için bölge ve alt bölge bazında aksiyon planı uygulamaya konulmuş, söz konusu illerin bazı acil gereksinimlerini karşılamak için 1994 yılında Acil Destek Programının uygulandığı görülmektedir (İldırar, 2004).

3.3.3.8. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (VIII. B.Y.K.P)

Planda, ulusal kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı geliştirecek şekilde geliştirilmesi ve bölgeler arası dengesizliklerin en aza indirilmesi temel amaçtır. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkelerinin esas alınması öngörülmektedir (DPT, 2000a)

VI. BYKP döneminde üzerinde durulan bölgesel gelişme politikalarının AB politikalarına uyumu için yapılan çalışmaların hızlandırılmasına bölgesel politikalar konusunda başlatılan işbirliğine yönelik çalışmaların yoğunlaştırılmasına karar verilmiştir. Bu plan döneminde, planlı dönemde geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen hedeflenen seviyeye ulaşılmadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle KÖY'lerin daha hızlı gelişmesini sağlamak için yatırım ve personel politikalarını özel önem verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun yanında mevcut sorunların giderilmesi amacıyla, KÖY'deki teşvik belgeli yatırımların gümrük ve fon muafiyeti, katma değer vergisi istisnası ve yatırım indirimi gibi teşvik araçlarında yararlandırılmaları da öngörülmektedir. Ayrıca bu yörelerdeki KOBİ'lerin, yatırım ve işletme kredisi ile desteklenmesinin sürdürüldüğü görülmektedir (DPT, 2000a).

3.3.3.9. IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı (IX. B.Y.K.P.)

IX. BYKP'nda bölgesel gelişme politikalarının, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek suretiyle ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıyı arttırırken, diğer taraftan da bölgeler ve kırsal kent arası gelişmişlik farklarını azaltma temel amacına hizmet edeceği belirtilmektedir. Diğer yandan, bu kapsamda izlenecek politikaların daha uyumlu ve etkin hale getirilmesine, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ortamının oluşturulmasına, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin arttırılmasına ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verileceği ifade edilmektedir. Plan'da, bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi kapsamında;

- Bölgesel gelişme açısından ulusal düzeyde eşgüdümü sağlamak üzere ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi hazırlanacaktır.
- Bölgesel gelişme planları; yerel dinamikleri ve içsel potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte hazırlanacaktır.
- Bölgelerde; yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer oluşturabilen öncü sektörler seçilecek ve desteklenecektir. Bölgesel ve sektörel önceliklere dayalı, daha seçici ve mekânsal odaklı devlet yardımları sistemi ile uygulamanın izlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi için

gerekli mekanizmalar oluşturulacaktır.

- Özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar ve sosyal sermaye geliştirilecek, etkin bir bölgesel Ar-Ge alt yapısı kurulacaktır.
- Sürükleyici sektörler liderliğinde ve güçlendirilmiş sosyal ağ yapısı içinde kümelenmelerin desteklenmesi sağlanacak ve dünya piyasalarıyla entegrasyon sağlamaya yönelik mekanizmaların oluşumu özendirilecektir.
- Bölgesel gelişme ve yerel kalkınma uygulamalarında yerindelik esas alınacak, katılımcılık geliştirilecek, kalkınmaya ilişkin kilit paydaşlar arasında ortaklık kültürü oluşturulacak, öncelikle az gelişmiş bölgelerden başlamak üzere sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınma çabalarına katkı sağlamaları özendirilecek.
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi doğrultusunda, Kırsal Kalkınma Planı hazırlanacaktır. Kırsal kesimin örgütlenme kapasitesi geliştirilerek farklı üretici örgütlenmelerinin işlevleri AB tarım piyasaları ile bütünleşme çerçevesinde yeniden düzenlenecektir.
- Kırsal alanda, e-ticaret de kullanarak, tarım, orman ve gıda ürünlerinin tanıtım ve pazarlaması, turizm ve rekreasyon, el sanatları, tarıma dayalı sanayi ve diğer alternatif üretim faaliyetleri geliştirilecektir.
- AB kırsal kalkınma politikalarında uyum için gerekli kurumsal çerçeve oluşturularak, kırsal kalkınma fonlarının yönetimine ve etkin kullanımına ilişkin idari kapasite geliştirilecektir (Akpınar, Taşçı ve Özsan, 2011)

3.3.4. Bölgesel Plan Ve Projelerle Kalkınma Politikaları

3.3.4.1. Köyceğiz-Dalaman Projesi

1958 yılında OECD, Akdeniz ülkelerine örnek olacak kalkınma çalışmalarına girmiştir. Bunlar; İtalya'da Sardinia ve Yunanistan'da Sipirus çalışmalarıdır. Bu projelere paralel olarak üçüncü bir örnek proje olarak da Türkiye'de Köyceğiz seçilmiştir. Bu plan Türkiye'de hazırlanan ilk bölge planı olarak kabul edilmektedir (Akpınar vd., 2011).

3.3.4.2. Doğu Marmara Planlama Projesi

Doğu Marmara Planlama Projesi her ne kadar 1963 yılında planlı dönemde tamamlanmış olsa bile, çalışmaların büyük bir bölümü plan öncesi dönemde yapılmıştır. Planda, sanayinin, Derince-İzmit ve Adapazarı'nı içine alan bir koridora kaydırılması üzerine durulmuştur. Bu plan, hiçbir kuruluş tarafından yapılandırılarak yürürlüğe konulmamıştır. Fakat daha sonra yapılacak ufak ölçeklerdeki fiziki plan çalışmalarına yol gösterici olmuş ve uygulanmamıştır (Akpınar vd., 2011).

3.3.4.3. Zonguldak Projesi

Zonguldak ili yeraltı zenginliklerinden dolayı, ülkenin kömür, demir ve çelik üretiminin büyük bir bölümünün yapıldığı ilimizdir. Karabük ve Ereğli önemli ağır sanayi merkezleridir. Bu proje, Ereğli'de kurulacak ikinci demir çelik endüstrisinin yaratacağı sorunları incelemek amacı ile hazırlanmıştır.

Bu proje ülkede hazırlanan ilk çok yönlü bölgesel plan niteliği taşımaktadır. Plan kapsamında Zonguldak için, nüfus artışı ve kalkınma hızı arasında bir bağlantı kurmak, bölgedeki altyapıyı geliştirmek, gelir farklılaşmasını azaltmayı kentleşmeyi ve tarım dışı iş olanaklarını özendirmek ve kamu kesimi ile özel kesim arasında denge sağlamak gibi amaçlar güdülmüştür. Bu amaçları gerçekleştirmek için bölgenin, balıkçılık, madeni eşya sanayi, kunduracılık, mobilyacılık, çimento ve yapı gereçleri gibi sanayi etkinliklerinin geliştirilmesi öngörülmüştür. Proje dört aşamalı olarak hazırlanmıştır. Bu planda, planın önerilerinin uygulanmasını gerçekleştirecek araçlardan söz edilmemiştir. Değişik kesimler teker teker ele alınarak, her kesimde yapılması gereken yatırımlarla ilgili öneriler geliştirilmiştir ve kesim içi öncelikler sıralanmıştır. Bu plan yürürlüğe konmamıştır (Tutar ve Öztürk, 2003).

3.3.4.4. Antalya Bölgesi Projesi

Bu proje FAO' nun yürüttüğü "Akdeniz Gelişme Projesi" kapsamında ele alınmıştır. Bu projenin benimsenmesinde Baade'nin hazırladığı ve kıyı bölgelerinin sulama olanakları sağlanarak geliştirilmesi önerisi etkili olmuştur. Antalya'nın seçilme nedeni ise, potansiyel bir gelişme bölgesi olmasından dolayıdır. Bu proje ile bölgenin kalkınması için gerekli planlamanın yapılması yanında, ülkemizde öteki bölgelerde yapılacak bölge planlama çalışmaları için deneyim kazanmak ve planlama konusunda Türk plancılarını eğitmek amacı güdülmüştür (Dinler, 1994).

Antalya projesinin amacı, Antalya, Isparta ve Burdur illerini içine alan bölgede ekonomik ve toplumsal yönden dengeli bir gelişmeyi temel alacak yatırım öncesi araştırmaları yapmak, hem başka bölgelerde yapılacak araştırmalar için hem de Türk personelin planlama yöntemleri konusunda yetiştirilmesini sağlamak üzere bir pilot proje hizmeti görmektir şeklindedir. Fakat Antalya bölgesi için hazırlanan proje yeterince uygulanamamıştır (Tutar ve Öztürk, 2003).

3.3.4.5. Çukurova Bölgesi Projesi

Çukurova plan bölgesi ülkemizin en verimli tarımsal alanlarından biri olan Çukurova'yı kaplamaktadır. Bölge tüm doğal avantajlarına rağmen, bu bölgedeki tarımsal potansiyelin tam kullanılmadığı, mevcut tarımsal üretime dayanan daha yoğun ticari ve endüstriyel faaliyetin geliştirilmesinin mümkün olduğu bilinmektedir. Bu düşünceden hareketle Çukurova Bölge Planı hazırlanmıştır (Dinler, 2003).

Projenin başlıca amacı, bölge gelirinin arttırılabilmesi için gerekli sektörel yatırımların yapılabileceği alanları tespit etmek ve dengeli gelir dağılımını sağlamaktır (Akpınar vd., 2011).

Bölge; Adana, İçel ve Hatay olmak üzere üç ili kapsamaktadır. İskenderun demir ve çelik kuruluşları, bölgenin ekonomik ve toplumsal gelişme açısından önemini bir kat daha artırmıştır. Çalışmalar sonucunda bölgenin kaynak envanteri yapılmış ve ayrıntılı bir toprak kullanma planı hazırlanmıştır. Planda belirli yatırım projeleri ile ilgili öneriler yoktur. Gübre, paketleme ve zeytinyağı gibi kimi projeler hazırlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Halkta ve yerel kuruluşlarda bölgesel planlama çalışmalarına ilgi uyandırmıştır. Buna rağmen DPT sonradan bu projeyi yıllık uygulama programlarından çıkarmıştır (Tutar ve Öztürk, 2003).

3.3.4.6. Keban Projesi

Türkiye'nin diğer bölgeleri ile karşılaştırıldığında göreceli olarak en geri kalmış bölgeleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. Bu bölgelerin kalkındırılması için bölgesel planlama yapılması, diğer bölgelerden de öncelikle ele alınması gereken acil bir sorundur. Bu nedenle, ilk kez bu bölgenin sorunları ile ilgilenerik, merkezde bölge ile ilgili çalışmalar başlatılmışsa da 1964 yılından sonra bu çabalar somut şekilde Keban Barajı nedeniyle ortaya çıkan sorunların çözümüne

yönelik bir şekil almıştır (Dinler, 1994).

Keban Projesinin temel amacını iki başlık altında toplayabiliriz. Doğu Anadolu Bölgesinin ekonomik gelişmesini hızlandırmak ve ülkede bölgelerarası gelişme dengesizliklerini azaltmaktır. Aynı zamanda, tarım gelirinin toplam gelirler içindeki oranının azaltılması da projenin amaçları arasındadır. Ne var ki, baraj dolayısıyla ortaya çıkan acil sorunların öncelikle halledilmesi düşüncesi, tüm bölgenin kalkınması için yapılması gerekli çabaların arka planda kalmasına neden olmuştur (Tutar ve Öztürk, 2003).

3.3.4.7. Güneydoğu Anadolu Projesi

GAP bölgesi Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır. Bölge toplam ülke yüzölçümünün yaklaşık % 10'una tekabül etmekte ve 75.193 kilometre karelik bir alana sahiptir. 2000 yılı nüfus tespit sonuçlarına göre GAP bölgesinin nüfusu yaklaşık 6,6 milyondur ve bu miktar Türkiye toplam nüfusunun %9,7'sini oluşturmaktadır (Akpınar vd., 2011).

Güneydoğu Anadolu'daki Fırat ve Dicle nehirlerinin elektrik enerjisi ve sulama potansiyellerini harekete geçirmek bu projenin amacını oluşturmaktadır. Bu proje daha sonra bölgesel gelişme projesine dönüşmüştür. Bölge Türkiye için son derece önemli olan su ve toprak kaynaklarına sahiptir. Bu kaynakların geliştirilmesi amacına yönelik olan bu projenin, bölgesel kalkınma planına dayandırılması halinde bölgede yapılmakta olan yatırımlardan daha büyük verim elde edilmesi mümkün olabileceği düşüncesi ile bölgesel gelişme planının yapılmasına karar verilmiştir. GAP projesi, 7'si Fırat Havzası'nda ve 6'sı Dicle Havzası'nda yer alan toplam 13 projeden oluşmaktadır (Tutar ve Öztürk, 2003).

Bugün GAP bünyesinde planlanan sulama alanı 1.8 milyar hektar olup, bu alan Türkiye genelinde ekonomik olarak sulanabilir alanın %19'u kadardır. Bugün için GAP kapsamında sulanabilen alan hedeflenen alanın ancak %12'sidir. Diğer yandan sulama projelerinin %9'u halen inşa halinde, %22'si ihale programında olup %21'inin de projesi hazırlanmıştır. GAP'ın enerji projeleri öngörüldüğü şekilde tamamlandığında yılda ortalama 27.384 GMh/yıl enerji üretebilecektir ki bu miktar Türkiye'nin elektrik enerjisi potansiyelinin %22'si kadardır. Bugün GAP enerji projelerinin %66.6'sı işletmeye geçmiştir (Şahin, 2008).

3.3.4.8. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi

Yeşilirmak ve kollarının yer aldığı havzada akım rejiminin düzensizliğinden kaynaklanan taşkınlar, erozyon, su ve çevre kirliliği sorunları önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu proje ile bölgede önem arz eden sorunların çözüme kavuşturulması amaçlanmıştır. Havzada ekolojik dengeyi bozmayacak en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılması, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, erozyonun önlenmesi, su kirliliğinin belirlenmesi ve kontrolü, meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve izlenmesi, şehirleşme ve sanayileşmenin takibi ile planlı gelişme konularında sorunların çözümü önem arz etmektedir. Projenin coğrafi alanı Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat illerini kapsayan Yeşilirmak ve kollarının oluşturduğu havzadır. Bu proje orta ve uzun dönemli sürdürülebilir gelişmeyi amaçlamaktadır (DPT, 2000b).

3.3.4.9. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan yatırımlarla ülkenin en başta gelen ağır sanayi bölgesi olan Zonguldak ilidir. Ancak, 1970'li yıllardan itibaren bölge ekonomik gücünü kaybetmeye başlamıştır (Tutar ve Öztürk, 2003).

Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun küçültülmesi, Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçlarının analiz edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden sonra, çok sektörlü, kamu-özel kesim işbirliğine dayalı Bölgesel Gelişme Projesi olarak Zonguldak-Bartın-Karabük Projesi hazırlanması uluslararası ihale ile gerçekleştirilmiştir (DPT, 2000b).

Projenin amacı;

- Proje bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından TTK'nın küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik İşletmesinin özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçların analizini,
- Özel sektörün yeni faaliyetlerinin geliştirilmesini ve yatırım alternatiflerinin belirlenmesini,
- Orta ve uzun dönemli Bölgesel Gelişme Planı hazırlanmasını,
- Bölgede yapılabilecek yatırım alanlarını, tanımlamayı içermektedir (DPT, 2000b).

3.3.4.10. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)

Karadeniz Bölgesi, sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından 7 bölgeli sıralamada genelde 5. sırada yer almaktadır. Bölgenin yıllardır var olan kronik sorunları; işsizlik ve buna bağlı olarak bölge dışına olan sürekli göçler, fert başına düşen gelirin düşüklüğü, tek sektöre ve az sayıda ürüne bağımlılık gibi bölge sorunlarıdır. Ancak, Doğu Karadeniz Bölgesi, yıllardır kapalı olan doğu koridorunun açılmasıyla kalkınma sürecinde bir fırsat yakalamıştır. Bu fırsatın tam anlamıyla değerlendirilebilmesi amacıyla, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi hazırlama fikri doğmuştur (DPT, 2000b).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Japon Hükümeti nezdinde yapılan teşebbüsler çerçevesinde plan hazırlanmıştır. Japon Hükümeti ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın (DPT) koordinasyon ve desteğinde olmak üzere, Doğu Karadeniz Bölgesi için çok-sektörlü bir bölgesel gelişme planını hibe olarak hazırlaması için Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı'nı (JICA) görevlendirmiştir (Akkahve, 2004).

Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon'dan oluşan alanda hedef yılı 2020 olmak üzere bir Entegre Bölge Gelişme Ana Planı hazırlanacak ve plan doğrultusunda öncelikli sektörler ve uygun yatırım projeleri belirlenecektir. Ülkedeki, özellikle bölge kökenli girişimcilerin etkin katılımını sağlamak amacıyla, çeşitli anakentlerde tanıtım-bilgilendirme toplantıları yapılması belirtilmiştir. Ara Rapor'da Master plan kapsamındaki kalkınma proje ve planlarının amaçları üç başlık altında sunulmuştur. Bunlar; "Mekânsal Yapıda Dönüşüm" sağlanması, "Ekonomik Yapının Güçlendirilmesi", "Sosyal ve Çevresel Sorumlulukların güçlendirilmesidir (DPT, 2000b).

3.3.4.11. Doğu Anadolu Projesi

Doğu Anadolu Bölgesi (DAB) halen görece olarak ülkemizin en az gelişmiş bölgesidir. Devlet Planlama Teşkilatı, DAB'nin diğer bölgelere göre daha az gelişmiş ve daha düşük gelişme hızına sahip olduğu gerçeğini dikkate alarak bu bölgenin geliştirilebilmesi için DAP Ana Planı çalışmalarını başlatmıştır (DPT, 2000b).

Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri 1998 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın "Doğu Anadolu Projesi Ana Planı"

çalışmalarına talip olmuşlardır. Bu üniversiteler aldığı karar ile Doğu Anadolu Projesi (DAP) Genel Koordinatörlüğü görevini Fırat Üniversitesi Rektörlüğü'ne vermişlerdir. Doğu Anadolu Projesi, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van, Ardahan, Bayburt ve Iğdır illerini kapsamakta ve ayrıca Doğu Karadeniz Bölgesine ait Gümüşhane ve Bayburt illerini de kapsamaktadır (Bingöl ve Varol, 2002).

DAP ana Planı için ekonomik, sosyal, çevresel ve mekânsal olmak üzere dört ana hedef belirlenmiştir. Bu hedeflerle kişi başına düşen geliri artırmak, yeni iş sahalarının açılarak istihdamın artırılması, bölgeler arasında sosyo-ekonomik farklılığın kaldırılması, bireylerin refah içerisinde yaşamaları, bireylerin yaşadıkları ortamların düzenlenmesi, korunması ve sürdürülebilirliği amaçlanmıştır (Bingöl ve Varol, 2002).

3.4. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM

3.4.1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması

Avrupa Birliği'nde, bölgesel istatistiklerin tek bir mekânsal sınıflandırmayla üretilmesi amacıyla 1970'lerden itibaren Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması geliştirilmeye başlamıştır ve 2003 yılında Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından İBBS onaylanmıştır. Bu sınıflandırmaya göre üye ülke ilk olarak düzey 1 bölgelerini belirleyecek, daha sonra düzey 1 bölgeleri düzey 2 bölgelerine ayrılacak ve son olarak da düzey 2 bölgeleri de düzey 3 bölgelerine ayrılmaktadır. Türkiye'de İBBS'ı 2001 yılında DPT ve TÜİK koordinasyonunda başlamış ve Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri tanımlanmış ve bu sınıflandırma 28 Ağustos 2002 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir (Akpınar vd., 2011).

Bu çalışma ile bölgesel istatistiki bilgilerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amaçlanmıştır. Bu sınıflandırmada iller "Düzyey 3" olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi

yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklüklerine göre gruplandırılarak 26 adet Düzey 2 bölgesi, Düzey 2 bölgeleri gruplandırılarak 12 adet Düzey 1 bölgesi tanımlanmıştır (DPT, 2007).

Bu tanımladığımız Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 şeklinde tanımlanan bölgeler ve bu bölgelerdeki iller aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 5. Türkiye’ de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Kod	Düzey1 (12 bölge)	Kod	Düzey2 (26 alt bölge)	Kod	Düzey3 (81 il)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul alt bölgesi	TR100	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ alt bölgesi	TR211	Tekirdağ
				TR212	Edirne
				TR213	Kırklareli
		TR22	Balıkesir alt bölgesi	TR221	Balıkesir
				TR222	Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir alt bölgesi	TR310	İzmir
		TR32	Aydın alt bölgesi	TR321	Aydın
				TR322	Denizli
				TR323	Muğla
		TR33	Manisa alt bölgesi	TR331	Manisa
				TR332	Afyonkarahisar
				TR333	Kütahya
TR334	Uşak				
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa alt bölgesi	TR411	Bursa
				TR412	Eskişehir
				TR413	Bilecik
		TR42	Kocaeli alt bölgesi	TR421	Kocaeli
				TR422	Sakarya
				TR423	Düzce
				TR424	Bolu
				TR425	Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara alt bölgesi	TR511	Ankara
		TR52	Konya alt bölgesi	TR521	Konya
				TR522	Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya alt bölgesi	TR611	Antalya
				TR612	Isparta
				TR613	Burdur
		TR62	Adana alt bölgesi	TR621	Adana
				TR622	Mersin
		TR63	Hatay alt bölgesi	TR631	Hatay
				TR632	Kahramanmaraş
TR633	Osmaniye				
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale alt bölgesi	TR711	Kırıkkale
				TR712	Aksaray
				TR713	Niğde

				TR714	Nevşehir
				TR715	Kırşehir
		TR72	Kayseri alt bölgesi	TR721	Kayseri
				TR722	Sivas
				TR723	Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak alt bölgesi	TR811	Zonguldak
				TR812	Karabük
				TR813	Bartın
		TR82	Kastamonu alt bölgesi	TR821	Kastamonu
				TR822	Çankırı
				TR823	Sinop
		TR83	Samsun alt bölgesi	TR831	Samsun
				TR832	Tokat
				TR833	Çorum
				TR834	Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon alt bölgesi	TR901	Trabzon
				TR902	Ordu
				TR903	Giresun
				TR904	Rize
				TR905	Artvin
				TR906	Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum alt bölgesi	TRA11	Erzurum
				TRA12	Erzincan
				TRA13	Bayburt
		TRA2	Ağrı alt bölgesi	TRA21	Ağrı
				TRA22	Kars
				TRA23	Iğdır
				TRA24	Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya alt bölgesi	TRB11	Malatya
				TRB12	Elazığ
				TRB13	Bingöl
				TRB14	Tunceli
		TRB2	Van alt bölgesi	TRB21	Van
				TRB22	Muş
				TRB23	Bitlis
				TRB24	Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep alt bölgesi	TRC11	Gaziantep
				TRC12	Adıyaman
				TRC13	Kilis
		TRC2	Şanlıurfa alt bölgesi	TRC21	Şanlıurfa
				TRC22	Diyarbakır
		TRC3	Mardin alt bölgesi	TRC31	Mardin
				TRC32	Batman
				TRC33	Şırnak
				TRC34	Siirt

Kaynak: TÜİK,2011,s.1

3.4.2. Yerelleşmeyi Arttırıcı Kamu Yönetimi Reformları

1990'lı yıllarla birlikte kamu yönetimine yönelik reform anlayışında değişiklikler olmaya başlamıştır. Fakat 1990'larda başlayan bu dönüşüm sürdürülememiştir. Türk kamu yönetimi sistemi, dünyadaki gelişmelere takip edemediğinden uluslararası alanda gerçekleşen gelişme ve değişimlere uyum sağlayamamıştır. 2003 yılının başında 59. Hükümetle birlikte "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma" hareketi uygulanmaya konulmuş ve 1990'lar boyunca kapsamlı olarak ele alınmayan kamu yönetimi reformu yeni bir ivme kazanmıştır (Akpınar vd., 2011).

Yeni kamu yönetimi anlayışı günümüzde Kamu Yönetimi Temel Kanunu ile kendini göstermektedir. Kamu Yönetimi Reform Kanunları üç aşamalı olarak karşımıza çıkmaktadır;

1-Kamu Yönetiminin Temel ilkeleri ve Yeniden Yapılandırılması

2-Yerel Yönetimler Yasaları (Özel idareler Kanunu, Belediye Kanunu, Büyükşehir Kanunu)

3-Kamu Personel Rejimi Tasarısı

Bunların devamı olarak;

- Bölge Kalkınma Ajansı,
- Üst Kurullar,
- KİT (Kamu Sermayeli Şirketler),
- İdari Usuller,
- Sosyal Sigorta Sistemi için hazırlanan Yasalar karşımıza çıkmaktadır (Özmüş, 2005).

3.4.3. Kalkınma Ajanslarını Kurulması

Türkiye AB'ye üyelik sürecini hız kazanması il uyguladığı bölgesel kalkınma politikalarından vazgeçmeye başlamıştır ve yeni bir uygulama olan ve AB'nin bütün aday ülkeler benimsediği, sermayeyi, özel sektörü ve bölgesel rekabeti ön planda tutan ve bunun koordinasyonunu sağlayan bölgesel kalkınma ajansları olmuştur. Türkiye, BKA ile ciddi anlamda ilk kez aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonunda tanışmıştır ve Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında BKA'larının oluşturulması yer almaktadır. Bu amaç

doğrultusunda yasal düzenlemeler süreci başlatılmıştır ve Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Tasarısı gündeme getirilmiştir (Berber ve Çelepçi, 2005).

5449 sayılı ‘‘Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’’ 2006 yılının Şubat ayında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ülkemizde bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak, bütün bölgelerin ulusal kalkınmaya katkısını arttırmak ve gelişmiş bölgelerin uluslararası rekabet güçlerini azaltmak temel amaçlarına hizmet edecek olan kalkınma ajanslarını kuruluş süreci başlamıştır (Akpınar vd., 2011).

Tablo 6. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Tarihçesi

19.01.2005	Kalınma Ajansları Kanun Tasarısı TBMM’ye Sunuldu.
25.01.2006	Kalınma Ajansları Kanunu Meclis Tarafından Çıkarıldı ve Cumhurbaşkanlığınca Onaylandı.
30.03.2006	Ajans Kanununun İptali İçin Anayasa Mahkemesine Başvuruldu.
06.07.2006	İki Bölgede Pilot Kalkınma Ajansları Kuruldu. (TR 31 İzmir ve TR 62 Adana- Mersin)
30.01.2007 14.03.2007	Danıştay’ca Yürütmenin Durdurulmasına Karar Verildi. (BKK ve Yönetmelik)
30.11.2007 23.02.2008	Anayasa Mahkemesi Gerekçeli Kararı Verdi Gerekçeli Karar Yaklaşık Üç Ay Sonra Resmi Gazetede Yayımlandı.
Danıştay’ın yürütmeyi durdurması ile başlayan, Kalkınma Ajansları kanununun bazı tali hükümlerinin iptali ve yürürlüğüm durdurulması ile sonuçlanan hukuki süreç ile ilgili olarak, Anayasa Mahkemesi 30.11.2007’de nihai kararı vermiştir Anayasa Mahkemesinin, Danıştay’ın almış olduğu yürürlüğün durdurulma işleminin kaldırılmasına yönelik kararıyla, ajansların kurumsal açıdan işlem tesis etmesinde ve faaliyetlerine devamında herhangi bir engel kalmamıştır.	

Kaynak: Akpınar vd., 2011, s. 133

Bölgesel ve ulusal kalkınmada lokomotif güç olacak olan kalkınma ajanslarının görev amaçları şu şekildedir;

- a) Yerel düzeyde; planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artırmak

- b) Bölgesel aktörlerle merkez arasında bir köprü vazifesi görmüş olmak
- c) Bölgeye ait verilerin sağlıklı toplanması, bölgesel aktörlerin ve dinamiklerin katılımı ile bölgesel stratejilerin ulusal düzeyde hazırlanan stratejilerle uyumlu olmasını sağlamak
- d) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek
- e) Bölgesel ekonomik potansiyelin ekonomik güce dönüştürülmesi yönünde faaliyette bulunmak
- f) Bölgedeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi bölgesel gelişimin ve kalkınmanın sağlanması için çalışmalar yapmak
- g) Bölgedeki beşeri sermayenin hem nitelik hem de nicelik olarak geliştirilmesini sağlamak ayrıca, inovasyon gibi günümüz bilgi ekonomisinde önem taşıyan kavramların bölgesel düzeyde yerleşmesi hususunda çalışmalar yapmak (Engin,2011).

Kalkınma ajansları tüm yurt sathında, istatistiki bölge birimleri sınıflandırılmasına göre Düzey 2 bölgeleri esas alınarak kurulmuştur. Söz konusu kanunda da belirtildiği gibi, kalkınma ajanslarının kuruluşu DPT Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleşmiştir. Bu kapsamda, üç ayrı Bakanlar Kurulu Kararı ile toplam 26 Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Tablo 7. Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Süreci

31/05/2006 Tarih ve 2006/10550 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kurulan Ajanslar			
Bölge	Kapsadığı İller	Bölge Merkezi	Ajans İsmi
TR62	Adana, Mersin	Adana	Çukurova KA (ÇKA)
TR31	İzmir	İzmir	İzmir KA (İZKA)
10/11/2008 Tarih ve 2008/14350 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kurulan Ajanslar			
Bölge	Kapsadığı İller	Bölge Merkezi	Ajans İsmi
TR10	İstanbul	İstanbul	İstanbul KA (İSKA)
TR52	Karaman, Konya	Konya	Mevlana KA (MEVKA)
TR83	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Samsun	Orta Karadeniz KA (OKA)
TRA1	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Erzurum	Kuzeydoğu Anadolu (KUDAKA)
TRB2	Bitlis, Hakkari, Muş, Van	Van	Doğu Anadolu KA (DAKA)
TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	Gaziantep	İpekyolu KA (İKA)

TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	Diyarbakır	Karacadağ KA
TRC3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Mardin	Dicle KA (DİKA)
14/07/2009 Tarih ve 2009/15326 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kurulan Ajanslar			
Bölge	Kapsadığı İller	Bölge Merkezi	Ajans İsmi
TR21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Tekirdağ	Trakya KA (TRAKYAKA)
TR22	Balıkesir, Çanakkale	Çanakkale	Güney Marmara KA (GMKA)
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	Denizli	Güney Ege KA (GEKA)
TR33	Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak, Manisa	Kütahya	Zafer KA (ZEKA)
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	Bursa	Bursa, Eskişehir, Bilecik KA (BEBKA)
TR42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Kocaeli	Doğu Marmara KA (MARKA)
TR51	Ankara	Ankara	Ankara KA
TR61	Antalya, Burdur, Isparta	Isparta	Batı Akdeniz KA (BAKA)
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Hatay	Doğu Akdeniz KA (DOĞAKA)
TR71	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir	Nevşehir	Ahiler KA (AHİ-KA)
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	Kayseri	Orta Anadolu KA (ORAN)
TR81	Bartın, Karabük, Zonguldak	Zonguldak	Batı Karadeniz KA (BAKKA)
TR82	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Kastamonu	Kuzey Anadolu KA (KUZKA)
TR90	Artvin, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Rize, Trabzon	Trabzon	Doğu Karadeniz KA (DOKA)
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Kars	Serhat KA (SERKA)
TRB1	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	Malatya	Fırat KA (FKA)

Kaynak: Akpınar vd.,2011,s. 141

Kalkınma ajanlarının kurumsal yapısı; kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden oluşmaktadır.

KA'ları finansmanı genel bütçeden ve özel fonlardan yapılmaktadır. Başlangıçta devlet tarafından nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsisi yapılmaktadır. Ayrıca ajanslar, “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu” (ABKF) ve “Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu”(ÖKYAF) finansal kaynak sağlamaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005).

3.4.4. İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi (İKİS)

İKİS, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal

Genel Uyum Genel Müdürlüğü'nün projelerinden biridir. Bu sistemin gerçekleştirilmesi için duyulan ihtiyaçları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- DPT'nin yerel politika geliştirme kapasitesinin geliştirilmesi
- Yerelin planlama ve uygulama süreçlerine katılımının sağlanması
- İl düzeyinde valilikler ve yatırımcı kuruluşlar arasında yatay koordinasyonun güçlendirilmesi
- İl koordinasyon kurullarının etkinleştirilmesi ve düzenli hale getirilmesi
- Yereldeki sorun ve taleplerin merkeze sistematik olarak ulaştırılması ve takibinin sağlanması
- Merkezi kurum ve bakanlıklar ile yerel birimler arasında dikey koordinasyonun güçlendirilmesi
- İllerdeki sektörel gelişme ve yatırımlar hakkında düzenli ve standart verilerin elde edilmesidir (Doğan, 2008).

Yerel aktörler bu proje vasıtasıyla planlama ve uygulama süreçlerine daha aktif bir biçimde katılabileceklerdir. Böylece il düzeyinde valilikler ve yatırımcı kuruluşlar arasında yatay koordinasyon güçlenecektir ve il koordinasyon kurulu toplantıları sıradan bir toplantı hüviyetinden çıkacak daha etkinleşeceklerdir (Akpınar vd., 2011).

Bu sistemden beklenen faydaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Valiliklerin ve İl Koordinasyon Kurullarının ilde koordinasyon sağlama fonksiyonu güçlendirilecek (yatay koordinasyon)
- Valiliklerin, geliştirilecek karar destek sistemleri ile desteklenmesi sağlanacak
- Valiliklerin il düzeyinde sektörel envanter, ihtiyaç ve sorunlarla yürütülen projeleri düzenli olarak takip edebilmesi sağlanacak
- Merkezi kurum ve bakanlıklar ile taşra teşkilatları arasındaki koordinasyon (dikey koordinasyon) etkinleştirilecek
- Kurum ve kuruluşlarımızın uygulama, izleme ve değerlendirme kapasiteleri artırılabilecek
- Ülkemizdeki elektronik iletişim ağını güçlendirilerek, e-devlet uygulamaları kapsamında önemli bir adım oluşturulacak
- Hem sektör ve yatırım verilerinde standartlaşma, hem de kamu hizmetlerinde

açıklık ve şeffaflık sağlanacak

- Yereldeki faaliyetler ve uygulamadaki sorunlar hakkında daha güvenilir ve gerçekçi veriler elde edilecek
- Merkezdeki planlama ve uygulama aşamalarındaki karar alma süreçlerine yerelin talep ve beklentileri de dahil edilmiş olacak
- Yerelin ulusal düzeyde konmuş olan hedef ve stratejilerden haberdar olması ve yatırımlarını bu doğrultuda yönlendirmesi sağlanacaktır (Doğan, 2008).

3.4.5. Yeni Teşvik Kanunu

15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır:

- 1- Genel Teşvik Uygulamaları
- 2- Bölgesel Teşvik Uygulamaları
- 3- Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki
- 4- Stratejik Yatırımların Teşviki

Bu uygulamalar kapsamında sağlanacak destek unsurları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8. Teşviklerin Verildiği Destek Unsurları

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Desteği*	✓	✓	✓	✓
Sigorta Primi Desteği*		✓	✓	✓
Faiz Desteği**		✓		✓

Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi ^{***}				✓

*Yatırımın 6. bölgede gerçekleştirilmesi halinde sağlanır

** Bölgesel teşvik uygulamalarında, yatırımın 3., 4., 5. veya 6. bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

*** Sabit yatırım tutarı 500 Milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır.

Kaynak: www.anadolumuhendislikmusavirlik.com

Teşvik uygulamaları açısından illerin gelişmişlik düzeyine göre 6 bölgeye ayrılmıştır. Bölgelerde ki illeri gösteren tablo aşağıda sunulmuştur:

Tablo 9. Gelişmişlik Açısından Altı Bölgedeki İller

I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge	IV. Bölge	V. Bölge	VI. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	K.maraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Ş.Urfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		
8 İL	13 İL	12 İL	17 İL	16 İL	15 İL

Kaynak: www.anadolumuhendislikmusavirlik.com

Bölgesel Teşvik Uygulamalarında her ilde desteklenecek sektörler, illerin potansiyelleri ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiş olup, bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre yardım yoğunlukları farklılaştırılmıştır. Bu uygulama kapsamında sağlanan destek oran ve süreleri özet olarak aşağıdaki tabloda

gösterilmiştir (www.anadolumuhendislikmusavirlik.com adresinden 23 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.).

Tablo 10. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destekler

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi		YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz/ Dövizle Endeksli Kredi				1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: www.anadolumuhendislikmusavirlik.com

Bölgesel Teşvik Uygulamaları kapsamında 5. Bölge destekleri ile desteklenecek yatırım konuları şöyledir:

- Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde yapılacak turizm yatırımları,
- Madencilik yatırımları,
- Demiryolu ve denizyolu ile yük veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar,
- 20 Milyon Türk lirası üzeri belirli ilaç ve savunma sanayi yatırımları,
- Test merkezleri, rüzgar tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar),
- Asgari 50.000 m² kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları,
- Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek ilk, orta ve lise eğitim yatırımları.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde elde edilen ürünlerin üretilmesine yönelik yatırımlardır

(www.anadolumhendislikmusavirlik.com adresinden 23 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.).

3.4.6. Cazibe Merkezi Projeleri

Dokuzuncu kalkınma Planının Bölgesel Gelişmenin Sağlanması ve Rekabet gücünün Geliştirilmesi eksenlerinde başta az gelişmiş bölgeler olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek; Büyüme Kutupları Teorisi yenilikçi yaklaşımla ele alınarak cazibe merkezleri oluşturulmuştur. Cazibe merkezleri belirlenerek yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ortamının oluşturulması kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekânsal önceliklendirme ve odaklanmanın sağlanması amaçlanmaktadır (DPT, 2007)

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında, gelişme potansiyeli bulunan belirli bir kent merkezini desteklenecektir. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın temel amacı doğrultusunda aşağıdaki öncelik alanları belirlenmiştir:

- Potansiyelleri ve lokomotif sektörleri kullanarak bölgelerin ulusal ekonomiye katkısını artırmak,
- Cazibe merkezlerinin fiziki ve sosyal altyapısını iyileştirmek,
- Cazibe merkezlerinin erişilebilirliğini iyileştirmek,
- Cazibe merkezindeki aktörler arasında işbirliğini güçlendirmek.

Bu amaçlar doğrultusunda cazibe merkezi olacak bölge merkezlerinin;

- Orta nitelikte bir şehir olması,
- Genellikle hizmet sektörüne hitap edecek şekilde olması,
- Çevreleriyle güçlü ticari ve sosyal ilişkilerinin olması,
- İstihdam ve gelir anlamında çarpan etkisi oluşturabilmesi,
- İş çevrelerinin rekabetçiliğine katkı yapabilmesi için belirli düzeyde bir bilim-egitim altyapısının bulunması ve bu yapılara erişimin mümkün olması,
- Göreli olarak güçlü bir ulaşım ağına sahip olması ve iyi donanımlı bir üniversitenin bulunması kriterlerini karşılaması hedeflenmiştir (<http://www.vanproje.com/> [cazibe /CAZ%20MERKEZLER%20DESTEKLEMEPRGRAMI.pdf](http://www.vanproje.com/CAZ%20MERKEZLER%20DESTEKLEMEPRGRAMI.pdf) adresinden 25 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.).

Bu kriterler uyarınca yapılan çalışmalar sonucu; Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illeri cazibe merkezleri olarak belirlenmiştir.

3.4.7. GAP Eylem Planı

GAP Eylem Planı 18.06.2008 tarih ve 26910 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile uygulamaya konulmuştur. GAP Eylem Planı, Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki yatırımların hızlandırılarak büyük bir bölümünün 2012 sonuna kadar tamamlanmasını; ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve istihdam artışı sağlanarak bölgede yaşayan vatandaşlarımızın refah, huzur ve mutluluğunun artırılmasını amaçlanmaktadır. GAP Eylem Planı kapsamında 4 gelişme eksenini ve bu eksenler altında 73 ana eylem belirlenmiştir. Ana eylemler çerçevesinde yer alan proje ve faaliyetlerin sayısı ise 300'ün üzerindedir. Bu 4 gelişme eksenini şu şekildedir: (<http://www.gapep.gov.tr/gapep.php?lang=tr&cat=17&pages=1> adresinden 28Mart 2013 tarihinde alınmıştır.)

- 1) Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi
- 2) Sosyal Gelişiminin Sağlanması
- 3) Altyapının Geliştirilmesi
- 4) Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi şeklindedir

3.4.8. Üniversitelerin Yaygınlaştırılması

Türkiye'de şuanda 173 üniversite bulunmaktadır. Bunlardan 107 tanesi devlet, 66 tanesi ise vakıf üniversitesidir. 2000 yılında önce 77 üniversite bulunurken 2000 yılından sonra 96 yeni üniversite kurulmuştur.

Vakıf üniversiteleri sadece 3 büyük ilde kalmayıp Anadolu illerinde de açılmıştır. Ülkemizde şuanda her ilde en az bir üniversite bulunmaktadır. Bu sayede yerel kalkınmada üniversiteler büyük paya sahiptirler. Bölgede ki girişimciler ve üniversiteler el ele vererek yeni projeler üretmekte ve bölgede yaşayanların refah seviyeleri, sosyo-ekonomik düzeyleri ve kültür düzeyinde artış sağlanmaktadır. Üniversiteler bölgesel kalkınmada önemli bir yere sahiptir.

3.4.9. Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi

Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu; Başbakan ve Kalkınma Bakanı ile Başbakanın belirleyeceği bakanlardan oluşur. Kurul, Başbakanın başkanlığında, Başbakanın katılmadığı hâllerde ise Başbakanın belirleyeceği bakanın başkanlığında toplanır.

Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu, bölgesel kalkınmaya ilişkin konularda karar organı olup görevleri şunlardır:

a) Bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde genel politikaları ve öncelikleri tayin etmek, bu kapsamda bölgesel gelişme ulusal stratejisini onaylamak.

b) Tarım, sanayi, turizm, ulaştırma, mekânsal gelişme, kırsal kalkınma, girişimcilik, yenilik, küçük ve orta ölçekli işletmeler gibi ana politika alanlarıyla bölgesel gelişme politikalarının bütünlüğünü ve koordinasyonunu sağlayacak üst düzey kararlar almak.

c) Güneydoğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi ve Konya Ovası Projesi gibi kalkınma projelerini, bölge planlarını, stratejileri ve eylem planlarını onaylamak.

ç) Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı tarafından hazırlanacak her türlü plan, proje ve programları inceleyerek karara bağlamak.

d) Kanunlar ve diğer mevzuatla yetki verilen konularda karar vermek.

Bölgesel kalkınma konularının teknik düzeyde tartışıldığı ve Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunun karar almasına yönelik önerilerin geliştirildiği Bölgesel Gelişme Komitesi, Başbakanlık Müsteşarının başkanlığında, Maliye Bakanlığı ve Hazine müsteşarları ile Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulunda temsil edilen bakanlıkların müsteşarlarından oluşur. Ayrıca, Komitenin gündemine göre kamu kesimi, özel kesim veya sivil toplum kuruluşu temsilcileri de komite toplantılarına davet edilebilir.

Komitenin görevleri şunlardır:

a) Bölgesel gelişme alanında ulusal düzeyde politika önerileri geliştirmek.

b) Bölgesel gelişmeyle ilgili konularda koordinasyonu ve işbirliğini geliştirmeye yönelik önerilerde bulunmak.

c) Bölgesel gelişme ulusal stratejisi çalışmalarını yönlendirmek, stratejinin hazırlık sürecine katkıda bulunmak, onay öncesi son değerlendirmeyi yapmak.

ç) Bölgesel gelişme ulusal stratejisinin ve bölge planlarının sektörel ve

tematik politikalarla uyum ve tamamlayıcılığını güçlendirecek tedbirler geliştirmek.

d) Ulusal politikaları bölgesel kalkınmaya etkileri açısından değerlendirmek.

e) Ulusal ve bölgesel düzeyde, mekânsal gelişme stratejileriyle kalkınma politikaları arasında bütünlük sağlamaya yönelik çalışmaları yönlendirmek.

f) Bölge planlarını, bölgesel programları ve bölgesel gelişme bakımından önemli olan program, proje ve destekleri inceleyerek görüş, değerlendirme ve önerilerde bulunmak.

g) Kalkınma ajansları ve diğer ilgili kuruluşların bölgesel gelişmeye yönelik uygulamalarını genel olarak izlemek ve değerlendirmek, performans değerlendirmesinde dikkate alınacak esas ve kriterleri önermek.

ğ) Kümelenme ve bölgesel yenilik gibi bölgesel nitelikli işletme politikalarının ulusal koordinasyonunu gerçekleştirmek, bu alanda hazırlanan strateji belgeleri hakkında görüş ve değerlendirmelerde bulunmak (<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCCFBF3D8A9FEDF50DEF92DEA40F3DD854C0555A11096C41AC> adresinden 3 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.).

3. 4.10. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK)

11 Aralık 2001 tarihli Bakanlar Kurulu Prensip Kararı ile kabul edilen 'Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı' çerçevesinde oluşturulan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK);

- Türkiye'deki yatırımlarla ilgili düzenlemeleri rasyonel hale getirmek,
- Yatırım ortamının rekabet gücünü artıracak gerekli düzenlemeleri tespit ederek politika önerileri geliştirmek,
- İşletme dönemi de dahil olmak üzere yatırımın her safhasında, ulusal ve uluslararası yatırımcıların karşılaştığı idari engellere çözüm üretmek, amacını taşımaktadır.

YOİKK'in 16 Ocak 2012 tarihli ve 2012/2 sayılı Bakanlar Kurulu Prensip Kararı ile yapısı, çalışma usul ve esasları yenilenmiştir. YOİKK'in sekretarya faaliyetleri, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir (<http://www.yoikk.gov.tr/detay.cfm?MID=12> adresinden 3 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.).

3.4.11. Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı

21 Haziran 2006 tarihinde 5523 sayılı kanun ile Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (TYDTA) kurulmuştur. Kanunun birinci maddesinde TYDTA'nın kuruluş amacı bahsedilmektedir:

1. Bu Kanunun amacı; ülkenin ekonomik kalkınmasında gereksinim duyulan yatırımların artırılması için Türkiye'de yatırım yapılmasını özendirmeye yönelik yatırım destek ve tanıtım stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanması amacıyla kurulan Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansının görev, yetki ve teşkilâtını düzenlemektir.
2. Bu Kanunun uygulanmasını sağlamak ve Kanunla kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip ve Başbakanlıkla ilgili Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı kurulmuştur.
3. Başbakan, Ajansın yönetimi ile ilgili yetkilerini gerekli gördüğü takdirde bir Bakan eliyle kullanabilir.
4. Ajans, bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tâbidir.
5. Ajansın merkezi Ankara'dadır (<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/infocenter/publications/Documents/T%C3%BCrkiye%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Destek%20ve%20Tan%C4%B1t%C4%B1m%20Ajans%C4%B1%20Kurulumas%C4%B1%20Hakk%C4%B1nda%20Kanun.pdf> adresinden 3 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.)

TYDTA, ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte yatırım fırsatlarını tanıtmaya ve değerlendirme süreçlerinde ilgili tüm resmi kurumları koordine ederek uluslararası yatırımcılara yönelik bir referans noktası olarak hizmet vermektedir.

3.4.12. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi ve Eylem Planı

İstanbul'un uluslararası finans merkezi olması hedefi Dokuzuncu Kalkınma Planında yer almaktadır. Bu hedefi gerçekleştirmek üzere yapılan çalışmalar kapsamında, İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı (Strateji ve Eylem Planı) 29 Eylül 2009 tarihli ve 2009/31 sayılı Yüksek Planlama Kurulu

Kararıyla onaylanmış ve 2 Ekim 2009 tarihli ve 27364 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Strateji ve Eylem Planında aşağıdaki eylemler belirlenmiştir;

- Uluslararası standartlarda işleyen bir hukuk altyapısının oluşturulmasına, finansal ürün ve hizmet çeşitliliğinin artırılmasına,
- Vergi sisteminin basitleştirilmesine ve etkinleştirilmesine,
- Düzenleyici ve denetleyici çerçevenin geliştirilmesine,
- Fiziksel ve teknolojik altyapının güçlendirilmesine,
- Nitelikli insan kaynağı ihtiyacını karşılayacak bir eğitim altyapısının sağlanmasına

Dünya ölçeğinde tanıtım ve izleme yapacak bir organizasyon yapısının oluşturulmasına yönelik öncelik ve eylemler belirlenmiştir

(<http://www.ifm.gov.tr/layouts/WordViewer.aspx?id=/Shared%20Documents/%C4%B0FM%20%C4%B0dari%20Yap%C4%B1lanmas%C4%B1%20Ba%C5%9Fbakanl%C4%B1k%20Genelgesi.doc&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Eifm%2Egov%2Etr%2FSitePages%2Fifmgiris%2Easpx&DefaultItemOpen=1> adresinden 4 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.).

3.4.13. Ulaşım Sektöründeki Yatırımlar

2002-2011 yılları arasında toplam da 21.227 km bölünmüş yol yapılmıştır. Bu gün ülkemizde karayollarının yolcu ve yük taşımacılığındaki payı % 95 oranındadır. Türkiye demir yolu ulaşımında bazı bölgelerde hızlı tren seferlerine başladı. Bunun yanı sıra bazı bölgelerde hızlı tren hatları devam etmekte olup kısa sürede bitirilmesi planlanmaktadır. Hükümetin hedefi 2023 yılına kadar 9.975 km hızlı tren hattı, 4.997 km konvansiyonel hat olmak üzere toplamda 14. 975 km yeni demir yolu inşa etmektir. Türkiye’de ki hava alanlarına ve hava limanlarına bakacak olursak şuanda ülkemizde 47 tane hava alanı bulunmaktadır. Bunların bir kaçı özel şirketler tarafından işletilmektedir. Dış ticaret taşımalarımızın son on yıllık ortalamasına bakıldığında % 87,6 oranında denizyolu ile yapıldığı görülmektedir. Bu oranın yüksek olması limanlarımızın önemini giderek arttırmaktadır. Mevcut durumda kıyılarımız boyunca hizmet veren 182 adet liman tesisi, 197 adet balıkçı barınağı, 48 adet marina, 67 adet tersane olmak üzere toplamda 494 adet kıyı tesisi bulunmaktadır (Akpınar vd., 2011).

Ulaşım ağlarını iyileştirilmesi ve çeşitlendirilmesi yoluyla ülkede gelişme

koridorları açılacaktır. Kapalı şehirlerin sosyo-ekonomik bakımdan da durağan kalacağı çok açıktır. Ulaşım ağlarının iyileştirilmesi kapalı şehirleri durağanlıktan kurtaracaktır. Bu nedenle diyebiliriz ki hızlı tren, otoyol, havaalanı, liman projeleri gibi ulaşım altyapısını artırıcı eylemler ülkede bölgesel kalkınmayı arttıracaktır (Akpınar vd,2011).

3.4.14. Toplu Konut Faaliyetleri

Planlı kentleşme ve konut üretimi programı kapsamında başlatılan konut faaliyetleri ile; 81 il ve 800 ilçede, 2.592 şantiye kurulmuş ve 578.647 konut yapılmıştır. Yapılan bu konutların 485.156'sı yani %85,27 Sosyal Konut niteliğindedir. Satılan konut sayısı 470.724'dür. Sosyal donatıları ve çevre düzenlemeleri ile birlikte 443.000 konut bitirilme aşamasındadır. Teslim edilen konut sayısı 417.869'dur. Yapım ve proje işleri aşamalarında 49 milyar (KDV dâhil) TL'lik 4.848 ihale sonuçlandırılmıştır. Doğrudan ve dolaylı olarak 800 bin kişilik istihdam sağlanmıştır (www.toki.gov.tr adresinden 4 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.).

Toplu konut ve kentsel dönüşüm faaliyetleri ile adeta yeni şehirler inşa edilmiş ve bu durumdan şehir ekonomileri olumlu olarak istifade etmiştir.

3.4.15. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi

Proje 2004 ve 2012 yıllarını kapsamakta olup 2005 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Projenin amacı; Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerindeki sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin ve katılımcı planlamanın sağlanması, doğal kaynaklara baskının azaltılması, çevreyle dost tarım ve ormancılık faaliyetlerinin benimsenmesi, kurumsal kapasitenin artırılması ile halkın bilinçlendirilmesi ve ayrıca AB'ne uyum sürecinde su ve besin yönetimi ile ilgili politikaların geliştirilmesinin yanı sıra rehabilitasyon ve gelir artırıcı faaliyetlerle bağlantılı olarak Kızılırmak ve Yeşilirmak havzalarında GEF (Küresel Çevre Fonu) tarafından desteklenen Tarımsal Kaynaklı Kirliliğin belirlenmesi, bu kirlilik sebebiyle oluşan olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması ve azaltılmasıdır. Proje ile gerçekleştirilecek genel faaliyetler şu şekildedir:

- Mera yönetiminin geliştirilmesi,
- Mera ve orman alanlarının rehabilitasyonu, bu alanların bitki örtüsü

bakımından zenginleştirilmesi,

- Yem bitkisi üretiminin artırılması, nadasa bırakılan tarım alanlarının azaltılması ile çevre dostu tarım tekniklerinin benimsetilmesi çalışmaları
- Hayvan yemi ve odunluk ağaç üretimini artırıcı, toprak koruyucu önlemleri özendirici ve ayrıca nem koruyucu tarım teknikleri de dahil ekili alanlar, meralar ve ormanlık arazide gerçekleştirilecek bir dizi doğal kaynakları geliştirici uygulamalar
- Küçük ölçekli sulama,
- Kuruda arazi teraslaması,
- Bahçecilik, arıcılık işlerinin kapsamının genişletilmesi,
- Yerel hayvancılığı geliştirme faaliyetleri,
- Yerel halkın aile gelirini artırıcı faaliyetlerinin desteklenmesi,

Karadeniz'e dökülen sulardaki kirliliğin ölçülmesi ve önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasıdır (<http://web.ogm.gov.tr/birimler/merkez/orkoy/Sayfalar/AnadoluSuHavzalarıRehabilitasyonProjesi.aspx> adresinden 4 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.).

3.4.16. Kırsal Kalkınma

Planlı dönemin başlangıcından beri DPT, gerek kurumsal yapısında gerekse hazırladığı plan belgelerinde kırsal kalkınmaya özel önem vermektedir. Kırsal kalkınma; geniş bir perspektifle ele alındığında, kırsal toplumun yaşam kalitesinin iyileştirilmesine, ülkemizin ulusal ölçekte ekonomik ve sosyal kalkınmasının hızlanmasına, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve kırdan kente göçün sebep olduğu sosyo-ekonomik problemlerin çözümlenmesine katkı sağlamaktadır. 2007–2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde ülkemizin kırsal kalkınma politikası aşağıdaki temel öncelik alanlarına dayanmaktadır;

- Kırsal kalkınma planının hazırlanması
- Üretici örgütlerin yeniden teşkilatlandırılması ve güçlendirilmesi
- Sulama alt yapısının katılımcı mekanizmalarla yönetiminin temini
- Tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesi
- Kırsaldaki insan kaynaklarının geliştirilmesi
- Çevresindeki yerleşimlere hizmet verme potansiyeli olan merkezi yerleşimlerin tespiti
- Temel alt yapı ve diğer hizmet yatırımları ile merkezi yerleşimlerin

geliştirilmesi

- Kırsal yerleşim planlamasının ilke ve esaslarının belirlenmesi
- Yerel kalkınma kapasitesini harekete geçirerek örnek pilot projelerin uygulanması
- Uygun kırsal finansman mekanizmalarının oluşturulması
- Mahalli idarelerin kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi
- AB kırsal kalkınma politikalarına uyum ve kırsal kalkınma fonları yönetimi için gerekli kurumsal kapasitenin oluşturulması.

Kırsal kalkınma politikaları, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi esas alınarak hazırlanmakta olan Ulusal Kırsal Kalkınma Planı ve IPARD Programı aracılığıyla uygulanacaktır. Bu programlar ise Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı destekleme kurumu tarafından yürütülmektedir (Akpınar vd., 2011).

Ülkemizde kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına katkı sağlayan, ulusal ve uluslararası kaynaklarla ortaklaşa finanse edilen projeler bulunmakta ve devam etmektedir. Bunlar; Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi, Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi, Diyarbakır-Batman-Siirt Kalkınma Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesinde Küçük Ölçekli Çiftçilerin Yaşam Koşullarını İyileştirilmesi Projesi, Çoruh Nehri Havza Rehabilitasyon Projesi, Ardahan-Kars-Artvin Kalkınma Projesi gibi katkı sağlayan entegre projelerin uygulamaları devam etmektedir (Akpınar vd., 2011).

3.4.17. Köydes, Beldes, Sodes

KÖYDES Projesi 2005 yılında il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri gibi mahalli idareler aracılığıyla bugüne kadar çeşitli nedenlerle içme suyu ve yol sorunu çözüme kavuşturulamamış köylerin sorunlarını, kısa sürede çözümlenmek üzere, İçişleri Bakanlığı tarafından hayata geçirilmiştir. Proje, İstanbul ve Kocaeli illeri hariç olmak üzere, 79 ili kapsamaktadır (DPT, 2007).

Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik olarak 2008 yılında GAP illerinde Sosyal Destek Programı (SODES) başlatılmıştır. SODES ile istihdam, sosyal içerme ve kültür, sanat ve spor başlıkları altında 2008 yılı için 42 milyon TL tutarında 398 adet projenin, 2009 yılında yaklaşık 92 milyon TL tutarında 778 projenin finansmanı sağlanmıştır (Akpınar vd.,

2011).

2007 yılında nüfusu 10.000'nin altında bulunan belediyelerin altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) uygulamasına başlanmıştır. Projede, nüfus büyüklüğünün düşük olması nedeniyle gelir düzeyi yetersiz kalan fakat altyapı ihtiyacı yüksek olan belediyelere öncelik verilmiştir. Bu projeye 81 ilimizde dâhil edilmiştir (DPT, 2007).

BELDES projesinin temel amacı; nüfusu 10.000'nin altında bulunan belediyelerin içme suyu ve yol altyapıları konusundaki yapım, tesis geliştirme, bakım-onarım gibi yatırımlarının yapılması ve bu amaçla ihtiyaç duyulacak demir, çimento, boru ve benzeri malzemelerin temini ile şebekeli içme suyu tesisi bulunmayan belediyelere İller Bankası Genel Müdürlüğü tarafından içme suyu tesisi yapımını kapsamaktadır (Akpınar vd., 2011).

3.5. AB ÜYELİK SÜRECİNDE YÜRÜTÜLEN BÖLGESEL KALKINMA ÇALIŞMALARI

3.5.1. Doğu Anadolu Kalkınma Programı

Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde MEDA fonlarından yararlanmak için, ülke politikalarına uyumlu olarak hazırlanan bir programdır. Program Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamaktadır. Program, Türkiye'nin katılım öncesi öncelikleri ve ulusal hedefleriyle uyumlu olarak, bölgesel gelişme projelerinin uygulanması için bölgede kapasite oluşturulması suretiyle sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı desteklemeyi ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmayı amaçlamaktadır. Programın öncelik alanları tarımsal ve kırsal kalkınma, turizm ve çevre, kobi ve sosyal kalkınma olarak belirlenmiştir (DPT, 2007).

3.5.2. TR 2, TR 83 ve TR A1 Düzey 2 Kalkınma Programı

Program Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat illerini kapsamaktadır. Programın bütçesi toplamda 52,33 milyon Euro olmakla birlikte, bütçenin 40 milyonu AB desteği ve 12,33 milyonu ise Ulusal bütçeden karşılanmaktadır. Programın amacı, programın uygulandığı düzey 2 bölgelerinde; yerel kalkınma girişimlerinin, KOBİ'lerin, küçük ölçekli altyapının

desteklenmesi amaçlı hibe programlarını ve program uygulamasını destekleyecek teknik yardım hizmetini uygulamaya koymaktır. Programın öncelik alanları yerel kalkınma girişimleri, KOBİ ve küçük ölçekli alt yapı yatırımları olarak belirlenmiştir (DPT, 2007).

3.5.3. TR A2, TR 72 ve TR B1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı

Programın koordinasyon ve yürütme işlemi DPT tarafından üstlenilmiştir. Program Ağrı, Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Karaman, Kars, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Tunceli ve Yozgat olmak üzere toplam 13 ili kapsamaktadır. Programın öncelik alanları tarım ve hayvancılık, yerel kalkınma girişimleri, KOBİ ve küçük ölçekli altyapı yatırımları olarak belirlenmiştir (DPT,2007).

3.5.4. TR 90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı

Program Artvin, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere 6 ili kapsamaktadır. Program Türkiye-AB Mali İşbirliği Programlamasında yer almaktadır. Turizm ve çevre alt yapısı, KOBİ'ler ve yerel kalkınma girişimleri programın öncelik alanları olarak belirlenmiştir. Program 18 milyon Euro AB katkılı ve 6 milyon Euro ulusal bütçe katkılı olmak üzere toplamda 24 milyon Euro bütçeye sahiptir. Program Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, merkezde ve yerelde kapasitenin artırılması hedeflerinin desteklenmesi amaçlanmıştır (DPT, 2007).

3.5.5. Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı

Bu program 2004-2006 yıllarını kapsamakta ve DPT'nin koordinasyonunda yürütülmektedir. Türkiye - Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı, Türkiye tarafında Edirne ve Kırklareli illerini, Bulgaristan tarafında ise Hasköy, Yambol ve Burgaz idari yerleşim birimlerini kapsamaktadır. Türkiye-Bulgaristan arasındaki sınır bölgesinin, yerel/bölgesel kalkınma alanında sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde desteklenmesi, sınırın her iki tarafında işbirliği ağlarının oluşturulması ve geliştirilmesi, bu ağlar ile Avrupa Birliği ağları arasında bağlantı kurulmasının

teşvik edilmesidir (DPT, 2007).

3.5.6. IPA Yapılanması

Avrupa Birliği 2007-2013 dönemi için aday ve potansiyel aday ülkelere sağlanacak tüm katılım öncesi mali yardım programlarını tek bir program çerçevesinde toplamıştır. Bu program, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession – IPA) olarak adlandırılmıştır. IPA'nın temel amacı, aday ülkeleri üyelik sonrası Yapısal ve Uyumsal Fonlarının programlaması, yönetim ve uygulamasına hazırlamaktır. IPA kapsamında beş bileşen bulunmaktadır:

1. Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği
2. Bölgesel Kalkınma
3. İnsan Kaynaklarını Geliştirme
4. Kırsal Kalkınma

IPA kapsamında sunulacak yardımlardan aday ülkeler ve potansiyel aday ülkeler olmak üzere iki grup yararlanacaktır. 3 aday ve 4 potansiyel aday ülke olmak üzere toplam 7 ülke fonlardan faydalanacaktır. Türkiye aday ülkeler arasında bulunmaktadır. 2007-2013 döneminde aday ve potansiyel aday ülkelere sağlanacak yardım miktarı toplam 11,5 Milyar Euro'dur. Türkiye'ye 2007-2010 döneminde tüm bileşenler kapsamında 2,256 Milyar Euro yardım verilecektir (Akpınar vd., 2011).

4. BÖLÜM: 2003 – 2011 DÖNEMİ BİLECİK İLİNİN EKONOMİK GELİŞİMİ

4.1. İLİN DOĞAL YAPISI

Bilecik Marmara Bölgesinin güneydoğusunda Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinin kesim noktaları üzerindedir. Bilecik ili toprakları tepelik alanlar, dik ve derin vadilerle yarılmış aşınım düzlükleridir. Dağlar il topraklarının % 32'sine yakın bir bölümünü kaplar. Bu yükselti daha çok tepe görünümündedir. Bozüyük, Gölpazarı, Osmaneli ve Pazaryeri Ovaları başlıca düzlük alanlardır. Sakarya nehri Bilecik ilinin başlıca akarsuyudur. Bu ırmağa dökülen çay ve dereler ilin öteki su kaynaklarıdır. Göynük Çayı, Göksu Deresi, Sarısu Deresi ve Hamsu Deresi diğer küçük akarsulardır. Yağış yönünden yeterli miktara sahip olan Bilecik ili, yüzölçümünün %47'sinin ormanlık alan olması nedeniyle de orman zenginliği bakımından Türkiye'nin şanslı yörelerinden biridir. Bilecik ilinin geçit bölgesinde bulunması, su kaynakları ve farklılık gösteren topografyasına paralel olarak 3 farklı iklim tipi görülür. Genel olarak Merkez, Gölpazarı, Osmaneli ve Söğüt İlçelerinde Marmara Bölgesi; Bozüyük, Pazaryeri ve Yenipazar ilçelerinde ise İç Anadolu Bölgesi iklimleri geçerlidir. Ayrıca Gölpazarı, Osmaneli ve Söğüt ilçelerinin Sakarya Irmağı kıyı şeridinde mikro-klima iklim bölgeleri görülmektedir.

4.2. İLİN NÜFUS YAPISI

4.2.1. İlde Nüfusun Gelişimi

Tablo 11. Yıllar İtibariyle Bilecik İli Nüfusu

Yıllar	Nüfus		Bilecik İli nüfusunun Türkiye nüfusuna oranı (yüzde)
	Bilecik	Türkiye	
1927	114 043	13 648 270	0.84
1935	125 421	16 158 018	0.78
1940	127 977	17 820 950	0.72
1945	136 053	18 790 174	0.72
1950	137 030	20 947 188	0.65
1955	139 233	24 064 763	0.59
1960	145 699	27 754 820	0.52
1965	139 041	31 391 421	0.44
1970	138 856	35 605 176	0.39
1975	137 120	40 347 719	0.34
1980	147 001	44 736 957	0.33
1985	160 909	50 664 458	0.32
1990	175 526	56 473 035	0.31
2000	194 326	67 803 927	0.29
2007	203 777	70 586 256	0.29
2008	193 169	71 517 100	0.27
2009	202 061	72 561 312	0.28
2010	225 381	73 722 988	0.31
2011	203 849	74 724 269	0.27

Kaynak: www.bilecik.gov.tr

Bilecik ili nüfusu yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermesine rağmen giderek artmıştır. Fakat Bilecik ili nüfusunun Türkiye nüfusuna oranı ise giderek azalmıştır. Bu olgu bize Bilecik ili nüfus artış hızının Türkiye nüfus artış hızından daha düşük olduğunu göstermektedir.

4.2.2. İlin Kırsal-Kentsel Nüfus ve Yoğunluğu (2012)

Tablo 12. Kır ve Kent Nüfus Yoğunluğu

İlçe Adı	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km ²)	Yüzölçümü (Km ²)	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu
Merkez	80	841	66.887	51260	15.627
Bozüyük	80	849	67.752	59674	8.078
Gölpazarı	19	592	10.955	6750	4.205
İnhisar	8	341	2.832	1008	1.824
Osmaneli	42	510	21.274	14521	6.753
Pazaryeri	35	326	11.263	6837	4.426
Söğüt	37	530	19.842	13891	5.951
Yenipazar	11	313	3.311	1011	2.300
TOPLAM	47	4302	204.116	154952	49.164

Kaynak: www.bilecik.gov.tr

Yukarıda ki tabloya baktığımızda toplam nüfusun yaklaşık %75'nin şehirlerde olduğunu görüyoruz. İlin nüfus olarak en küçük ilçeleri olan Yenipazar ve İnhisar ilçelerinde ise köy nüfusun şehir nüfusundan daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi ise ilçe ekonomileri tamamen tarıma dayanmaktadır.

4.3. İLİN TARİHİ VE KÜLTÜREL YAPISI

Bilecik'te ilk yerleşim tarihi milattan önce 3000 yılına kadar gitmektedir. Milattan önceki dönemlerde Bilecik'te tunç yapımı için kalay çıkarıldığı bilinmektedir.

Şehrin antik dönemdeki bilinen ismi Agrilion ve Roma dönemindeki adı ise Belekoma'dır. Daha sonraki dönemlerde Bilecik, Roma ve Bizans İmparatorluğu hâkimiyetine girmiş; Selçuklu ve Osmanlı Devletleri tarafından fethine kadar Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Bilecik, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğduğu topraklar olarak büyük öneme sahiptir. Milli Mücadele yıllarında da önemli bir rol oynayan Bilecik sınırları içinde Türk ordusunun Büyük Taarruzu gerçekleştirdiği Metristepe de bulunmaktadır. Bilecik Milli Mücadele yıllarında birkaç kez el değiştirerek

düşman işgaline uğramış ve savaştan çok büyük zarar görmüştür. Milli Mücadele'ye bütün varlığıyla katılan Bilecik'in savaşta gördüğü zararlar nedeniyle nüfusu, sosyal ve ekonomik yapısı çok yara almıştır.

4.4. İLİN EKONOMİK YAPISI

Bilecik İli, Marmara Bölgesi içerisindeki konumu ve gelişmekte olan ulaşım ağıyla son yıllarda ekonomik cazibe ve yayılma merkezi durumuna gelmiştir. İlin ekonomisindeki en önemli pay seramik ve mermer sektörlerine aittir. Dolayısıyla gerek çalışan ve işletme sayısı bakımından gerekse yoğunlaşma katsayısı bakımından metal dışı ürünler sanayii ilin ekonomisindeki en büyük paya sahiptir. Bunların yanı sıra gıda-içecek, makine-metal ve kimya gibi sektörler de ilin ekonomisinde önemli paylara sahiptir. Bilecik ilinin ihracatında en büyük pay sanayi ürünlerine, ikinci olarak madencilığe ve son olarak da tarıma aittir. Bilecik ilinde şerbetçiotu, nar, şeftali gibi önemli tarımsal ürünler de yetiştirilmektedir. Ayrıca tamamlanacak olan yüksek hızlı tren ve kara yolu bağlantıları ile Bilecik önemli bir ulaşım ve lojistik avantajı sağlayacaktır.

İstanbul, Bursa, Ankara gibi büyük merkezlere yakınlığı ve yatırıma uygun sanayi parselleriyle dikkat çeken Bilecik ekonomik anlamda önemli bir avantaja sahiptir. CP Group, Hüttenes Albertus, Koramic ve Vaillant gibi birçok yabancı yatırımcının da bulunduğu Bilecik, gelişen üniversitesi ve yetişmiş insan gücüyle beşeri sermayesini artırarak sanayisini daha çok geliştirmeye adaydır.

4.4.1. Bilecik İlinde Tarım Sektörü

4.4.1.1. Tarımsal arazi yapısı ve tarımsal işletmeler

Bilecik ili 4.307 km² olup 430.700 ha alana tekabül etmektedir. 2003-2011 yılları Bilecik ilinin arazi yapısı aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 13. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Arazi Yapısı

Yıl	Tarım Alanı		Çayır-Mera Alanı		Orman Alanı		Diğer	
	HA	%	HA	%	HA	%	HA	%
2003	140.743	33	32.200	7	205.825	48	51.932	12
2004	140.743	33	32.200	7	205.825	48	51.932	12
2005	140.743	33	32.200	7	228.612	53	28.645	7
2006	140.743	33	32.200	7	228.612	53	28.645	7
2007	140.743	33	32.200	7	228.612	53	28.645	7
2008	140.743	33	32.200	7	228.612	53	28.645	7
2009	140.743	33	32.200	7	228.612	53	28.645	7
2010	140.743	33	32.200	7	228.612	53	28.645	7
2011	140.743	33	32.200	7	228.612	53	28.645	7

Kaynak: Bilecik Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerince oluşturulmuştur.

Tabloya baktığımızda toplam alanın %33'ü tarım alanı, %7'si çayır-mera alanı oluşturmaktadır. Bu alanların payı yıllar itibariyle hiç değişmezken, orman alanı ve diğer diye nitelendirdiğimiz tarım dışı alanların toplam yüz ölçümündeki payları değişiklik göstermiştir. 2004 yılında % 48lik bir paya sahip olan orman alanlarının payı 2005 yılında % 53'e yükselmiştir. Bu bize gösteriyor ki diğer alan diye nitelendirdiğimiz tarım dışı alanlarda ormanlaştırma çalışmaları yapılmıştır.

Bilecik ilinde tarım işletmelerinin yapısına bakacak olursak pek olumlu bir işletme yapısının olmadığını görmekteyiz. İlimizde 18.000 tarımsal işletme bulunmaktadır. İşletmelerin yapısı arazi büyüklükleri dikkate alındıklarında (%46 sı 1-30 da. %32 si 30-50 da., %14 ü 50-75 da., %8 i 75-100 da.) küçük aile işletmesi tipindedir. Tarım arazisi ölüm ve miras sonucu bölünmekte olup, bir hayli parçalanmıştır. Bu konuda bu güne kadar düzenlenmiş sağlıklı istatistik

bulunmamasına rağmen 143.743 ha alanda parsel sayısının 350.000 adet dolayında olduğu tahmin edilmektedir. Bu da arazi karakteri itibariyle rantabl tarım yapılabilmesi açısından parsellerin yeterli büyüklükte olmadığını göstermektedir (Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, [BTİM],2005).

Bilecik ilinde sulama olanaklarına baktığımızda 2003 yılında köy hizmetleri sulamalarının, DSİ sulamalarının ve halk sulamalarının toplamı 21.929 ha iken 2011 yılında bu toplam 21.944 ha olmuştur. Bu göstermektedir ki sulama alanlarını yeteri kadar genişlememiştir.

4.4.1.2. Tarımsal Sanayi Yapısı

Tablo 14. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Tarımsal Sanayi Tesisleri

YIL/ADET	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
İlde Bulunan Tarımsal Sanayi Tesisleri Toplamı	28	28	27	27	32	32	136	140	145

Kaynak: Bilecik Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerince oluşturulmuştur.

İlde ki tarımsal sanayi yapısına bakarsak 2009 yılından itibaren büyük bir artışın olduğunu gözlemlemekteyiz. İlde bulunan başlıca tarımsal sanayi kuruluşları şöyledir;

- Alkollü içki fabrikası
- Un fabrikaları
- Yem fabrikaları
- Yağ fabrikaları
- Unlu mamul üreten fabrikalar
- Şerbetçi otu kurutma tesisleri
- Meyve sebze şoklama tesisi
- Mezbahalar

- Su ürünleri tesisleri
- Süt ve süt mamulleri üreten tesisler

2009 yılı itibariyle ilde unlu mamul üreten fabrikalarda büyük bir artış yaşanmıştır. Bunun yanı sıra yeni üretim tesisleri de kurulmuştur.

4.4.1.3. Bitkisel Üretim Yapısı

4.4.1.3.1. Tarla Bitkileri Üretimi

İldeki tarla bitkileri çok çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan en ön plana çıkanları tahıllar grubunda arpa ve buğday, baklagiller grubunda nohut ve fasulye, endüstri bitkilerinde şeker pancarı, yağlı tohumlu bitkilerde ayçiçeği ve yumru bitkilerde soğan ön plana çıkmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 2003-2011 yılları arasındaki dönemde Bilecik ilinde üretimi yapılan bütün tarla bitkilerinin ekiliş ve üretim miktarı ile hâsıla değeri verilmektedir.

Tablo 15. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Tarla Bitkileri Üretimi

YIL	EKİLİŞ (ha)	ÜRETİM (ton)	HÂSILA (tl)
2003	68.220,40	219.743,40	61.265.000
2004	68.663,20	281.661,00	73.495.571
2005	67.505,80	162.517,70	80.237.529
2006	66.570,00	257.543,00	72.739.746
2007	58.320,00	200.489,00	70.236.954
2008	52.647,50	179.589,00	74.054.740
2009	52.649,10	143.695,00	77.137.280
2010	50.458,30	158.521,00	50.254.643
2011	47.754,20	162.840,00	37.345.813

*2003 yılı Hasılası YTL olarak verilmiştir.

Kaynak: Bilecik Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerince oluşturulmuştur.

Tabloyu incelediğimizde en yüksek verimin 2004 yılında olduğunu görmekteyiz. Üretim miktarları yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermektedir. Bu dalgalanmalar bize tarla bitkileri üretiminin iklim şartlarına bağlı ve duyarlı olduğunu göstermektedir.

İlin tarım ekonomisinde önemli yere sahip olan tarla bitkilerinin hasılasının en yüksek olduğu yıl ise 2005 yılıdır.

4.4.1.3.2. Meyve Üretimi

Bilecik doğal konum ve ekosistem yapısına bakıldığında meyvecilik için elverişli bir yapıya sahiptir. Bu koşullar meyveciliğin gelişimine olanak sağlamaktadır ve iklim çeşitliği nedeniyle meyve çeşitliliğine de zenginlik katmaktadır. Yumuşak çekirdekli içerisnde armut, elma ve ayva, sert çekirdekli erik, kiraz şeftali, vişne ve zeytin, sert kabuklulardan ceviz, üzümü meyvelerden çilek, nar ve üzüm önemli olarak yetiştiriciliği yapılan meyvelerdendir (Köksal ve Güneş, 2003).

Aşağıdaki tabloda 2003-2011 yılları arasındaki dönemde Bilecik ilinde üretimi yapılan bütün meyvelerin ekiliş ve üretim miktarı ile hâsıla değeri verilmektedir.

Tablo 16. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Meyve Üretimi

YIL	EKİLİŞ (ha)	ÜRETİM (ton)	HÂSILA (tl)
2003	10.958,00	51.916,40	46.379.000,00
2004	11.735,10	41.812,70	47.980.075,70
2005	12.014,80	61.470,30	42.172.187,70
2006	11.455,48	51.262,30	41.194.180,50
2007	10.947,51	52.354,30	42.157.326,80
2008	10.357,40	64.692,76	59.042.611,00
2009	8.624,00	60.701,00	55.271.150,00
2010	9.529,00	61.853,00	48.863.541,00
2011	10.137,20	59.307,00	23.815.964,37

*2003 yılı Hasılası YTL olarak verilmiştir.

Kaynak: Bilecik Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerince oluşturulmuştur.

Tabloyu incelediğimizde üretim miktarlarında diğer ürünlerdeki gibi aşırı dalgalanmalar olmadığı gözlenmektedir. Üretimin en çok olduğu yıl 2008 yılıdır. Yine bu yılda diğer yıllara göre hâsıla değeri en yüksektir. 2011 yılına baktığımızda üretimin yüksek olmasına rağmen hasılda bir düşüş gerçekleşmiştir.

Meyveciliğin gelişmesini etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ise il arazisinin büyük bir kısmı engebeli yapıya sahip olmasıdır. Erozyon ile toprak kaybı nispeti yüksektir. Bu alanların sulu tarıma elverişli olmaması ve meyve üretimi yapılamayacağı konusunda çiftçilerimizin yanlış bir kanıya sahip olması, bu sektörün gelişmesini engelleyici etmenlerden diğeridir. İl, tarım il müdürlüğü meyveciliği geliştirmek için kurduğu tesislerde bağ çubuğu ve meyve fidanı üreterek meyveciliğin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca meyveciliğin gelişmesi için çözüm önerileri oluşturmakta ve çiftçileri bilinçlendirmektedir (BTİM, 2003).

4.4.1.3.3. Sebze Üretimi

İlde sebze üretimine baktığımızda; yaprağı yenen sebzelerden marul ve ıspanak, baklagiller sebzelerden fasulye ve börülce, meyvesi yenen sebzelerden kavun, karpuz ve domates en başta gelmektedir.

Aşağıdaki tabloda 2003-2011 yılları arasındaki dönemde Bilecik ilinde üretimi yapılan bütün sebzelerin ekiliş ve üretim miktarı ile hâsıla değeri verilmektedir.

Tablo 17. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Sebze Üretimi

YIL	EKİLİŞ (ha)	ÜRETİM (ton)	HÂSILA (tl)
2003	8.844,50	302.054,50	112.109.000
2004	9.400,20	270.176,70	116.691.210
2005	9.587,90	292.796,50	103.986.194
2006	8.335,50	263.535,00	97.432.356
2007	8.124,70	250.348,70	99.103.685
2008	7.231,60	269.842,05	120.888.918
2009	6.616,70	247.132,00	100.139.400

2010	5.852,50	247.132,00	98.147.350
2011	6.131,60	247.132,00	108.225.410

*2003 yılı Hasılası YTL olarak verilmiştir.

Kaynak: Bilecik Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerince oluşturulmuştur.

Tabloyu incelediğimizde gözümüze çarpan 2005 yılından itibaren sebze ekim alanının giderek azaldığını görmekteyiz. Buna paralel olarak ise üretim miktarlarında da bir düşüş yaşanmaktadır.

Sebze ekim alanı ve üretim miktarlarındaki düşüşün bazı sebepleri bulunmaktadır. Sebze üretimindeki bu düşüşün sebeplerine baktığımızda sebze üretimi için en elverişli alan olan Sakarya vadisinde arazi yapısının miras yoluyla parçalanarak rantabl halden çıktığını görülmektedir. Ayrıca çiftçilerin almış olduğu bazı sebze tohumlarıyla hastalıkların çoğaldığı da etkenlerden birisidir. Bu sorunları giderebilmek ve sebze üretimini arttırmak için özellikle Sakarya vadisinde çiftçiler arasında ortaklık bağını güçlendirerek büyük tarım işletmeleri ile seracılık faaliyetlerine hız kazandırılmalıdır (BTİM, 2003).

4.4.1.4. Hayvansal Üretim Yapısı

4.4.1.4.1. Hayvan Varlığı

Tablo 18. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Hayvan Varlığı

YIL/ ADET	Koyun Kuzu	Keçi Oğlak	Sığır	Kümes Hayvanları	At, Katır, Eşek	İpek Böcekçiliği (kutu)	Arıcılık (kovan)
2003	42.260	24.028	31.275	1.117.239	2.365	1.296	9.757
2004	47.382	27.397	34.330	1.997.705	1.683	910	9.757
2005	55.213	27.987	36.297	2.005.581	1.683	1023	9.376
2006	50.541	23.486	38.720	37.128	1.322	932	8.011
2007	49.530	24.135	38.783	37.552	732	675	10.037
2008	54.840	20.980	36.645	50.590	850	666	3.319

2009	57.649	25.978	46.881	1.720.475	1.083	622	10.507
2010	55.547	34.742	38.695	772.803	920	525	10.137
2011	61.950	38.355	23.540	664.330	873	525	10.092

Kaynak: Bilecik Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerince oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde Bilecik ilinde hayvan varlığındaki değişimler gözlenmektedir. Küçük baş hayvan olarak adlandırdığımız koyun-kuzu ve keçi-oğlak sayısına baktığımızda yıllar itibariyle aşırı bir dalgalanma söz konusu olmamakla birlikte 2003'ten 2011 yılına gelindiğinde bir artışın olduğunu görmekteyiz. Özellikle keçi-oğlak sayısına baktığımızda 2003 yılından 2011 yılına gelindiğinde % 40'lara varan bir artış olmuştur.

Büyük baş hayvanlara yani sığır hayvanlarına baktığımızda yıllar itibariyle bir artışın olduğu görülmektedir. En yüksek hayvan sayısı 2008 yılında gerçekleşmiştir. 2011 yılına gelindiğinde ise büyük baş hayvan sayısında 2003 yılı hayvan sayısının altına düşmüştür.

Kümes hayvanlarında ki durum ise çok dikkat çekmektedir. 2005 yılında en yüksek seviyesinde olan hayvan sayısı bir sonraki yıl en düşük seviyesine inmiştir. Bunun nedeni ise ülkemizde baş gösteren kuş gripi hastalığıdır. Bu hastalık sebebiyle çok sayıda kümes hayvanı telef olmuştur. Devam eden yıllarda ise tekrar eski seviyesine kavuşmaya yaklaşmaktadır.

Yük hayvanlarında ise yıllar itibariyle azalma meydana gelmiştir. Yük hayvanlarında olduğu gibi Bilecik ilinin simgelerinden biri olan ipek böcekçiliğinde de yıllar itibariyle düşüş yaşanmıştır. Bunun yanı sıra arıcılıkta da yıllar itibariyle dalgalanmalar yaşanmasına rağmen bir artışın olduğunu görülmektedir.

4.4.1.4.2. Hayvansal Üretim Gelişimi

Tablo 19. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Hayvansal Ürünler Üretimi

YIL/TON	Et	Süt	Tavuk Eti	Yumurta milyon Adet	Bal	İpek Kozası	Su Ürünleri
2003	1.580	12.252	18.893	20.671	152	44	1.485
2004	1.577	10.000	19.467	28.267	152	31	770
2005	3.743	49.541	17.994	22.044	132	35	746
2006	2.841	45.562	24.374	20.599	93	29	886
2007	5.412	47.084	17.434	20.360	122	16	895
2008	2.004	49.029	65.024	20.133	93	22	903
2009	761	71.598	24.860	20.438	143	20	699
2010	2.124	42.177	18.496	20.558	134	16	612
2011	2.352	43.209	17.813	21.253	133	20	754

Kaynak: Bilecik Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerince oluşturulmuştur.

Hayvansal ürünlerin gelişimine baktığımızda yıllar itibariyle dalgalanmaların oluştuğunu görülmektedir. Dalgalanmanın en az seviyede olduğu ürün yumurtadır. Et üretiminde maksimum üretim seviyesi 2007 yılında gerçekleştirilirken, tavuk etinde ise maksimum üretim seviyesi 2008 yılında gerçekleştirilmiştir. Süt üretiminde maksimum üretim ise 2009 yılında görülmektedir. Süt üretiminde 2003 yılından 2011 yılına gelene kadar artışın yükseldiği çok açıktır. Yıllar itibariyle sürekli düşüşün yaşandığı ürün ise ipek kozasıdır.

4.4.1.5. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklemesi Programı Çalışmaları

Tarım Gıda ve Hayvancılık Bakanlığınca 2006-2010 yılları arasında uygulanan Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı; Bakanlar Kurulunun 2011/1409 sayılı kararı ile 2011-2015 yılları arasında 5 yıl süre ile uygulanmasına karar verilmiştir (BTİM, 2009).

Bu karar çerçevesinde Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi hakkındaki Tebliğ (Tebliğ No: 2011/9), 11.03.2011 tarih ve 27871 sayılı Resmi Gazete'de, Makine Ekipman Alımlarının Desteklenmesi hakkındaki Tebliğ (Tebliğ No: 2011/10) ise, 10.03.2011 tarih ve 27870 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Program kapsamında tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik olarak; yeni tesislerin yapımı, mevcut tesislerin kapasite artırımı ve teknoloji yenilenmesi ile yarım kalmış tesislerin tamamlanmasına yönelik yatırımlara, alternatif enerji kaynakları kullanılan seraların yapımına, mevcut sulama tesislerinin modern basınçlı sulama tesislerine dönüştürülmesine yönelik, iyileştirme ve geliştirme yatırımlarına ve süt sağım üniteli küçükbaş hayvan ve manda yetiştiriciliği konularında aşağıda belirtilen oranlarda hibe desteği verilmektedir (BTİM, 2009).

Verilen hibe desteği oranları;

- 1- Gerçek kişi başvuruları için 150 bin TL'lik proje toplam tutarının % 50'si olan 75 bin TL,
- 2- 2- Tüzel kişi başvuruları için 600 bin TL'lik proje toplam tutarının % 50'si olan 300 bin TL,
- 3- 3- Basınçlı sulama sistemi projelerine ise 600 bin TL'lik proje toplam tutarının % 75'i olan 450 bin TL'dir

Söz konusu Tebliğe göre son başvuru tarihi olan 09.05.2011 tarihine kadar bu kapsamda İlde 3 adet Ekonomik Yatırımlar ve 1 adet Toplu Basınçlı Sulama projesi olmak üzere toplam 4 adet proje başvurusu yapılmıştır. Başvurular İl Proje Değerlendirme Komisyonu tarafından değerlendirilmiş başvuruların tamamı uygun görülerek değerlendirme raporları ve sonuç tabloları nihai karar için Bakanlığa gönderilmiştir. Bakanlıkça da bu projelerin tamamı uygun görülerek hibe desteği verilmesine karar verilmiştir. Karar proje sahibi yatırımcılara tebliğ edilmiş ve yatırımcıların hepsiyle de Hibe Sözleşmesi imzalanmıştır (BTİM, 2011).

4.4.2. Bilecik İli Ekonomisinde Sanayinin Yeri

Sanayileşme kavramı, sınai faaliyetlerin toplam üretim miktarını arttırmak suretiyle, ancak diğer sektörlerden daha hızlı büyüyerek, toplam hâsıla, istihdam ve

ihracattaki payını gittikçe yükseltmesi, GSYİH katkısının artması süreci biçiminde algılanmaktadır. Bilecik ilinin ekonomik yapısında sanayi sektörünün yerine baktığımızda, geçmişten günümüze gelen çizgide yöredeki doğal girdileri işleyen sanayilerin öncelikle kurulduğu görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 1970'lere kadar gelen süreçte ilde sanayinin yok denece görülmektedir. Bu durum, ilin 1973 yılında KÖY kapsamına alınmasıyla değişiklik göstermiş ve sanayileşme öncelikle Bozüyük ve Osmaneli ilçelerinde başlamış, daha sonra yatırımlardan il merkezinin de faydalanması için 1976 yılında Organize Sanayi Bölgesi (OSB) kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Bu süreç, 1981 yılında ilin KÖY kapsamından çıkarılması sonucunda sanayileşmede yatırım kapasitesi belli bir düzeyde azalma ile devam etmiştir (İncekara ve Gül, 2003).

Diğer taraftan 1994 yılında Bilecik'in 2. Organize sanayi Bölgesi alt yapı ve tahsis çalışmaları tamamlanmıştır. Ayrıca Bozüyük, Osmaneli, Pazaryeri ve Söğüt ilçelerinde OSB'ler kurulmuştur.

Bilecik ilinde toplam 6 adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bunların 2 tanesi merkez ilçede 4 tanesi ise daha önce bahsettiğimiz ilçelerde bulunmaktadır. Toplam 6 OSB'de 236 parsel bulunmakta ve günümüzde doluluk oranı ise %52 oranındadır. Merkez ilçede bulunan organize sanayi bölgelerinin hemen hemen tamamı dolu olmakla birlikte bahsettiğimiz ilçelerdeki OSB'lerde doluluk oranı azdır. Bu bölgelerdeki işletmeler daha çok önceden kuruldukları için OSB'lerin dışında kurulmuşlardır. Bilecik ilinde sanayinin en çok gelişmiş olduğu bölge Bozüyük ilçesidir. Bu ilçedeki fabrikalar sektöründe Türkiye'de önde gelen firmalardır.

Bilecik ili sanayiinde ön plana çıkan sektörlere bakacak olursak seramik sektörü ve mermer sektörü başta gelmektedir.

Bilecik İli seramik kaplama malzemeleri ve seramik sağlık gereçleri alanında önemli bir yere sahiptir. Seramik üretimi için önemli sayılan feldspat, kaolen ve kil gibi hammaddelerin Bilecik ili ve ilçelerinde bulunması seramik sektörüne yönelik ilk yatırımların bu bölgede yapılmasına neden olmuştur. Bilecik ilinde seramik sektöründe faaliyet gösteren işletmeler ürettikleri ürünlerinin birçoğunu yurt dışına ihraç etmektedirler. Bilecik ili mermer sektöründe Türkiye ekonomisinde önemli yer tutmakta ve Bilecik mermerleri hem ulusal hem de uluslararası pazarda çok iyi

tanınmaktadır. Nitekim DPT'nin (2006) illerin öne çıkan sanayi sektörleri araştırmasında Bilecik'te süsleme ve yapı taşının kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi adı altında mermer sektörü birinci derecede öne çıkan sektörler arasında yer almaktadır. Bilecik İli ile ilgili mermer rezervleri hem tür hem de kalite bakımından önemli bir yere sahip olup, uluslararası piyasada en çok talep edilen Türk mermer türlerinden birisi de Bilecik Beji'dir. Bilecik ili sanayi işletmelerinin sektörel dağılımındaki paylar aşağıdaki gibidir;

- Metal dışı ürünler sanayii: %30
- Gıda ve içki sanayii: %16
- Metalik olmayan maden üretimi sanayii: %14
- Metal-Makine Sanayii: %11
- Kimya sanayii: %10
- Diğer sanayi: %16 şeklindedir (www.investin.gov.tr/bilecik adresinde 10 Mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.).

Bilecik ilinde sanayi ve ticaret sektöründe değişmelere bakacak olursak aşağıdaki tabloda bize ilde kurulan ve kapanan şirket ve kooperatiflerin belli bir döneme ait istatistikî bilgilerini vermektedir.

Tablo 20. Bilecik İli 2003-2009 Dönemi Kurulan ve Kapanan Şirket ve Kooperatiflerin Sayısı

YIL	Kurulan Şirket ve Kooperatiflerin Toplam Sayısı	Kapanan Şirket ve Kooperatiflerin Toplam Sayısı	Kurulan Ticaret Ünvanlı İşyeri Sayısı	Kapanan Ticaret Ünvanlı İşyeri Sayısı
2003	35	3	108	21
2004	58	1	81	117
2005	57	9	101	52
2006	85	21	109	62
2007	86	11	95	60
2008	81	5	81	76
2009	66	12	97	527
Toplam	468	62	672	915

Kaynak: TÜİK,2012,s.94

Tabloyu incelediğimizde Bilecik ilinde kurulan şirket ve kooperatiflerin toplam sayıları 2003 yılında itibaren artış eğilimi gösterirken, 2007 yılından itibaren azalmaya başlamıştır. Kurulan şirket ve kooperatiflerin 7 yıldaki toplam değeri ile kapanan şirket ve kooperatiflerin 7 yıldaki toplam değerinden çok yüksek olduğunu görmekteyiz.

Kurulan ve Kapanan ticaret ünvanlı işyeri sayını bakacak olursak bizi iyi bir sonuç karşılamamaktadır. 2009 yılına kadar kurulan ve kapan ticaret ünvanlı işyeri sayısında çok büyük fark olmasa da 2009 yılında kapanan ticaret ünvanlı işyeri sayısında çok büyük bir artış olmuştur.

İlin maden rezervleri bakımından zengin olduğunu bahsetmiştik. Bilecik ilinde bu dönemde cam yapımında kullanılan hammaddenin bulunmasıyla beraber ilin ekonomisine ve sanayi yapısına katkı sağlamıştır. Yalnız bu katkıdan Bilecik ili yeteri kadar fayda sağlayamamıştır. Hammaddenin il sınırları içerisinde çıkartılmasına rağmen hammaddeyi işleyen fabrika ile 40 km mesafede bulunan Bursa'nın Yenişehir ilçesine kurulmuştur. Sadece hammadde işleme tesisleri Bilecik ilinde bulunmaktadır. Bu olay ilin ekonomisi için büyük bir kayıp olmuştur. Bunun yanı sıra ilde çimento hammaddesinin bulunmasıyla beraber Bilecik ili sanayisi ve ekonomisi için büyük bir yatırım gerçekleşmiştir. Bu dönemde Bilecik iline bir çimento fabrikası ve bununla beraber bir beton santrali kurulmuştur.

DPT tarafından hazırlanan illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Bilecik ili 1973 yılında 67 il içerisinde 52. sıradayken 1996 yılında 17. sıraya yükselmiştir. Sanayi sektörü bu gelişmede önemli bir paya sahiptir (İncekara ve Gül, 2003). 2003 yılında bu sıralamada Bilecik ili 18. Sırada bulunmaktadır (Dinçer, Özaslan ve Kvasoğlu, 2003), Fakat Bilecik ili bu sıralamada 2011 yılında 27. sıraya kadar gerilemiştir (<http://www.ika.org.tr/NewsDownload/sege2011.pdf> adresinden 11 Mayıs tarihinde alınmıştır.).

Bilecik ilinde sanayinin büyük bir paya sahip olduğunu enerji tüketim verilerine bakarak da anlayabiliriz. 2004 yılında ilde toplam elektrik tüketimi 1619 537 MWh iken bunun 1 489 496'sı sanayi sektöründe kullanılmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise bu miktarlarda düşüş yaşanmıştır. 2010 yılında toplamda 1 167 249, sanayi sektöründe ise 955 517 MWh'ye kadar gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, [TÜİK], 2012).

Bilecik ilinde işsizlik oranlarını incelemek bize ildeki ekonomik yapı hakkında bilgi vermek için yardımcı olacaktır. Aşağıdaki tabloda Bilecik ili ve ülkemizdeki işsizlik oranlarını vermektedir.

Tablo.21: 2008-2011 Dönemi Türkiye ve Bilecik İli İşsizlik Oranları

YIL	İşsizlik Oranı	
	Türkiye (%)	Bilecik (%)
2008	11,0	8,2
2009	14,0	8,5
2010	11,9	7,7
2011	7,9	5,3

Kaynak: TÜİK, Temel İş Gücü Göstergeleri.

Tabloyu incelediğimizde Bilecik ilindeki işsizlik oranının ülke oranının altında olduğunu görülmektedir. Aynı zamanda yıllar itibariyle ildeki işsizlik oranında azalma eğiliminin olduğu gözlenmektedir.

4.4.2.1. Bilecik İlinde Dış Ticaret

4.4.2.1.1. İthalat

Türkiye'nin ve Bilecik ilinin 2005-2011 dönemine ait ithalat rakamları EK.1'deki tabloda verilmiştir. EK.1'deki tabloyu incelediğimizde, Bilecik ilinde ithalat ülkemizde de olduğu gibi yıllar itibariyle artmıştır. Bilecik'te en çok ithal edilen ürünler imalat sektöründedir. Bunu sırasıyla madencilik ve taş ocakçılığı ve tarım ve ormancılık ürünleri takip etmektedir. Bilecik ilinin Türkiye'nin toplam ithalatındaki payı 2005 yılında % 0,04 civarında iken, 2011 yılında bu oran % 0,07'lere yükselmiştir.

4.4.2.1.2. İhracat

Türkiye'nin ve Bilecik ilinin sektörlerdeki 2005-2011 dönemi ihracat rakamları EK.2'deki tabloda verilmiştir. EK.2'deki tabloyu incelediğimizde Bilecik ilinde ihracatın en çok gerçekleştiği sektör imalat sektörüdür. İkinci sırada madencilik ve taş ocakçılığı üçüncü sırada ise tarım ve ormancılık sektörleri gelmektedir. İlde bu üç sektörde ihracat gerçekleşmektedir.

EK.2'deki tabloyu incelediğimizde bazı yıllarda bir önceki yıla göre düşüş yaşansa bile görece bir artışın olduğunu görülmektedir. Tarım sektöründeki ihracat artışı dikkatimizi çekmektedir. Sektörler arasındaki rakamları incelediğimizde 2009 yılında imalat ve madencilik ve taş ocakçılığı sektörlerinde ihracat en düşük seviyede iken tarım sektöründe en yüksek seviyededir. Bilecik ilinin Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı %0,05 civarındadır. Bu oran yıllar itibarıyla fazla bir değişiklik göstermemiştir.

4.4.3. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), 14 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Kalkınma Ajansımızın teşkilat yapısı; Kalkınma kurulu, yönetim kurulu ve genel sekreterlikten oluşmaktadır. Kalkınma Kurulu danışma organı, yönetim kurulu karar organı, genel sekreterlik ise icra organıdır. BEBKA; Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon ve işbirliğini geliştirerek kalkınmaya yön veren, yerel sorunlara yine yerel odaklı çözümler sunan, kaynakların yerinde ve etkin kullanımıyla sürdürülebilir kalkınmaya hizmet eden bir kurumdur. Temel amacı kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum ve üniversiteler arasındaki koordinasyon ve işbirliğini sağlayarak bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bu amaç doğrultusunda bilimsel yöntemlerle ve katılımcı bir anlayışla bölgesel önceliklerimizi belirleyen 2010-2013 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı hazırlanmıştır. BEBKA, bölge planı ve programları ile yıllık çalışma programı ve ilgili başvuru rehberlerinde belirlenen alanlarda bölge aktörlerine mali ve teknik destek sağlayabilir. Ajansın sağlayabileceği mali destekler; doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği olmak üzere üçe ayrılmaktadır (<http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-7-hakkimizda.html> adresinden 12 Mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.).

Bu kapsamda Bilecik ilinde kaç adet projenin desteklendiğini inceleyelim.

2010 yılında toplam 12 milyon bütçeli 62 proje gerçekleştirilmiş olup bu projelerin 6'sı Bilecik ilinde gerçekleşmiştir. Bu projeler aşağıda sıralanmıştır (<http://www.yarin11.com/bilecik/bebkada-bilecikin-payi-ne-h804.html> adresinden 12 Mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.).

- Pelitözü Göl Park Projesi (820 Bin TL bütçeli, %75 BEBKA destekli)
- Osmanlı Kültür ve El Sanatları Merkezi Projesi (270 Bin TL bütçeli, %75 BEBKA destekli)
- Kadın El Sanatları Kazandırma ve Çevre Düzenlenmesi Projesi (90 Bin TL bütçeli, %75 BEBKA destekli)
- Fevziöglü Un Fabrikası Geliştirme Projesi (520 Bin TL bütçeli, %50 BEBKA destekli)
- Bozüyük Bozvit Fabrikası Projesi (650 Bin TL bütçeli, %50 BEBKA destekli)

2011 yılında gerçekleştirilen toplam 76 proje için 16 milyon TL bütçe ayrılmıştır. Bilecik ilinde ise 6 proje gerçekleşmiştir. Bu projeler aşağıdaki gibidir (<http://www.yarin11.com/bilecik/bebkada-bilecikin-payi-ne-h804.html> adresinden 12 Mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.).

- Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesine Destek Projesi (300 Bin TL bütçeli, %75 BEBKA destekli)
- İnhisar Belediyesi 90 kwp Güneş Enerjisi Santrali Projesi (640 Bin TL bütçeli, %75 BEBKA destekli)
- Bilecik 2. Organize Sanayi Bölgesi Atık Su Arıtma Tesisi Projesi (670 Bin TL bütçeli, %75 BEBKA destekli)
- TMG Doğal Taş Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. Mermer Atıklarının Ekonomik Değere Dönüştürülmesi Projesi (1Milyon 100 Bin TL bütçeli, %37 BEBKA destekli)
- Dikmen Tarım Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. Patlıcan Çeşitlerinde Haploid Kültür ile Islah Materyali Üretimi Projesi (280 Bin TL bütçeli, %50 BEBKA destekli)

- 404 Kimya Sanayi ve Tic. A.Ş. İnşaat Perliti İmalatı Projesi (850 Bin TL bütçeli, %35 BEBKA destekli).

4.5. BİLECİK İLİNDE SOSYO-EKONOMİK GELİŞMELER

4.5.1. Bilecik İlinde Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Bilecik ili eğitim seviyesine baktığımızda okumu yazma bilenlerin oranı %96,3 ile % 93,3 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye genelinde ise okuma yazma oranının en yüksek olduğu 5. ildir. Nüfusun çoğunluğunun eğitim derecesi lise ve düzeyindedir.

Aşağıdaki tabloda Bilecik ilinde 2003-2011 yılları arasındaki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları verilmiştir.

Tablo 22. Bilecik İli 2004-2012 Dönemi Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Eğitim Öğretim Yılı	Okul	Öğretmen	Öğrenci
2004/2005	179	1719	34.067
2005/2006	179	1685	35.306
2006/2007	195	1724	36.082
2007/2008	198	1844	35.785
2008/2009	214	1842	37.195
2009/2010	213	2068	38.326
2010/2011	209	2167	39.387
2011/2012	196	2107	38.851

Kaynak: TÜİK,2012,s.104

Tabloyu incelediğimizde ilde eğitim alanında gelişmelerin olduğunu görmekteyiz. Okul sayısı bazı yıllar da azalış göstermişse bile nihai olarak bir artış vardır. 2004 yılında bir öğretmen başına yaklaşık 20 öğrenci düşerken 2011 yılında öğretmen başına 18 öğrenci düşmektedir.

Eğitim alanındaki en önemli gelişme ise Bilecik iline bir üniversitenin kurulmasıdır. 29 Mayıs 2007 tarihinde Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi kurulmuştur. Üniversite kurulmadan önce Dumlupınar Üniversitesine bağlı bir fakülte, Osmangazi Üniversitesine bağlı 5 meslek yüksekokulu ve Anadolu Üniversitesine bağlı 2 meslek yüksek okulu bulunmaktaydı. Üniversite 2 enstitü, 3 fakülte, 1 yüksekokul ve 7 meslek yüksek okulu ile öğretim vermektedir. 2003 yılında 4 bin civarında olan öğrenci sayısı 2011 yılına gelindiğinde 9 bin civarına ulaşmıştır. Öğrenci sayının artması ilin ekonomisine de katkı sağlamaktadır.

Ayrıca ilde bir üniversitenin bulunması ile bilimsel ve akademik çalışmalar artacağından dolayı ilin ekonomisine doğrudan ve dolaylı olarak etki edecektir.

4.5.2. Bilecik İlinde Sağlık Alanındaki Gelişmeler

Bilecik ilinde sağlık sektörüne baktığımızda ilde 2003 yılında 4 devlet hastanesi bulunurken 2011 yılında bu rakam 6'ya ulaşmıştır. İlde devlet hastanesinin dışında özel bir hastane mevcut değildir. Aşağıdaki tabloda 2003 ve 2011 yıllarında ki sağlık personelinin sayıları verilmiştir.

Tablo 23. Bilecik İli 2003-2011 Dönemi Sağlık Personeli ve Eczacı Sayısı

Yıl/Sayı	Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru	Hemşire	Ebe
2003	149	33	44	86	188	126
2004	146	32	44	115	182	125
2005	152	33	45	131	195	136
2006	154	31	49	149	224	138

2007	153	31	48	233	233	150
2008	170	30	51	251	232	161
2009	201	37	55	272	225	155
2010	227	46	59	284	256	170
2011	250	50	58	343	332	175

Kaynak: TÜİK, Sağlık Personelinin İllere Göre Dağılımı

Tabloyu incelediğimizde ildeki sağlık personeli sayının bazı yıllarda çok düşük azalmalar olmasına rağmen 2011 yılına gelindiğinde fark edilir bir artışın olduğu görülmektedir. 2003 yılında 149 olan hekim sayısı 2011 yılında 250'ye ulaşmıştır. Bu artış yukarıda tabloda verilen sağlık personelinin hepsinde gerçekleşmiştir.

4.5.3. Bilecik İli Toplu Konut Faaliyetleri

Ülkemizdeki hızlı nüfus artışı beraberinde barınma sorununu da getirmiştir. Bu kapsamda Toplu Konut İdaresi'nce (TOKİ) ülke genelinde toplu konut faaliyetleri uygulanmıştır.

Bir çok dar gelirli aile yapılan toplu konut projeleriyle ev sahibi olmuştur ve barınma ihtiyacı belli bir oranda karşılanmıştır. Dar gelir vatandaşlar bu projelerle kira ödemekten kurtulmuş ve kira öder gibi taksit ödemeleriyle ev sahibi olmuştur.

Bu kapsamda Bilecik ilinde de toplu konut projeleri uygulanmış ve bir çok dar gelirli aile ev sahibi olmuştur. Bilecik ilinde bu kapsamda Merkez İlçe, Bozüyük, Pazaryeri ve Osmaneli ilçelerinde 1540 adet konut yapılmıştır. Ayrıca bu projeler gerçekleştirilirken birçok kişide istihdam edilmiş ve bölge ekonomisine direk ya da dolaylı olarak katkı sağlanmıştır.

Toplu konut faaliyetlerinin yanı sıra ilde öne çıkan sektörlerden biride inşaat sektörüdür. TOKİ'nin haricinde birçok Bilecik'li girişimci inşaat sektöründe hızla faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunun haricinde farklı illerden girişimcilerden özellikle Bilecik ilinde inşaat sektöründe girişimler yapmışlardır. 2004 yılında başlayan bu girişimler devam eden yıllarda daha hızlı bir ivme kazanarak devam

etmiştir.

4.5.4. KÖYDES Projeleri

Bilecik ilinde köydeş projeleri kapsamında yıllar itibariyle yapılan projeler aşağıdaki gibidir.

2005 yılında KÖYDES projesi kapsamında ilde köy yolları için 508.000 TL, köy içme suları için 315.000 TL olmak üzere toplam 823.000 TL ödenek tahsis edilmiş olup, ile tahsis edilen bu ödeneklerle 2 köy kapalı şebeke içme suyuna kavuşturulmuş, 12 adet köy yolu projesi tamamlanarak halkın hizmetine sunulmuştur. 12 adet köy yolu projesi ile 13 km I. kat, 11. Km. II. Kat asfalt kaplama, 10,5 km stabilize kaplama ve 2 adette menfez yapılmıştır. Planlanan projelerin tamamı ikmal edilerek köylünün hizmetine sunulmuştur.

2006 yılında KÖYDES projesi kapsamında ile köy yolları için 11.330.750 TL, köy içme suları için 1.085.000 TL, toprak ve küçük su kaynaklarının geliştirilmesi için 701.000 TL, köy kanalizasyonları için 273.250 TL olmak üzere toplam 92 proje için 13.390.000 TL ödenek tahsis edilmiştir. 2006 yılında KÖYDES projesi kapsamındaki 92 projenin 91'i gerçekleştirilmiştir. Devam eden 1 adet proje ise 2007 yılında ödenekleri nispetinde bitirilmiştir.

Bu projelerden; içme suyu projesi kapsamında 6 yeni tesis, 15 tesis geliştirme olmak üzere toplam 21 proje, 8 adet kanalizasyon projesi, 1 adet toprak ve küçük su kaynaklarının geliştirilmesi projesi, 61 adet köy yolları projesi kapsamında ise 287,4 km. I. kat, 86 km II. kat olmak üzere 373,4 km. asfalt yol yapımı tamamlanmıştır. 2006 yılında sonuçlanmayan proje İl Özel İdaresince yürütülen Osmaneli-Çerkeşli Göleti Sulama Projesi olup, İl Özel İdaresi programında proje sürdürülmektedir.

Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile 2007 yılında köy yolları ve köy içme suları projeleri için İle toplam 11.855.000 TL ödenek tahsis edilmiştir. Tahsis edilen bu ödenekler ile toplam 103 projenin yapılması öngörülmüştür.

İlin merkez ve ilçelerinde 83 köy yolu projesi için 10.625.000,00 TL, 20 adet içme suyu projesi içinde 1.230.000,00 TL ödenek ayrılmış olup, bununla 2 yeni tesis,

13 tesis geliştirme, 5 bakım onarımı yapılması planlanmıştır.

Ancak, yapılan ihale tenzilatlarından kalan ödenekler ile köy yollarındaki proje sayısı 96, içme sularındaki proje sayısı ise 31 olmak üzere toplam proje sayısı 128'e yükselmiştir.

2007 KÖYDES projesi kapsamında 96 adet köy yollarına ait proje gerçekleştirilmiştir. Bu projeler ile Bilecik'te 170 km. I. kat asfalt kaplama, 207 km. II. kat asfalt kaplama olmak üzere Toplam 377,86 km. asfalt kaplama, 12 km. stabilize yol yapılmıştır. 11 km. de onarım çalışması yapılmıştır.

2007 KÖYDES projesi kapsamında içme sularına ait 32 adet projenin 31 adedi bitirilmiştir. İnhisar ilçesindeki 1 adet proje 2008 yılı içerisinde tamamlanmıştır.

KÖYDES projesi kapsamında 2008 yılında İle 3.390.000,00 TL ödenek tahsis edilmiştir. Bu ödeneğin 2.076.976,00 TL si köy yollarının yapımı, bakımı ve onarımına; 1.231.000,00 TL si içme suları yapım ve bakım onarımına, 82.024,00 TL si ortak alım giderlerine (mal, malzeme, akaryakıt ve yedek parça vb.) ayrılmış olup, Valilik Makamınının 15.09.2008 tarih ve 4045 sayılı olurları ile ortak alım giderlerine ayrılan 82.024,00 TL ödenek Merkez-Koyun köy içme suyu inşaatına aktarılmıştır. Tahsis edilen bu ödeneklerle Köy yollarında 17 proje, İçme sularında 14 proje olmak üzere toplam 31 projenin yapımı planlanmıştır.

Ancak ihale tenzilatlarından artan ödeneklerle ek olarak, Köy yollarında 4 proje, İçme sularında 6 proje olmak üzere toplam 10 proje alınarak toplam 41 proje üzerinde çalışma yapılmıştır.

2008 KÖYDES projesi kapsamında 21 adet köy yollarına ait proje gerçekleştirilmiştir. Bu projeler ile İlde 22 km. I. kat asfalt kaplama, 46 km. II. kat asfalt kaplama olmak üzere Toplam 68 km. asfalt kaplama, 22 km. stabilize yol yapılmıştır.

2008 KÖYDES projesi kapsamında içme sularına ait 20 adet projenin 20 adedi de bitirilmiştir. İnhisar-Tozman içme suyu projesi 2007 yılından devam eden proje olup, 2008 yılı içerisinde tamamlanmıştır.

2009 Yılı KÖYDES Programında sene başında; Köy Yollarına 1.333.351,00 TL İçme sularına 1.209.649,00 TL olmak üzere toplam 2.543.000,00 TL ödenek tahsis edilmiş olup, bu ödeneklerle Köy yollarında 16 proje, içme sularında 15 proje olmak üzere toplam 31 projenin yapımı planlanmıştır. Ayrıca köy yollarında 16 proje ile 5 km. I. kat asfalt kaplama,61 Km. II. kat asfalt kaplama yapımı planlanmıştır. Artan ödeneklerle Köy yolları ek programın 2 proje, içme suyu ek programın 9 proje olmak üzere toplam 11 proje ek programa alınmıştır. ek programa alınan bu projelerle toplamda 42 proje üzerinde çalışma yapılmış, 42 proje de tamamlanmıştır. Köy yollarında ek programla beraber 5 km. I. kat asfalt kaplama,70 km .II. kat asfalt kaplama yapımı tamamlanmıştır.

2010 yılında köy yolları projelerine sene başında tahsis edilen 1.378.338,00 TL. ödenekten 57.174,00 TL. ödenek içme suları yapım projelerine aktarılmış olup, kalan 1.321.164,00 TL. ödenek ile 13 proje ile 1,2 km.onarım,1,2 km.stabilize,16,2 km. I. kat asfalt,20,9 km. II. kat asfalt yapımı tamamlanmıştır. İçme suları projelerine sene başında tahsis edilen 1.211.714,00 TL. ödeneğe 122.359,00 TL aktararak ödenek toplamı 1.334.073,00 TL olmuştur. Bu ödenek ile sene başında planlanan 17 projeden 15 projenin uygulaması tamamlanmıştır. Devam eden iki projenin ihalesi yapılmış olup, 2011 yılında tamamlanacaktır. Ayrıca artan ödenekler ile 12 proje ek programa alınmış olup,11 projenin uygulanması tamamlanmıştır. Devam eden bir proje 2011 yılında tamamlanacaktır. Küçük Ölçekli Sulama Projelerine sene başı tahsis edilen 1.368.674,00 TL ödenekten 10.134,00 TL Cari harcamalar için, 65.185,00 TL içme suları projelerine aktarılmış olup, 1.293.355,00 TL ödenek kalmıştır. Bu ödenek ile, sene başı planlanan 6 projeden 4 projenin uygulaması tamamlanmıştır.

2011 yılında ilde köy yolları için 3.280.111 TL, içme suyu projeleri için 1.263.430 TL, sulama projeleri için 1.274.564 TL ve sayısal haritalar için 125.000 TL ödenek ayrılmıştır. Bu kapsamda 26 köy yolu projesi, 50 içme suyu projesi, 10 sulama projesi olmak üzere toplamda 86 proje gerçekleşmiştir. Bu projeler kapsamında 18.060 kişi fayda görmüştür. (http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=1070 adresinden 15 Mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.).

4.6. İLİN TURİZM YAPISI

Bilecik ilinin tarihi ve kültürel yapısını anlatırken kuruluş ve kurtuluş şehri Bilecik diye başlık atmıştık. Bilecik ili tarihi ve kültürel açıdan kuruluşun ve kurtuluşun beşiği olması nedeniyle turizm açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yüzde Bilecik ilinin ziyaretçi sayılarını ve turizm potansiyelini inceleyeceğiz.

4.6.1. Bilecik İli Ziyaretçi Sayısı

Bilecik ili tarihi ve kültürel açıdan zengin bir mirasa sahiptir. Bu zengin mirasın il ekonomisi için önemli katkıları olabilir. Gelen ziyaretçiler ilin ekonomisine dolaylı ya da doğrudan katkı sağlayabilir. Bu amaçla 2007-2010 dönemindeki ile gelen ziyaretçilerin Türkiye içindeki payı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24. Belediye ve Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Yapılan Geceleme ve Tesislere Geliş Sayısının Türkiye'deki Payı (%)

YIL	Belediye ve Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Yapılan Gecelemenin Türkiye İçindeki Payı			Belediye ve Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş Sayısının Türkiye İçindeki Payı		
	Vatandaş	Yabancı	Toplam	Vatandaş	Yabancı	Toplam
2007	0,172	0,010	0,068	0,171	0,014	0,100
2008	0,176	0,007	0,067	0,182	0,012	0,107
2009	0,149	0,007	0,058	0,170	0,012	0,103
2010	0,120	0,006	0,044	0,122	0,010	0,069

Kaynak: http://www.bebka.org.tr/admin/datas/yayins/kalkinmagostergeleriyle_eylul12_internet.pdf

Tabloyu incelediğimizde ildeki konaklama tesislerine gelen ve burada gecelemlenlerin Türkiye'deki payına bakacak olursak yıllar itibariyle bir düşüşün

yaşandığını görmekteyiz.

Bu doğrultuda ilin yüksek tarihi ve kültürel mirasa sahip olmasına rağmen Türkiye içindeki payının düşük ve giderek azalmakta olduğunu görmekteyiz. Özellikle yabancı turistlerin payının çok düşük olduğu görülmektedir.

4.6.2. İlin Turizm Potansiyeli

Bilecik ili çok eski bir yerleşim yeri olmasına rağmen, Bilecik ili denildiğinde aklımıza ilk olarak Söğüt ilçesi gelmektedir. Söğüt ilçesi Ertuğrul Gazinin liderliğinde Kayı Boyu Aşiretinin 400 çadırla gelip yerleştiği ve Osmanlı Devletinin kurulduğu ve bu ulu çınarın köklerinin olduğu yerdir. Aynı zamanda Milli Mücadele döneminde de Bilecik ili büyük bir önem taşımaktadır. Bilecik ili sınırları içinde Bozüyük ilçesinin Metris Tepe bölgesi kurtuluş savaşında önemli bir noktadadır. Bilecik ili bu yüzden tarihi bir öneme sahiptir ve özellikle tarih turizmi için oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir.

Ayrıca il sınırları içerisinde Osmanlı Devletinin manevi kurucusu olarak bilinen ve Osman Gazinin kayın pederi olan Şeyh Edebalı Hz. türbesi, Ertuğrul Gazi ve Dursun Fakih Hz. türbeleri Bilecik ili sınırları içerisinde yer almaktadır.

İl coğrafi yapısından kaynaklanan bir takım doğal güzelliklere sahiptir. Özellikle yeşilin ve çam ormanlarının hakim olduğu ilde gezip görülecek, kampların yapılabileceği ve doğa sporlarının gerçekleştirilebileceği alanlar mevcuttur. İlin stratejik konumu sebebiyle ülkemizdeki büyük şehirlere yakın olması sebebiyle, bu şehirlerde şehir hayatının sıkıntılarını ve streslerini atabilecekleri doğal güzelliklerin bulunması Bilecik ili turizmi açısından önemli bir yer tutmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER

II. Dünya Savaşı ile birlikte iktisadın bir alt disiplini olarak bağımsızlığını kazanan kalkınma iktisadı çerçevesinde birçok iktisatçı bu anlamda teoriler geliştirmiş ve sunmuşlardır. Az gelişmişlik olgusu ile ortaya çıkan kalkınma sorununa iktisatçılar çözümler aramışlar ve bu alanda çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Kalkınma sorunu ile ortaya çıkan bir diğer disiplin ise bölgesel kalkınma konusu olmuştur. Sonuçta ülkeler kalkınma aşamasına girdikleri zaman bunun ülke düzeyinde nasıl gerçekleşeceği de ülkeler için bir sorun teşkil etmiştir. Aslında bu sorun sadece az gelişmiş ülkeleri değil gelişmekte olan ülkeleri hatta gelişmiş ülkeleri de ilgilendirmektedir. Çünkü ülkelerde her bölgede halkın refah düzeyi farklılık göstermekte ve bunlara çözüm arayışı getirilmesi gerekmektedir. Fakat az gelişmiş ülkelerde bu sorun daha çok ön plana çıkmaktadır. Birçok iktisatçı bu alanda çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların bulgularına göre bazı iktisatçılar kalkınmanın ülkenin her düzeyinde aynı anda ve oranda gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan iktisatçılar dengeli kalkınma kuramlarını ortaya koyarken, bu görüşe karşı çıkan bazı iktisatçılar ise kalkınmanın ülkenin her düzeyinde aynı anda gerçekleşmesinin mümkün olmadığını bazı bölgelerin kalkınma için daha elverişli bir yapıya sahip olduğunu bu bölgelerde kutup noktalarının oluşturulması gerektiğini savunan dengesiz kalkınma kuramlarını ortaya koymuşlar ve bu kalkınmanın devletin müdahalesi ile olacağını savunmuşlardır. Ayrıca devlet bu yatırımları yaparken ekonomik karlılığına değil sosyal karlılığına bakması gerektiğini vurgulamışlardır. Küreselleşen dünya ile birlikte bölgesel kalkınma kuramlarında da belli dönüşümler görülmekte ve bu konuda devletin doğrudan yatırım yapmasından ziyade özel müteşebbisler ve sivil toplum örgütleriyle uyum ve koordineli bir biçimde kalkınmanın gerçekleştirilmesi gerekliliğinin ortaya atıldığı yeni sanayi odakları teorisi ile değişik bir boyut kazanmıştır.

Türkiye tarihinde bölgesel kalkınma politikalarını incelediğimizde cumhuriyetin ilk kurulduğu dönemlerde bölgesel kalkınma politikalarından ziyade devlet eliyle ekonomik bağımsızlığın da kazanılması için çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde ekonomide devletçilik anlayışının hakim olduğu görülmektedir. 1950-1960 dönemlerinde Demokrat Partinin iktidarıyla ekonomik politikalarda dönüşümler olmuştur. Bu dönem daha çok liberal dönem olarak bilinmektedir. Yine bu dönemde de bölgesel kalkınma adına pek fazla çalışma yapılmamıştır. Bu dönemde öne çıkan her ile bir fabrika sloganı bölgesel kalkınma adına sevindirici bir adım olsa da bu slogan da hayata geçirilmemiştir.

1960 yılından sonra hem ülkemizin kalkınması hem de bölgesel kalkınma adına büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. 1963 yılından itibaren başlayan ve beşer yıllık dönemleri kapsayan kalkınma planları hazırlanmış ve bu planlar çerçevesinde bölgesel kalkınma adına planlar yapılmıştır. Bu planlar çerçevesinde ve bunun haricinde ülkemizde birçok bölgede bölgesel kalkınma planları ve programları hazırlanmış ve uygulanmıştır. Tabii bu planların hepsi nihai amacına ulaşmasa bile ülkemizde bölgesel kalkınma açısından önemli faaliyetleri oluşturmaktadır. Ayrıca ülkemiz giderek büyümesi ve AB'ye üye olmak için başlatılan müzakereler sonucu bölgesel kalkınma konusunda dönüşümler yaşanmıştır. Ülkemizde bölgeler istatistiki bölge birimleri sınıflandırılması gerçekleştirilmiş bu sınıflandırma çerçevesinde bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. Yerel ve bölgesel anlamda idari ve yönetim açısından düzenlemelere gidilmiştir. Geliştirilen kutuplaşma teorisi çerçevesinde cazibe merkezleri oluşturulmuştur. AB mali fonlarından yararlanılarak bölgesel kalkınma projeleri yapılmıştır. Tarım alanında da kırsal kalkınma adına bölgelerdeki tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Ülkemizde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde toplumumuzun refah düzeyinin arttığını görmekteyiz. Bu bağlamda Bilecik ilinin 2003-2011 dönemine ait ekonomik gelişimini incelemeye çalıştık. Bilecik iline baktığımızda ülkemizin nüfusu en düşük illerinden bir tanesidir. Fakat ülkemizde beş bölgeye sınırı olan stratejik konumu çok yüksek bir ildir. Bilecik iline ülkemizde yaşanan bu büyümenin olumlu bir etkisi olduğu gözlenmektedir. Fakat ilin sahip olduğu potansiyelin tam anlamıyla ortaya çıkarılmadığı görülmektedir.

Bilecik ilinde iklim çeşitliliği nedeniyle ürün çeşitliliği de yüksektir. Özellikle Sakarya vadisi boyunca görülen mikro klima iklim tipi bu vadi boyunca seracılık yapabilme imkanı sunmaktadır. Fakat bu bölgelerde yapılan miras yoluyla toprakların parçalanması tarım alanlarını rantabl olmaktan çıkarmıştır. Bu anlamda Sakarya vadisinden verimli bir biçimde faydalanabilmek için toprak reformlarının yapılmalı ve çiftçiler arasında ortaklık oluşturma çalışmaları yapılmalıdır. Bu sayede bu vadede üretim rantabl hale gelecek ve seracılık faaliyetleri de hız kazandırılarak üretim artışı sağlanacaktır.

İl engebeli yapıya sahip olması toprak erozyonuna imkan sağlamakta ve çiftçilerin bilinçsiz tarım uygulamaları erozyonu hızlandırmaktadır. Ayrıca çiftçilerin kullandığı tohumlar çeşitli hastalıklara neden olmakta ve buda toprak yapısına zarar vermektedir. Çiftçiler toprak erozyonu ve bilinçsiz tohum kullanımına karşı bilinçlendirilmelidir.

Meyvecilik faaliyetleri konusunda ilin arazi yapısı nedeniyle çiftçilerin düşüncelerinde meyvecilik için uygun yapının olmadığı düşüncesi hakimdir. İl iklim yapısı nedeniyle bu düşüncenin tersine imkanlar sunmaktadır. Bu konuda çiftçileri bilinçlendirme yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu gelişme ile birlikte hammaddesi meyve olan üretim işletmelerinin de ilde faaliyet göstermesine imkan sağlayacaktır. Bunun yanı sıra üreticiler ürünlerini daha iyi pazarlayabilmeleri ve rekabet gücü kazanmaları için üretici birlikleri kurulmalıdır.

İlde hayvan sayısı ve hayvansal üretim yapısında gelişmeler olmuştur. Fakat bu gelişmeleri daha üst seviyelere taşımak için ilde ki mera alanlarının iyileştirilmesi için çalışmalar yapılmalı, üreticiler hazır yem bağımlılığından kurtarılmalıdır. İlin sembolü olan ipek böcekçiliğine tekrardan önem kazandırılmalıdır.

İlde bulunan potansiyel su kaynaklarının harekete geçirilmesi gerekmektedir. Böylelikle yeni sulu tarım alanları açılarak üretim artışı sağlanacaktır.

Bilecik ili tarihinde Osmanlı Devleti döneminde gerekse Cumhuriyet kurulmasında stratejik önem taşıyan bir olmuştur. Bu önemli rolleri üstlenmesine rağmen sosyo-ekonomik açıdan yıllar boyunca ihmal edilen bir il olmuştur.

Bilecik 1970'li yıllara kadar gerek sanayi gerek tarım bakımından geri kalmış bir il olmasına rağmen, 1980'li yıllardan itibaren sanayi ve imalat sektöründe

önemli gelişmeler göstermiştir. Bilecik ili ekonomisinde sanayi ve tarım büyük yer tutmaktadır. Sanayi sektöründeki gelişme daha hızlı olmuştur. Bilecik maden rezervleri bakımından yüksek potansiyele sahiptir. Bundan dolayı seramik ve mermer sektörü ilde önde gelen sektörlerdendir. İlde sanayinin gelişmesinde OSB'ler önemli bir rol oynamıştır.

Bilecik ili 1973 yılından 2003 yılına kadar sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında yükselme eğiliminde olmasına rağmen 2003 yılından itibaren gerileme göstermiştir. Bilecik ili Türkiye'nin büyüme trendine paralel olarak gelişme göstermiştir. Fakat sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında bir gerileme söz konusudur. Bu ilin uygulanan politika ve yatırımlardan yeteri kadar etkilenmediğini göstermektedir. Bu anlamda Bilecik'e son dönemde uygulanan bölgesel kalkınma proje ve planlarında yer verilmemiştir. Bilecik ilinin yüksek potansiyelini ortaya çıkarmak için AB fonları çerçevesinde bölgesel kalkınma projesi uygulanması gerekmekte ve yatırımcılar için teşvik sağlanmalıdır.

İl Türkiye'nin mermer ve seramik merkezi olabilecek düzeyde rezerv ve insan kaynağına sahiptir. Bu anlamda mermer hammadde olarak satılmak yerine işlenip satılması il ekonomisine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra ilde bu anlamda uluslararası fuarlar düzenlenmeli ve yabancı yatırımcıları da bölgeye çekmek gerekmektedir.

Yeni Teşvik Kanunu ile Bilecik ili birinci bölge teşvik kapsamından üçüncü bölge teşvik kapsamına çıkarılmıştır. Bu sonuç Bilecik ili için olumlu bir gösterge olmaktadır. BEBKA'nın içinde bulunan Bursa ve Eskişehir illeri birinci bölge teşvik kapsamında olması Bilecik ilini avantajlı hale getirmektedir. Bu anlamda ilde bulunan yatırım destek ve tanıtım ofisi bu anlamda tanıtım ve bilgilendirme çalışmalarına önem ve hız kazandırarak Bilecik iline yatırımların artmasına hız kazandıracaktır. Ayrıca il stratejik konumu itibariyle çevresinde ki sanayi merkezlerine yakınlığı ve bu bölgelerdeki illerin teşvik kapsamında birinci bölgede olması Bilecik iline avantaj sağlamaktadır. Ülkemizde yapılacak olan stratejik yatırımların her bölgede beşinci bölge teşvik kapsamından yararlanması Bilecik ilinin pazara yakınlık, ulaşım, altyapı ve sanayisi gelişmiş illere olan yakınlığı büyük bir avantaj sahibi yapmaktadır. Bu anlamda bu avantajın değerlendirilmesi için ildeki tüm kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin koordineli bir şekilde bu konuda

çalışmalar yapması Bilecik iline stratejik yatırımların yapılmasını sağlayacaktır.

Bilecik'te sanayinin daha hızlı gelişmesi için ulaşım ağlarının iyileştirilmesi ve altyapı sorunlarının çözümlenmesi yarar sağlayacaktır. Bu anlamda çalışmalar yapılmış Bozüyük-Mekece bölünmüş karayolu hizmete açılmış ve ilde organize sanayi bölgeleri yapılmıştır. Bu anlamda Bursa-Bilecik karayolunun yapılması il için büyük önem taşımaktadır. Bu sayede Bursa'nın Yenişehir ilçesinde bulunan havalimanına çok kısa zamanda ulaşım sağlanacaktır. Ayrıca bu karayolunun yanı sıra demiryolu hattı yapılarak yatırımcıların Bursa limanından uluslararası pazarlara açılımı kolaylaşacaktır. Bu sayede ulusal ve uluslararası yatırımcıların Bilecik iline yatırım yapmasında bir artış sağlayacaktır. Sanayi sektörünün gelişmesi ile birlikte il göç veren il olmaktan ziyade göç alan il konumuna gelecektir. Bu gelişmeye paralel olarak bu sektörlere destek ve hizmet sağlayacak hizmet sektörü de gelişme gösterecektir.

Bilecik'te ormanlık alanların geniş yer kaplaması orman endüstrisi içinde önemli bir unsurdur. Bu anlamda bu potansiyel kaynak harekete geçirilmelidir.

Bilecik'in Türkiye'nin büyük kentlerine (İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Adapazarı) yakın olması sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu illerde ki sanayi sektöründeki yoğunluk yatırımların Bilecik'e kaymasını neden olabilecektir.

İle üniversitesinin kurulması sanayi sektörüne nitelikli işgücü sağlamakta önemli rol oynamaktadır.

Bilecik ili ekonomisinde en az paya sahip olan sektörün turizm sektörü olduğu görülmektedir. Osmanlı Devletinin ve Cumhuriyetin kurulmasında önemli bir paya sahip olan ilin turizm sektöründeki payının yetersiz olması Bilecik için iyi bir durum değildir. Bilecik'in en önemli sorunlarından birisi pek fazla bilinmemesidir. Bilecik ili tarihi, kültürel ve doğal güzellikler açısından zengin bir mirasa sahiptir. Bu anlamda ilin tanıtımı ve reklamı için bir fon oluşturulmalıdır. Bu anlamda turizm ve seyahat işletmeleri ile turlar düzenlenmesinde gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Doğa turizmi geliştirilmelidir bu kapsamda doğal güzelliklere yönelik programlar, doğa sporları, sportif olta balıkçılığı ve av turları gibi çeşitli turizm aktiviteleri düzenlenmelidir.

Sonuç olarak yaptığımız bu değerlendirmeler ışığında uygulanacak yeni strateji ve tedbirler ilin ekonomik anlamda daha ileri bir düzeye gelmesini katkı sağlayacaktır. Bu gelişmelerden Bilecik ilinin bulunduğu bölge ve ülkemizde gerekli faydaları sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akkahve, D.(2004). Doğu Karadeniz bölgesel gelişme planı. Özaslan, M., Özgür,H., Kösecik, M., Torlak, S.E. (Ed.), *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, 1,9-15*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

Akpınar, R., Taşçı, K. ve Özsan, M.(2011). *Bölgesel kalkınma politikaları: teori ve uygulamada*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Başkaya, F.(1997). *Kalkınma iktisadının yükselişi ve düşüşü*. Ankara: İmge Kitabevi

Berber, M. ve Çelepçi, E.(2005). *Türk bölgesel kalkınma politikalarında yeni arayışlar: kalkınma ajansları ve Türkiye’de uygulanabilirliği*. (<http://www.metinberber.com/makaleler.asp> adresinden 20 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.)

Berber, M.(2011). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. (4.Baskı) Trabzon: Derya Kitabevi.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2004). *2003 yılı çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2005). *2004 yılı çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2006). *2005 yılı çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2007). *2006 yılı çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2008). *2007 yılı çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2009). *2008 Yılı Çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2010). *2009 yılı çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2011). *2010 yılı çalışmaları*. Bilecik.

Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, (2012). *2011 yılı çalışmaları*. Bilecik.

- Bingöl, S. ve Varol, A.(2002). Bölgesel kalkınmada doğu anadolu projesi yaklaşımı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ,2, 12,313-324.
- Dinçer, B., Özaslan, M. Ve Kvasoğlu, T.(2003). *İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması*. Ankara: DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT 2671.
- Dinler, Z.(1994). *Bölgesel iktisat*. (4. Basım). Bursa: Ekin Kitabevi
- Doğan, İ.(2008). *İl koordinasyon ve izleme sistemi*. Mersin: DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- DPT,(1982). *Kamu yatırımlarının kalkınmada öncelikli yöreler ve diğer iller itibarıyla dağılımı (1963-1981 Dönemi)*. Anka: DPT Yayını No:1820, KÖYB:28.
- DPT,(1979),IV. *Beş yıllık Kalkınma planı*. Ankara: Yayın No, DPT:1664.
- DPT,(1984a),V. *Beş yıllık kalkınma planı*. Ankara: Yayın No, DPT:1974.
- DPT,(1984b), V. *Beş yıllık kalkınma planında öncelikli yörelerle ilgili olarak yer alan hususlar*. Ankara.
- DPT,(1989),VI. *Beş yıllık kalkınma planı*. Ankara: Yayın No, DPT: 2174.
- DPT,(2000a). *Uzun vadeli strateji ve VIII. Beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*. Ankara.
- DPT,(2000b). *VIII. Beş yıllık kalkınma planı, bölgesel gelişme özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: Yayın No, DPT: 2502, ÖİK:523
- DPT,(2007), *Yeni bölgesel gelişme politikaları ve uygulamaları*. Ankara: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- Engin, C.(2011). Kalkınma ajansları: Türkiye ve İngiltere ülke örnekleri. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3, 2, 65-77.
- Eraydın, A.(2004). Bölgesel kalkınma kavram, kuram ve politikalarında yaşanan değişimler. Özaslan, M., Özgür, H., Kösecik, M., Torlak, S.E. (Ed.), *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, 1, 126-146. Denizli:

Pamukkale Üniversitesi.

- Erkan, H.(1987). *Sosyo-ekonomik bölgesel gelişme teorik ve uygulamalı bir yaklaşım*. İzmir: İzmir Kavram Matbaası.
- Gündüz, A.Y.(2006). *Bölgesel kalkınma politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi
- Han, E. ve Kaya, A.A.(2008) *Kalkınma ekonomisi teori ve politika*. (6. Baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ildırar, M.(2004) *Bölgesel kalkınma ve gelişme stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- İlkin, A.(1983). *Kalkınma ve sanayi ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları
- İncekara, A. ve Gül, E.(2003) *Bilecik ekonomisinde sanayi sektörünün yeri ve önemi*. Bilecik İlinin Ekonomik Gelişimi, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları
- Kaynak, M.(2005). *Kalkınma iktisadı (ders notları)*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Kırankabeş, C. M.(2013). Yeni bölgesel kalkınma politikasının yerel aktörleri olarak kalkınma ajanslarının etkinliğinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 253-268.
- Köksal, İ. ve Güneş, E.(2003) *Bilecik ekonomisinde tarımın yeri ve önemi*. Bilecik İlinin Ekonomik Gelişimi, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları
- Manisalı, E.(1978). *Gelişme ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları:417
- Murodov, Elman.(2012). Azerbaycan ve Almanya'nın bölgesel kalkınma politikalarının karşılaştırmalı analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*. 5, 1, 103-115.
- Özmüş, L.(2005). Desantralizasyon (Yerelleşme) ve yeni kamu yönetimi anlayışı. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara*.

- Pirili, M.(2000). *Kalkınma ekonomisi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Yayınları.
- Saraç, A.(2006). *Bölgesel kalkınma modelleri ve güneydoğu anadolu projesi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Şahin, D.(2008). *Yönetimin bölgesel kalkınma sorunlarına uyumunun sağlanması bağlamında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Tokgöz, E.(1976). *Sanayileşmede bölgesel dengesizlikler ve Türkiye*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları: C-14.
- Tutar, E. ve Öztürk, N.(2003). türkiye’de gerçekleştirilen bölgesel planlama çalışmaları. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 1-2, 1-20,
- TÜİK, (2012). *Seçilmiş göstergelerle Bilecik 2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Yavalioglu, C.(2002). Geri kalmışlık olgusu ve ekonomistik kalkınma teorileri (eleştirel bir yaklaşım). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Dergisi*, 3, 12, 49-70.

İnternet Kaynakları

- www.anadolumuhendislikmusavirlik.com
- <http://www.vanproje.com/cazibe/CAZ%C4%B0BE%20MERKEZLER%C4%B0N%C4%B0%20DESTEKLEME%20PROGRAMI.pdf>
- <http://www.gapep.gov.tr/gapep.php?lang=tr&cat=17&pages=1>
- <http://www.yoikk.gov.tr/detay.cfm?MID=12>
- <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCCFBF3D8A9FEDF50DEF92DEA40F3DD854C0555A11096C41AC>
- <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/infocenter/publications/Documents/T%C3%BCrkiye%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Destek%20ve%20Tan%C4%B1t%C4%B1m%20Ajans%C4%B1%20Kurulumas%C4%B1%20Hakk%C4%B1nda%20Kanun.pdf>
- http://www.ifm.gov.tr/_layouts/WordViewer.aspx?id=/Shared%20Documents/%C4

www.toki.gov.tr
<http://web.ogm.gov.tr/birimler/merkez/orkoy/Sayfalar/AnadoluSuHavzalariRehabilitasyonProjesi.aspx>

www.toki.gov.tr

<http://web.ogm.gov.tr/birimler/merkez/orkoy/Sayfalar/AnadoluSuHavzalariRehabilitasyonProjesi.aspx>

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=217

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=222

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=222

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=1072

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=1073

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=1074

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=1075

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=1076

http://www.bilecik.gov.tr/default_b0.aspx?content=1101

www.investin.gov.tr/bilecik

<http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-84->

[2010_yili_mali_destek_programi_degerlendirme_sonuclari.html](http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-84-2010_yili_mali_destek_programi_degerlendirme_sonuclari.html)

<http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-82->

[2011_yili_mali_destek_programlari_sonuclari.html](http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-82-2011_yili_mali_destek_programlari_sonuclari.html)

<http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-78->

[2011_dogrudan_faaliyet_destegi_sonuclari.html](http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-78-2011_dogrudan_faaliyet_destegi_sonuclari.html)

http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-75-2011_yili_teknik_destek_programi.html

<http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-7-hakkimizda.html>

http://www.investinbilecik.gov.tr/baslica_sektorler/

http://www.investinbilecik.gov.tr/yatirim_ortami/ekonomi.html

www.bilecikozeledare.gov.tr

<http://www.yarin11.com/bilecik/bebkada-bilecikin-payi-ne-h804.html>

<http://www.ika.org.tr/NewsDownload/sege2011.pdf>

http://www.bebka.org.tr/admin/datas/yayins/kalkinmagostergeleriyle_eylul12_internet.pdf

EKLER

YIL	Toplam	Tarım ve ormanlık	Balıkçılık	Madencilik ve taş ocaklığı	İmalat	Elektrik, gaz ve su	Toptan ve perakende ticaret	Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri	Diğer sosyal ve toplumsal kişisel hizmet faaliyetleri
TR Türkiye									
2005	116.774.151	2.801.365	24.233	16.321.199	94.208.255	18.208	3.379.441	5.985	15.465
2006	139.576.174	2.902.369	32.627	22.033.762	110.378.826	18.208	4.194.758	1.073	14.551
2007	170.062.715	4.640.577	30.395	25.314.075	133.938.136	21.528	6.086.804	2.395	28.265
2008	201.963.574	6.391.914	41.125	35.649.704	150.252.335	15.492	9.578.987	1.696	32.320
2009	140.928.421	4.593.839	31.217	20.624.650	111.030.525	17.256	4.608.026	1.345	21.564
2010	185.544.332	6.456.707	33.322	25.932.549	145.366.975	20.471	7.703.896	2.284	28.128
2011	240.881.676	8.895.184	48.717	37.331.370	183.930.287	86.576	10.496.278	4.462	48.803
TR413 Bilecik									
2005	47.587	1.882	-	14.236	31.379	-	-	-	-
2006	71.203	1.480	-	15.888	53.828	-	-	4	2
2007	48.394	1.652	-	17.811	29.480	-	-	-	1
2008	63.148	2.604	-	19.223	41.317	-	5	-	-
2009	47.404	2.223	-	11.514	33.429	-	222	15	-
2010	131.772	2.832	-	17.694	108.995	-	2.191	-	10
2011	166.124	3.726	-	19.407	138.938	-	3.994	1	57

Kaynak: TÜİK,2012,s.92

	Toplam	Tarım ve ormancılık	Balıkçılık	Madencilik ve taş ocakçılığı	İmalat	Elektrik, gaz ve su	Toptan ve perakende ticaret	Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri	Diğer sosyal ve toplumsal kişisel hizmet faaliyetleri
TR Türkiye									
2005	73.476.408	3.328.814	139.500	810.241	68.813.408	103.449	279.812	258	926
2006	85.534.676	3.480.539	130.858	1.146.326	80.246.109	123.593	405.435	425	1.390
2007	107.271.750	3.725.213	158.252	1.660.895	101.081.873	168.839	473.923	1.399	1.356
2008	132.027.196	3.936.711	240.330	2.155.150	125.187.659	73.324	430.465	1.882	1.675
2009	102.142.613	4.347.483	188.990	1.682.915	95.449.246	139.740	330.550	1.248	2.440
2010	113.883.219	4.394.710	156.014	2.687.124	105.466.686	181.375	451.656	2.037	3.617
2011	134.906.869	5.166.596	186.017	2.805.449	125.962.537	148.789	631.901	583	4.997
TR413 Bilecik									
2005	33.916	10	-	1.229	32.677	-	-	-	-
2006	45.013	-	-	2.902	42.111	-	-	-	-
2007	54.630	38	-	3.387	51.205	-	-	-	-
2008	48.236	703	-	2.876	44.657	-	-	-	-
2009	32.692	1.488	-	3.406	27.798	-	-	-	-
2010	47.044	1.083	-	4.834	41.126	-	-	-	-
2011	55.290	682	-	5.578	49.030	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK,2012,s.91

